

Marija Antoaneta (1755.-1793.)

Bradarić, Josip

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:458859>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-17**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Dvopredmetni diplomski studij povijesti i pedagogije

Josip Bradarić

Marija Antoaneta (1755.-1793.)

Diplomski rad

Mentorica: doc.dr.sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2016. godina

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Diplomski studij Povijesti i pedagogije

Josip Bradarić

Marija Antoaneta (1755.-1793.)

Diplomski rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

Mentorica: doc.dr.sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2016. godina

Sažetak

Marija Antoaneta (1755.-1793.) bila je kćicarice Marije Terezije (1740.-1780.). Rođena je kao austrijska nadvojvotkinja, a zahvaljujući austrijsko-francuskome sporazumu udala se za francuskoga prestolonasljednika Luja Augusta, budućeg Luja XVI. (1774.-1791.). Zbog svojega austrijskog porijekla bila je od samih početaka nepoželjna iako je za vrijeme vladavine Luja XV. (1715.-1774.), dok je bila francuska dauphine, narod bio naklonjen svojoj budućoj vladarici od koje su očekivali kvalitetniju budućnost. Nakon smrti Luja XV., 1774. godine, postaje zadnjom kraljicom apsolutističke Francuske. U povijesti je ostala upamćena kao jedna od najomraženijih francuskih kraljica, koja je postala poznata zahvaljujući lagodnom i rasipnom životu koji je vodila u Versaillesu i skandalima koji su često bili lažni i negativno opisivani. Od samih početaka svojega boravka u Francuskoj njome je manipulirala njezina austrijska obitelj pa su joj zbog toga Francuzi zamjerali političko uplitanje i proaustrijsku politiku. Dugogodišnja nemogućnost da Francuskoj podari nasljednika, loša ekonomska i politička situacija dovela je do velike negativne propagande protiv kraljice, koju su ponižavali klevetama o lezbijskim odnosima i nezakonitom djecom. Mržnja prema kraljici kulminirala je za vrijeme Francuske revolucije (1789.-1795.) njezinim suđenjem i naposljetku tragičnom smrti pod giljotinom.

Ključne riječi: Marija Antoaneta, Luj XVI., Francuska revolucija, Versailles

SADRŽAJ

1. UVOD.....	3
2. EUROPA U DOBA DVORSKOG APSOLUTIZMA I PROSVJETITELJSTVA	4
2. 1. AUSTRIJA	4
2. 2. FRANCUSKA	5
3. DJETINJSTVO (1755.-1770.)	6
3.1. ROĐENJE.....	6
3.2. PORIJEKLO	7
3.3. ŽIVOT NA AUSTRIJSKOME DVORU	7
3.4. OBITELJSKI ODNOSI	9
3.5. OBRAZOVANJE.....	11
3.6. PRIPREME ZA UDAJU	12
3.7. VJENČANJE U BEČU	15
4. DAUPHINOVA SUPRUGA – DAUPHINE (1770.-1774.).....	16
4.1. SVADBENO PUTOVANJE	16
4.2. VJENČANJE U VERSAILLESU	19
4.3. ŽIVOT NA FRANCUSKOME DVORU	20
4.4. DAUPHIN LUJ AUGUST I BRAČNI PROBLEMI	22
4.5. MADAME DU BARRY I BORBA ZA RIJEČ.....	24
4.6. OSVAJANJE PARIZA	26
4.7. SMRT STAROGA KRALJA	28
5. KRALJICA (1774.-1793.).....	29
5.1. NOVA ULOGA – NOVA ODGOVORNOST	29
5.2. KRALJICA MODE	32
5.3. PETIT TRIANON.....	34
5.4. NOVO DRUŠTVO.....	36
5.5. BRAT POSJEĆUJE SESTRU	37
5.6. MAJČINSTVO	38
5.7. KRALJICA POSTAJE OMRAŽENA.....	42
5.8. FERSEN	44
5.9. NEOBIČNO PISMO – NEOBIČNA AFERA.....	46
5.10. AFERA S DIJAMANTNOM OGRLICOM.....	48
5.11. MADAME DEFICIT.....	50
5.12. SKUPŠTINA DRŽAVNIH STALEŽA	52
5.13. POHOD NA VERSAILLES	54
5.14. ZATOČENIŠTVO U TUILERIESU	55
5.15. PRIPREME ZA BIJEG	57
5.16. UHIĆENJE U VARENNESU	59
5.17. POVRATAK U PARIZ	60
5.18. NASILJE I BIJES	62
5.19. ZATOČENIŠTVO U TEMPLEU.....	64
5.20. UDOVICA CAPET.....	65
5.21. SUĐENJE I KRALJIČINA SMRT	67
6. ZAKLJUČAK.....	68
7. POPIS LITERATURE.....	72

1. UVOD

Austrija i Francuska, tradicionalne suparnice sklopile su 1756. godine sporazum o suradnji. Ovaj sporazum odredio je životni tijek mlade nadvojvotkinje Marije Antoanete. Udajom za francuskoga prestolonasljednika Luja Augusta, poznatijega kao Luj XVI., postala je najprije francuska dauphine, a potom i kraljica. Zadatak ovoga rada jest opisati životni put Marije Antoanete od djetinjstva u Beču do stratišta na Place de la Concorde. Također, potrebno je objasniti zbog čega je kraljica uopće postala omražena, koji su događaji i postupci doveli do mržnje u narodu, kakav je bio njezin život u Versaillesu i naposljetku prikazati kakav je bio život kraljevske obitelji za vrijeme Francuske revolucije.

Ovaj je rad podijeljen na tri glavna poglavlja koja se odnose na tri razdoblja u životu Marije Antoanete: rano djetinjstvo, život u Versaillesu kao francuska dauphine i život kao kraljice, a ta su poglavlja podijeljena na manja potpoglavlja. U prvome poglavlju bit će prikazano kako je izgledalo rano djetinjstvo koje je provela u Beču, kako je izgledalo njezino obrazovanje i obiteljski život te zbog čega je došlo do udaje. U drugome poglavlju bit će prikazane prve četiri godine života u Versaillesu u kojima je Marija Antoaneta provela kao francuska prestolonasljednica. U trećemu poglavlju bit će prikazan život Marije Antoanete od 1774. godine, kada je postala kraljica, pa sve do 1793. godine kada je pogubljena. U ovome poglavlju naglasak će biti na stilu života i događajima koji su obilježili njezinu vladavinu, a koji će dovesti do velike nepopularnosti u narodu. Također, bit će opisano zatočeništvo obitelji za vrijeme Francuske revolucije.

Pri pisanju diplomskoga rada korištena je pored povijesnih pregleda i brojna literatura koja analizira život Marije Antoanete. U nedostatku izvora na hrvatskome jeziku, korištena je literatura stranih autora. U radu je korištena starija literatura s kraja 19. i početka 20. stoljeća, dostupna zahvaljujući e-izdanjima, a koja je vrlo korisna za razumijevanje teme ovog diplomskog rada jer je nakon Francuske revolucije postalo popularno pisati memoare i sjećanja na vrijeme *Ancien Régime*, a posebice na život kraljevske obitelji u Versaillesu. Kraljičina pisma su iz nekog razloga dugo godina bila nepoznanica. Nakon brojnih otkrića, od kojih je najznačajnija velika korespondencija između Marije Terezije i Marije Antoanete sačuvana u Bečkome državnome Arhivu, dolazi do pisanja biografija koje se uvelike oslanjaju pored memoara i na pisma. Važno je napomenuti da su mnoga pisma često bila lažna, kao i memoari što se kritički krenulo utvrđivati tek krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Autorice velikog dijela memoara i biografija i povijesnih knjiga bile su zapravo žene što je trend koji je vidljiv i kod suvremenije literature 20. i 21. stoljeća.

2. EUROPA U DOBA DVORSKOG APSOLUTIZMA I PROSVJETITELJSTVA

Europu u 18. stoljeću karakteriziraju apsolutističke monarhije i prosvjetiteljstvo. Dvije pojave protuslovne jedna drugoj daju obilježje Europi sve do 1789. godine. Vladari apsolutističkih država učvršćuju svoj položaj ukidanjem pokrajinskih partikularizama, umanjivanjem staleških prava i oblikovanjem centralističke države u kojoj će vladarski dvor postati središtem zbivanja.¹ Apsolutistički vladari sebe identificiraju s državom u kojoj je monarhijski oblik vladavine izraz božanske volje. Prosvjetitelji smatraju da se država osniva na ugovoru koji su ljudi dobrovoljno sklopili radi obrane svojih prirodnih prava i interesa.² Prosvjetiteljstvo je pokret u europskoj filozofiji i kulturi koji je sve nade polagao u prosvjećenje kao oblik usavršavanja ljudskog roda. Pokret počiva na kritici prošlosti i suprotstavljanju tradiciji. Smatra se da je čovjek dobroćudno biće kojeg karakterizira razum i mogućnost vlastitog razmišljanja i zaključivanja. Zbog toga je prosvjetiteljstvo uvelike usmjereno prema odgoju i obrazovanju čovjeka.³ Tako je pod utjecajem prosvjetiteljstva apsolutizam u mnogim europskim državama doživio promjene. Novi oblik vladavine koji se pojavio naziva se prosvijećenim apsolutizmom ili prosvijetljenim despotizmom. Prosvijećeni apsolutizam zapravo je bio kompromis vladara s novim idejama. Vladari kao „prvi sluge države“ provode reforme koje pronalaze svoje ideje u pokretu prosvjetiteljstva, ali sam režim vladara i dalje ostaje strog i autokratski. Najistaknutiji predstavnici prosvijećenog apsolutizma bili su pruski kralj Friedrich II. (1740-1786.), austrijski vladari Marija Terezija (1740.-1780.), Josip II. (1780.-1790.) i Leopold II. (1790.-1792.) te ruska carica Katarina II. (1762.-1796.).⁴

2. 1. Austrija

Austrija nakon Vestfalskog mira 1648. godine gubi prevlast u Europi. Za vrijeme vladavine Leopolda I. (1658.-1705.) Austrija se bori s najezdom Turaka na istočnim granicama, a godine 1683. Turci su došli do Beča. Izgledalo je kao da je Habsburškoj Monarhiji došao kraj, međutim Velikim bečkim ratom (1683.-1699.) Habsburška Monarhija pobijedila je i teritorijalno se proširila. Na početku 18. stoljeća Habsburgovci su nastavili redati uspjehe protiv Turaka što ih je vratilo u red europskih sila.⁵ Tradicionalno suparništvo između Austrije i Francuske kulminiralo je Ratom za španjolsko naslijeđe (1701.-1714.) u kojemu su se natjecali

---

¹ Skupina autora, *Povijest svijeta, drugi dio*, Marjan tisak, Split 2005, str. 500.-501.

² Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta, 13. dio (1714-1790)*, Otokar Keršovani, Rijeka 1974., str. 5779.

³ John Maddox Roberts, *Povijest Europe*, AGM, Zagreb 2002, str. 273.-276.

⁴ Skupina autora, *Povijest svijeta, drugi dio*, str. 511.

⁵ Erich Zöllner, Therese Schüssler, *Povijest Austrije*, Barbat, Zagreb 1997, str. 170.-1755.

za prijestolje.⁶ Car Karlo VI. (1711.-1740.) nastavio je preobražavanje Austrije u apsolutističku državu koju je započeo njegov otac Leopold I. Austrija je svojim dobitcima na istoku i zapadu postala višenarodna država. Najveći doseg cara Karla VI. bila je Pragmatička sankcija 1713. godine, kojom je nastojao osigurati prijestolje ženskoj lozi. Kako bi stekao potporu europskih država car se neprestano uplitao u međunarodne odnose i činio ustupke drugim državama, zbog čega se ugled Austrije kod europskih sila naglo smanjio.⁷ Nakon smrti Karla VI. godine 1740. prijestolje nasljeđuje njegova kći Marija Terezija kojoj su Bavarska i Saksonija uz pomoć Francuske nastojale osporiti prijestolje. Marija Terezija izgubila je najbogatiju pokrajinu Šlesku koju joj je oduzela Pruska, koja se uplela u Rat za austrijsko nasljeđe. Njezin pokušaj da u Sedmogodišnjem ratu vrati Šlesku bio je neuspješan. Tijekom svoje vladavine Marija Terezije je u duhu prosvijećenoga apsolutizma provela brojne reforme od kojih se ističe reforma vojske, uređivanje birokratskoga aparata, urbarijalna regulacija u agrarnim odnosima i promjene u školskome sustavu. Njezin sin Josip II. nastavio je s modernizacijom Habsburške Monarhije.⁸

2. 2. Francuska

Francuska za vrijeme vladavine Luja XIV. (1643.-1715.) postaje uzorkom apsolutističke države, a dvorac Versailles oblikovan kao svetište kulta apsolutnoga vladara postaje simbolom „Kralja Sunca“. Ostale europske države gradile su dvorce prema uzoru na Versailles. Francuski jezik, običaji i moda postali su u Europi uzor koji su svi oponašali.⁹ Za njegove vladavine Francuska je zahvaljujući uspjesima u ratu i diplomaciji, kraljevskom trgovačkom vještinom i velikim kulturnim stvaralaštvom postala vodeća europska sila. Nakon smrti Luja XIV. njegov praunuk Luj XV. (1715.-1774.) postaje novi vladar, ali zbog njegove malodobnosti u prvim godinama vlast obnaša regent Filip Orleanski (1715.-1723.).¹⁰ Raskošan život kraljevske obitelji i ratovi Luja XIV. povećali su financijske potrebe francuske države pa su francuske vlasti unajmile škotskog financijera Johna Lawa (1671.-1729.) koji je prvi puta pustio papirnati novac u promet. Nakon početnih dobitaka ova novina pokazala se neuspješnom i zadala je još teži udarac francuskoj ekonomiji.¹¹ Luj XV. živio je na staroj slavi svojega pradjeda i uspio je vanjskopolitičkim neuspjesima u ratovima s Velikom Britanijom i financijskim preopterećenjem države oslabiti ugled i snagu Francuske države. Francuska je izgubila gotovo sve ratove u 18. stoljeću. U Rat za austrijsko nasljeđe (1740.-1748.) Francuska

---

⁶ Isto, str. 176.

⁷ Isto, str. 181.-185.

⁸ Isto, str. 200.-206.

⁹ Jean Carpentier, Francois Lebrun, *Povijest Francuske*, Barbat, Zagreb 1999., str. 161.-162.

¹⁰ Isto, str. 174.

¹¹ Isto, str. 175.

je shvatila da se borila za interese pruskoga kralja koji je u tom ratu osvojio Šlesku, a Francuska od toga nije imala nikakve koristi. Francuska doživljava poraz i u Sedmogodišnjemu ratu (1756.-1763.). Morala je Velikoj Britaniji prepustiti sve kolonijalne posjede u Sjevernoj Americi i gotovo sva uporišta u Istočnoj Indiji.¹² Velika Britanija je u 18. stoljeću zahvaljujući Prvoj industrijskoj revoluciji na gospodarskome planu napredovala dok je Francuska stagnirala. Glavni razlog bio je taj što je u njoj i dalje prevladavao manufakturni način proizvodnje, zastarjeli cehovski i drugi propisi koji su ograničavali razvoj obrta i trgovine, a poljodjelstvo je i dalje bila osnova gospodarske djelatnosti. Zbog toga ne čudi da je žarište prosvjetiteljstva upravo bilo u Francuskoj gdje su glavni teoretičari toga doba sve više kritizirali društveni poredak i apsolutističku državu što će utrti put k Francuskoj revoluciji (1789.-1795.).¹³

3. DJETINJSTVO (1755.-1770.)

3.1. Rođenje

Carica Marija Terezija na Dušni dan 2. studenoga 1755. godine rodila je u dvorcu Hofburg svoje petnaesto dijete, malu, ali zdravu nadvojvotkinju. Dijete je odmah nakon rođenja predano u ruke službenoj dojilji, jer se od jedne vladarice nije očekivalo da sama doji svoju djecu. Marija Terezija dobro se osjećala nakon poroda, ipak joj je to bila petnaesta trudnoća po redu, pa se ubrzo vratila državnim poslovima koje je obavljala iz postelje. Krštenje je po tadašnjoj praksi obavljeno idući dan u prisutnosti carske obitelji, ali bez djetetove majke koja se još oporavljala. Mala nadvojvotkinja krštena je imenom *Maria Antonia Josepha Joanna*.¹⁴ Sve habsburške princeze od vremena cara Leopolda I. nose prefiks Marija, čime obitelj Habsburgovaca želi pokazati posebno štovanje prema Djevici Mariji. Unatoč prefiksu Marija, koji se naglašavao samo u posebnim prilikama, mala nadvojvotkinja postala je u obitelji poznata kao madame Antoine. Antoine je bila francuska umanjena njezinoga krštenog imena, što nije neobično jer je francuski jezik bio univerzalni jezik dvorova u cijeloj Europi. Na dvoru se još koristio njemački, talijanski i španjolski jezik. Tako je Marija Terezija govorila francuski, ali s jakim njemačkim naglaskom, dok je Franjo Stjepan (1708.-1765.) cijeli život govorio francuski jer nije naučio njemački jezik.¹⁵ Kršteni kumovi bili su portugalski kralj i kraljica iako se tada nije očekivalo da oni zaista i prisustvuju događaju. U njihovo ime određeni su zamjenici, najstariji brat male nadvojvotkinje Josip (1780.-1790.) i najstarija sestra Marijana (1738.-

---

¹² Skupina autora, *Velika ilustrirana enciklopedija*, 13. dio (1714-1790), str. 5865.-5869.

¹³ Skupina autora, *Povijest svijeta, drugi dio*, str. 511.-512.

¹⁴ Charles Duke Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, Harper & Brother Publishers, New York 1876., str. 20.

¹⁵ Antonia Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, Mozaik knjiga, Zagreb 2012., str. 24.

1789.). Zanimljivo je da je Lisabon 2. studenoga pogodio katastrofalan potres, koji je prisilio krštene kumove na bijeg iz prijestolnice iako se ta vijest saznala tek naknadno jer su vijesti sporo putovale. Zbog tragične smrti koja je zadesila Mariju Antoanetu, taj događaj često se uzimao kao loš predznak.¹⁶

3.2. Porijeklo

Obiteljsko stablo Marije Antoanete veliko je, a svoje kraljevsko podrijetlo duguje međusobnim brakova iz tada najvećih kraljevskih kuća. S očeve strane Marija Antoaneta naslijedila je krv Burbonaca, spoj loze Orléans i Lotaringa. Njezin otac Franjo Stjepan Lotarinški bio je sin Elizabete Šarlote Orleanske (1676.-1744.), koja je bila francuska kraljevska princeza i unuka Luja XIII. (1610.-1643.) Njezin brat Filip (1674.-1723.), orleanski vojvoda, bio je regent dok je Luj XV. bio dijete. Franjo Stjepan je nakon očeve smrti postao lotarinški vojvoda, ali je zbog političkih okolnosti 1735. godine bio primoran predati svoju vojvodinu Francuskoj u zamjenu za Toskansku vojvodinu. Odreknuće od Lotaringije bio je jedan od uvjeta za ženidbu s Marijom Terezijom.¹⁷ Zanimljivo je da je Marija Antoaneta imala u svojim žilama više prave francuske krvi od svojega budućeg supruga Luja XVI.¹⁸

Marija Antoaneta s majčine je strane naslijedila njemačku krv svoje bake Elizabete Kristine Brunswick-Wolfbüttel (1691.-1750.). Od djeda, cara Karla VI., naslijedila je habsburšku krv austrijske i španjolske loze. Car Karlo VI. umro je 1740. godine bez muških nasljednika, a prijestolje je Pragmatičkom sankcijom (1713.) ostavio najstarijoj kćeri Mariji Tereziji. Marija Terezija nije lako preuzela prijestolje. Osam godina trajao je Rat za austrijsko naslijeđe (1740.-1748.) i u njemu je Habsburška Monarhija izgubila bogatu pokrajinu Šlesku.¹⁹

3.3. Život na austrijskome dvoru

Marija Antoaneta kasnije se sjećala svojega djetinjstva kao idiličnoga razdoblja okruženoga obitelji i nekom vrstom privatnosti koju je u Versaillesu bilo teško zamisliti. Kraljevska obitelj u zimskim je mjesecima obitavala u Hofburgu, koji se nalazio u središtu Beča. Hofburg se gradio stoljećima, svaki vladar vršio je svoje nadogradnje, a rezultat je bio prilično nepravilna i zatvorena struktura. Od Uskrsa pa do zimskih mjeseci kraljevska obitelj boravila je u dvorcu Schönbrunn koji se nalazio samo osam kilometara od Beča. Dvorac je

---

¹⁶ Isto, str. 23.

¹⁷ Karl Tschupik, *Marija Terezija*, Naklada Binoza, Zagreb 1934., str. 17.

¹⁸ Marija Antoaneta je francusku krv naslijedila od bake i djeda s očeve strane, dok je dauphin Luj August naslijedio francusku krv samo od svojeg djeda, kralja.

¹⁹ Isto, str. 13.-16.

imao prava obilježja svih većih europskih kraljevskih rezidencija nastalih po uzoru na Versailles. Okružen velikim vrtovima u francuskome stilu, fontanama i šumom, dokle je pogled sezao, bio je omiljeno odredište kraljevske obitelji. U njemu je kraljevska obitelj imala privatno kazalište, botanički vrt, oranžeriju s tropskim biljem i zoološki vrt koji je ujedno bio prvi u Europi. Kako se širila obitelj, Marija Terezija neprestano je nadograđivala i mijenjala interijere te je Marija Antoaneta od majke naslijedila strast prema uređivanju interijera. Kao i sve nadvojvotkinje, Marija Antoaneta imala je apartman koji se sastojao od pet prostorija koje su uključivale prostor za audijenciju, salon i spavaonicu.²⁰ Treća kraljevska rezidencija bio je Laxenburg, ladanjska palača udaljena šesnaest kilometara od Beča u smjeru Ugarske. Palača je bila manjih dimenzija i bila je rezervirana gotovo u potpunosti samo za kraljevsku obitelj. Okružena gustom šumom bila je pogodna za lov i jahanje. Laxenburg je bio najdraža rezidencija kraljevske obitelji, a tu ljubav je naslijedila i Marija Antoaneta. Razlog je bio što su u Laxenburgu boravili za vrijeme obiteljskih praznika i u njemu su uživali veliku količinu osobne slobode, što nisu mogli u drugim palačama. Kasnije će postojati velika sličnost između Petit Trianona u Versaillesu i Laxenburga jer se Marija Antoaneta uvijek sjećala lijepih trenutaka provedenih s obitelji i to je nastojala ostvariti i u Francuskoj.²¹

Stroga dvorska etiketa kojoj su bili podređeni svi europski dvorovi nije pronašla plodno tlo na bečkome dvoru. Na bečkome dvoru formalnost i etiketa koristila se u posebnim prilikama kako bi se pokazalo bogatstvo, ali je dvor razlikovao državne obrede od privatnoga života, što je u Versaillesu bilo nezamislivo. Etiketa se izvršavala isključivo kao pitanje dužnosti, a ne kao stil života.²² Odbacivanju etikete najviše je pridonio Franjo Stjepan koji je više volio opušteni i privatni veseli život. Marija Antoaneta odrasla je u takvome okruženju i to će biti prva stvar koja će joj se zamjerati u kasnijemu životu na francuskome dvoru – nepoštivanje i odbacivanje etikete. O opuštenome obiteljskom životu najbolje svjedoče portreti, genre scene koje je naslikala nadvojvotkinja Marija Kristina (1742.-1798.), koja je bila umjetnički najtalentiranija u obitelji. Jedan od portreta prikazuje obitelj na dan svetoga Nikole 1762. godine. Car je prikazan za doručkom, odjeven u kućni ogrtač i papuče, a na glavi umjesto impozantne vlasulje ima kapu nalik turbanu. Caričina haljina krajnje je jednostavna, a Marija Kristina u svojoj jednostavnosti izgleda više kao sluškinja nego kao nadvojvotkinja. Nadvojvoda Ferdinand (1754.-1806.) bio je vidno nezadovoljan svojim darom, dok je mali Maksimilijan (1756.-1801.),

---

²⁰ A myth is created – *Maria Theresa and Schönbrunn*, <http://www.habsburger.net/en/chapter/myth-created-maria-theresa-and-schoenbrunn>, (02.07.2016.)

²¹ Antonia Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 33.-34.

²² Isto, str. 31.

koji se igra na podu, vidno oduševljen. Marija Antoaneta drži lutku koju je netom dobila.²³ Goethe (1749.-1832.) je rekao da je carska obitelj „*ništa drugo nego jedna velika njemačka buržoazija*“, što najbolje opisuje cijeli ovaj prizor koji više odgovara jednoj građanskoj nego carskoj obitelji.²⁴

Hladne austrijske zime obilovale su snijegom, pa je sanjkanje i vožnja saonicama bila omiljena obiteljska aktivnost. Obitelj se vozila u zlatnim saonicama od kojih su neke i danas sačuvane u muzeju u Schönbrunnu. Marija Antoaneta cijeli se život radovala snijegu. Na bečkome dvoru bilo je normalno da su jahanje i lov uobičajene aktivnosti mladih žena. Habsburgovci su generacijama posebno njegovali glazbu, pa su carevi Leopold I. i Karlo VI. i sami bili talentirani skladatelji i glazbenici. Naglašena sklonost glazbi njegovala se i na dvoru Marije Terezije i među njezinom djecom. Nadvojvotkinjama su učitelji bili neki od najvećih njemačkih skladatelja 18. stoljeća kao Christoph Willibald Gluck (1714.-1787.), Johann Adolf Hasse (1699.-1783.), Georg Christoph Wagenseil (1715.-1777.).²⁵ Carska obitelj ponekad je organizirala glazbena događanja u kojima su oni bili glumci i glazbenici, a te proslave bile bi upriličene za očev imajčin imendan ili neku drugu prigodu. U tim proslavama sudjelovala je i Marija Antoaneta o čemu nam svjedoče slike sačuvane u Schönbrunnu i Hofburgu. Kasnije će Marija Antoaneta naručiti kopije tih slika za svoj Petit Trianon kao uspomenu na sretno djetinjstvo.

3.4. Obiteljski odnosi

Franjo Stjepan bio je veseo i popustljiv otac iako nije imao pretjeranoga prava u odgajanju svoje djece. Kao što je carska titula koju je nosio značila moć samo na papiru takav je bio i njegov položaj u odnosu na djecu. Marija Terezija neprestano je nadgledala odgoj svoje djece od koje je tražila ljubav i poštovanje s dozom straha, a prema kćerima uvijek je bila stroga ili kako su za nju napisali: „*njezin način ljubavi prema djeci u svako je doba prožet nepovjerenjem i tobožnjom hladnoćom.*“²⁶ Često je Marija Antoaneta u odrasloj dobi spominjala da se bojala carice čak i kada je bila kilometrima od nje udaljena. Strogi odgoj opravdavala je zadatkom da od svoje djece stvori uspješne buduće vladare. Kao i sve mnogobrojne obitelji i ova je imala mnoštvo različitih pojedinaca sa svojim vrlinama i manama. Franjo Stjepan je, iako dobar otac, imao sklonost nevjeri s čime se Marija Terezija privatno

---

²³ *The Feast of St. Nicholas*, <http://www.habsburger.net/en/chapter/feast-st-nicholas>, (01.07.2016.)

²⁴ Maxime de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. I, James R. Osgood, Mcilvaine & co., London 1893., str. 2.

²⁵ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 34.-35.

²⁶ Gertrud Fussenegger, *Marija Terezija*, Alfa, Zagreb, 1986., str. 258.

nikad nije mirila, ali je javno propagirala skladan obiteljski život. O tome svjedoče slike službenoga dvorskog slikara Martina van Meytensa (1695.-1770.) koji je bilježio sve važnije i veće obiteljske događaje, kao i veliki opus obiteljskih portreta koji su trebali simbolizirati važnost obiteljskih odnosa unutar dinastije Habsburg. Marija Terezija neprestano je zahtijevala od svojih kćeri pokoravanje. Tako je izjavila: „*rođene su pokoriti se i to moraju učiniti u dobar čas*“²⁷, iako je to pokoravanje bilo u opreci s caričinim životnim pozivom. Carica je bila za cijelu Europu čudo zbog svoje snage i odlučnosti, a njezine kćeri su zbog toga često bile negativno etiketirane ukoliko bi pokazivale znakove majčine odlučnosti i volje. Zapravo su sve kćeri bile zalag za političku igru dinastičkih brakova. Djeca su morala biti žrtvovana i slijediti tradicionalni moto svoje obitelji: „*Drugi moraju ratovati (kako bi uspjeli), ali vi, sretni Habsburgovci, ženite se i udajte!*“²⁸

Marija Terezija i Franjo Stjepan imali su ukupno šesnaest djece od kojih nisu sva doživjela odraslu dob. Najstarija kći Marijana rođena je 1738. godine i bila je invalid te je ostala neudana do kraja života. Josip je rođen 1741. i bio je nasljednik prijestolja. Imao je dva nesretna braka s Izabelom od Parme (1741.-1763.) i Jozefom Bavarskom (1739.-1767.) pa nije uspio osigurati nasljednika. Marija Antoaneta s Josipom se uvijek dobro slagala, unatoč velikoj razlici u godinama. Po tadašnjim standardima Josip joj je mogao biti otac. Josip je zbog toga u očima Marije Antoanete oduvijek bio očinski lik. Marija Kristina rođena je 1742. godine, bila je najdraža kćer Marije Terezije i zbog toga najomraženija u obitelji. Marija Antoaneta nikad se s njome nije pretjerano dobro slagala pa ni u odrasloj dobi kad ju je posjetila u Versaillesu. Zamjerala joj je šefovanje, bezobzirno ponašanje i lošu naviku da sve kaže carici, njezin povlašten položaj uvijek je izazivao neprilike za svu ostalu djecu. Godine 1743. rođena je Elizabeta (1743.-1808.) koja se smatrala najljepšom u obitelji sve dok nije oboljela od velikih boginja koje su uništile njezinu ljepotu. Nadvojvoda Karlo rođen je 1745. godine, ali je umro kao dijete 1761. godine. Nadvojvotkinja Amalija (1747.-1804.) nevoljko se udala za Ferdinanda od Parme i s njome je Marija Terezija u budućnosti imala najviše problema. Leopold je rođen 1747. godine, Karolina 1748., ali je umrla odmah nakon rođenja. Joanna je rođena 1750., a umrla je u ranoj dobi 1762. godine. Jozefa je rođena 1751., a umrla je 1767. godine kada je carski dvor zadesila epidemija velikih boginja. Godine 1752. rođena je još jedna Karolina (1752.-1814.) koju su nazivali u obitelji Šarlota. Marija Antoaneta ostvarila je najdublju povezanost upravo sa Šarlotom. Mala razlika u godinama pridonijela je tome da su odgajane

---

²⁷ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 30.

²⁸ Isto, str. 41.

zajedno i Marija Antoaneta razvila je neku vrstu ovisnosti o njoj. Karolinin odlazak u Napulj 1768. godine duboko je pogodio Mariju Antoanetu, ali su i dalje nastavile prisan odnos preko pisama. Ostali su još Ferdinand i Maksimilijan s kojima se Marija Antoaneta zbog male dobne razlike u prvim godinama svojega života dobro slagala, ali se u kasnijem razdoblju života otuđila od njih.²⁹

3.5. Obrazovanje

Obrazovanje jedne princeze u 18. stoljeću nije bilo pretjerano visoko, osim ako sama princeza ne bi imala želju za višim obrazovanjem. U slučaju Marije Antoanete i ono što je propisano bilo je loše realizirano. Sve do 1767. godine Marija Antoaneta bila je odgajana zajedno sa Šarlotom. Razdvajanje je bilo uzrokovano pretjeranim nestašnim ponašanjem, zadirkivanjem i varanjem guvernante. Marija Antoaneta bila je posebno vezana za svoju guvernantu groficu Brandeis s kojom je ostala u kontaktu i u odrasloj dobi. Guvernanta je bila blaga i popustljiva, obasipala je Mariju Antoanetu ljubavlju koja joj je možda nedostajala kod njezine majke. Ta popustljivost značila je da je kod Marije Antoanete od ranih nogu zapostavljeno ozbiljnije obrazovanje. Grofica je često crtala i pisala umjesto Antoanete što je Carica naposljetku i otkrila.³⁰ Nova guvernanta, grofica Lerchenfeld imenovana je 1768. godine. Marija Antoaneta nije voljela novu guvernantu i nije bilo većega progressa u njezinome obrazovanju. I dalje je sporo pisala s mnogopravopisnih grešaka, nije voljela čitati, niti je bila uspješna u čitanju. Pravi problem ležao je u tome što je u obrazovanju nikada nisu poticali da se usredotoči, što su joj kasnije zamjerali i u odrasloj dobi. Govorili su da je teško zadobiti i zadržati njezinu koncentraciju, razgovori su joj često bili nepovezani i skokoviti. Općenito nije imala želju za nekim višim obrazovanjem, a sve nedostatke toga shvatila je tek u odrasloj dobi. Dobro je znala talijanski jezik koji ju je naučio poznati talijanski pjesnik Metastasio (1698.-1782.), ali je francuski loše govorila i pisala.³¹ S dolaskom u Francusku njezin francuski popravio se iako je zadržala blagi njemački naglasak. Njemački jezik polako je zaboravljala, barem je tako rekla svojoj dvorskoj gospođi, pa je s vremenom uzimala dodatne sate kako bi se podsjetila gramatike i pravopisa. Velik dio obrazovanja bio je usmjeren i na njezin izgled i ponašanje u javnosti, a to se prvenstveno odnosilo na potrebu da izgleda ljupkote da se u javnosti ponaša otmjeno. U tome je bila najuspješnija, njezino kraljevsko držanje uvijek je bilo uzvišeno, što su hvalili brojni suvremenici. Umjetnost je bilo još jedno područje u kojem je

---

²⁹ G. Fussenegger, *Marija Terezija*, str. 199.-201., 258.-262.; A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 37.-40.; K. Tschuppik, *Marija Terezija*, str. 282.-291.

³⁰ Andre Castelot, *Marija Antoaneta*, Izdavačko poduzeće Rad, Beograd 1968., str. 12.

³¹ Maxime de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. I, str. 3.

Marija Antoaneta pokazala uspjeh. Glazbeno nadarena, kao i ostatak obitelji, bila je uspješna u sviranju harfe koja joj je bila najdraži instrument, ali i klavira u čemu ju je podučavao Gluck. U umjetnosti plesa pokazala je zavidnu vještinu i držanje, a podučavao ju je koreograf Navorre (1727.-1810.). Strast prema plesanju i balovima koju je razvila u Beču prenijet će i u Versailles.³²

3.6. Pripreme za udaju

Marija Antoaneta rođena je u vrijeme kada se u Europi događala radikalna promjena nacionalnih saveza. Pruska i Velika Britanija, tradicionalni suparnici, postali su suradnici. Versajskim mirovnim sporazumom potpisanim 1756. godine Austrija se priklonila Francuskoj s kojom je bila tradicionalno u neprijateljskim odnosima. Ova radikalna promjena iznenadila je cijelu Europu, a bila je rezultat dugogodišnje politike kancelara Kaunitza (1753.-1792.).³³ Rezultat ovoga saveza kao njegova vanjska manifestacija bio je prvi Josipov brak s unukom Luja XV., Izabelom od Parme. Udaja Marije Antoanete za francuskoga prestolonasljednika, još jednog unuka Luja XV., bila je samo nastavak politike ovoga saveza.³⁴ Na samome početku nije bilo riječi o Mariji Antoaneti kao potencijalnome kandidatu. Luj XV. bilo je svejedno koja je nadvojvotkinja u igri iako je Šarlota jedno vrijeme bila potencijalni kandidat. Međutim, nakon njene udaje za Ferdinanda i odlaska u Napulj, on usmjerava pozornost na Mariju Antoanetu koja je jedina ostala na raspolaganju.

Sklapanje saveza između Austrije i Francuske smatralo se nužnim zlom, a pitanje braka francuskoga dauphina i jedne nadvojvotkinje bilo je škakljivo pitanje i sami pregovori nisu tekli mirno. Udovica bivšega dauphina, Marija Jozefa Saksonska (1731.-1767.), nije bila za brak s Austrijankom pa je sugerirala i promicala svoju nećakinju, princezu Amaliju Saksonsku (1757.-1831.) kao potencijalnu kandidatkinju. Kćeri Luja XV. također nisu bile za brak s Austrijankom. S druge strane, ministar Choiseul (1758.-1770.) bio je proaustrijski orijentiran, a za brak s Austrijankom bio je i Luj XV. Tim brakom spriječilo bi se približavanje Austrije Rusiji i Pruskoj čime bi se učvrstila europska ravnoteža. Godine 1767. umrla je udovica bivšega dauphina i sada su otklonjene pretenzije Saksonaca iako se dogovori o braku još nisu javno objavili.³⁵ Tijekom tri godine vođeni su pregovori između francuskoga dvora koji je privatno htio brak, ali je odugovlačio s javnim pristankom, i između Austrije koja je javno htjela konačnu

---

³² A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 12.

³³ G. Fussenegger, *Marija Terezija*, str. 160.-166.

³⁴ Isto, str. 214.

³⁵ Lady Younghusband, *Marie Antoinette: her early youth (1770-1774)*, Macmillan & co., London 1912., str. 83.-84.; A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 9.-10.

potvrdu o braku. Godine 1767. u Beč je poslan novi francuski veleposlanik, markiz Durfort (1716.-1787.) kojem je bilo rečeno da prenese dvosmislenu poruku ili bolje rečeno da odugovlači što nije bilo jednostavno.³⁶ Marija Terezija pobrinula se da neprestano bude u okruženju dvora, obasipan najvećim počastima i s brojnim dvosmislenim i nedvosmislenim komentarima koji su aludirali na ženidbu, ne bi li dobila odgovor. Jednom prilikom rekla je markizu da posjeduje sve portrete francuske kraljevske obitelji, na što je on pristojno odgovorio da bi i francuski kralj volio imati portrete svih članova austrijske kraljevske obitelji. Marija Terezija odmah je stavila na raspolaganje jednoga kraljevskog slikara, međutim markiz je ubrzo dobio prijekor iz Francuske da se stvari odvijaju prebrzo. Iste te godine počelo se pričati o još jednome neobičnom ženidbenom projektu. Umrula je kraljica Marija Leszczyńska (1703.-1768.), supruga Luja XV., i javila se ideja o novoj ženidbi za staroga kralja. Kao potencijalni kandidat s austrijske strane predložena je nadvojvotkinja Elizabeta, koja je tada imala 25 godina. Međutim, kako je prijedlog bio pomalo apsurdan od samoga početka, sve pripreme ostale su na razini ideje i nisu realizirane.³⁷

Marija Terezija bila je svjesna brojnih nedostataka svoje najmlađe kćeri pa ih je nastojala poboljšati. Iz Pariza je pozvan frizer kojeg je predložio francuski ministar Choiseul, a koji se pobrinuo za nadvojvotkinjino previsoko čelo i nepravilnu granicu rasta kose. Dvorski zubar pobrinuo se za nepravilne zube. Pomalo orlovski nos nije bilo moguće riješiti iako se prema tadašnjim standardima ljepote za uzvišenu osobu smatralo da takav nos doprinosi njezinoj veličini.³⁸ Manje uspjeha postignuto je na području obrazovanja. Nadvojvotkinjino znanje francuskoga bilo je loše pa je Marija Terezija angažirala dva francuska glumca za podučavanje, što je zgrozilo francuski dvor koji je odmah poslao uglednijega učitelja, opata Vermonda (1735.-1806.). Vermond je pored francuskoga jezika bio zadužen i za poučavanje francuske povijesti koja je bila usmjerena na genealogiju, kako bi Marija Antoaneta jednoga dana znala velikim obiteljima odati počast koja im pripada. S pisanjem i izgovorom francuskoga nije imao previše uspjeha, ali nadao se da će se jednom, kada bude okružena pravim govornim francuskim jezikom, njezin izgovor i fraze popraviti, što se naposljetku i dogodilo.³⁹ Prema njegovim tvrdnjama Mariju Antoanetu zanimalaje francuska povijest i u tome je bila uspješna,

---

³⁶ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 10.

³⁷ Isto, str. 11.

³⁸ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 45.

³⁹ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 12.-13.

a podučavajući ju došao je do zaključka „*da je čovjek može odgajati samo tako ako je istovremeno i zabavlja.*“⁴⁰

Marija Terezija konačno je 6. lipnja 1769. godine od markiza Durforta primila službenu obavijest s francuskoga dvora u kojoj se traže zaruke između francuskoga dauphina i mlade nadvojvotkinje. Sada su mogle početi službene pripreme i svečanosti koje prethode vjenčanju koje je ugovoreno poslije Uskrsa 1770. godine. Pripreme su tekle sporo, prvenstveno zbog ugovaranja etikete i ceremonijala jer bečki, kao ni francuski dvor, nisu željeli povredu svoje časti. Primjerice, tako su se mjesecima sporili oko toga tko će prvi potpisati ugovor, carica ili kralj, i na kojemu jeziku, a zbog taštine stvorena su dva ugovora, jedan za Francusku, jedan za Habsburšku Monarhiju kako se nikome ne bi oduzela prednost.⁴¹ Pripreme su se također odnosile na raskošno svadbenu putovanje iz Beča u Versailles. U 18. stoljeću putovanja na velike udaljenosti bila su teška i mukotrpna, a kada je riječ o kraljevskome putovanju te su se neugodnosti morale svesti na minimum. Prvo je trebalo popraviti ceste kojima će ići kraljevska povorka te dogovoriti mijenjanje konja, koji su se trebali mijenjati dovoljno često da se izbjegne kašnjenje povorke. Ovo nije bila klasična povorka, ovo je zapravo bio čitav jedan dvor u malome. U povorci su sudjelovali ne samo dostojanstvenici, nego liječnici, frizeri, sluge, kuhari, pekari, švelje, kovači. Problem je bila i priprema hrane za putujući dvor, kao i opremanje interijera na stanicama.⁴² Raskoš na putovanju bilonje ne samo pitanje estetike nego i politike. Unatoč željama cara Josipa za značajnijim uštedama, veličina dvorske povorke i njezina raskoš trebala je pokazati da Habsburška Monarhija ne zaostaje za Francuskom u svojoj veličini i moći.

Marija Terezija nastojala je provesti što više vremena sa svojom kćerice su se tako u kolovozu 1769. godine uputile na zavjetno hodočašće u Mariazell u sjevernoj Štajerskoj. Ovo putovanje trebalo je povezati Mariju Antoanetu s majkom, ali i simbolizirati posebno štovanje Habsburgovaca Djevice Marije. Marija Antoaneta preselila se u majčine odaje u Hofburgu, gdje je postavljen još jedan krevet, tako da su majka i kći spavale u istoj prostoriji zimi 1770. godine. Carica je počela redovito slati pisma kralju u Versailles, u kojima izražava svoju zabrinutost za nadvojvotkinjinu mladost i u kojima moli kralja za razumijevanje i popustljivost.⁴³ Poseban trošak za bečki dvor predstavljala je narudžba haljina po najnovijoj modi direktno iz Pariza, koje su trebale biti mladenkina oprema. Određen je miraz od 200.000

---

⁴⁰ Stefan Zweig., *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, Narodna prosvjeta, Sarajevo 1958., str. 11.

⁴¹ Isto, str. 12.-13.

⁴² A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 22.

⁴³ Isto, str. 7, A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 53.

forinti i dragulji jednake vrijednosti, što je bilo štedljivo u usporedbi s francuskim mirazima. Izvršena je razmjena portreta. U Versailles je još prije poslan portret francuskoga dauphina, slikara Josepa Ducreuxa (1735.-1802.), a u Beču su zaprimili tri bakroreza koja prikazuju dauphina u nekonvencionalnoj pozi kako kopa i na oranju, što je začudilo dvor pa su dva nova portreta došla tek u travnju 1770. godine.⁴⁴

Godina 1770. započela je intenzivnim pripremama za kraljevsko vjenčanje. Marija Antoaneta u veljači je „postala žena“, dobila je svoju prvu mjesečnicu. Ova vijest obradovala je Mariju Tereziju koja je odmah radosnu vijest javila Luju XV. Pojam privatnosti imao je posve drugo značenje u 18. stoljeću od onoga kako ga danas shvaćamo. Pitanje nadvojvotkinjine mjesečnice ili „Generale Krottendorf“, kako su je između sebe nazivale carica i kći, bilo je nadasve važno političko pitanje.⁴⁵ Marija Terezija redovito je bila obavještavana, sve do svoje smrti, o mjesečnicama svojih kćeri. Kuriri su svaki mjesec užurbano prenosili tu vijest, čak je Luj XV. o pitanju mjesečnice posve otvoreno razgovarao i slao carici obavijesti.

3.7. Vjenčanje u Beču

Dana 15. travnja 1770. godine francuski ambasador, markiz Durfort otišao je nakratko iz Beča, tobože do Versaillesa, iako je zapravo otišao samo izvan granica grada. Vratio se nakon sat vremena kao izvanredni veleposlanik francuskoga kralja.⁴⁶ Cilj ovog odlaska-dolaska prvenstveno je bio kako bi pokazao dostojanstvo francuskoga kralja, jer se vratio s velikom pratnjom od četrdeset osam kočija od kojih svaku vuče po šest konja. U ovoj koloni nalazile su se i dvije posebno raskošne kočije koje je Luj XV. poklonio svojoj snahi za putovanje u Versailles. Ovaj svečani ulazak zadivio je svojom raskoši cijeli Beč kao i samu Mariju Antoanetu koja je promatrala povorku. Sutradan je markiz Durfort primljen u javnu audijenciju kod carice i cara Josipa u kojoj je održao svečani govor, uručio dauphinovo pismo i dva portreta.⁴⁷ Sljedećeg dana, 17. travnja, Marija Antoaneta učinila je svoj prvi politički akt. Zakletvom na Bibliju odrekla se prava nasljeđa u Austriji. Iste večeri u palači Belvedere održana je svečana večera i bal za tisuću i petsto uzvanika. Idućega dana, markiz Durfort održao je sličnu večeru na kojoj je primio austrijski dvor u palači Liechtenstein, koju je francuska

---

⁴⁴ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 16.

⁴⁵ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 57.-58.

⁴⁶ M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. I, str. 10.

⁴⁷ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 14.

ambasada iznajmila za ovu priliku. Nakon večere održan je vatromet uz tada popularnu tursku glazbu, a perivoj oko palače bio je osvijetljen bakljama.⁴⁸

Vjenčanje je konačno održano u četvrtak 19. travnja u šest sati poslijepodne u Augustinskoj crkvi. Bila je riječ o vjenčanju preko zastupnika jer francuski dauphin nije bio fizički prisutan. Njega je zamjenjivao nadvojvoda Ferdinand, sedamnaest mjeseci stariji od Marije Antoanete. Ovaj običaj prakticirao se kada se jedna princeza udaje za stranoga princa. Navečer je održana svečana svadbena večera, a sljedećega dana još jedna na kojoj se Mariju Antoanetu moglo službeno osloviti s „*Madame la Dauphine*“. Marija Antoaneta sada se prvi puta osobno obratila Luju XV. u pismu koje je napisala za Versailles. Marija Terezija također je pisala Luju XV. u kojem ga još jednom moli za strpljenje prema svim nepromišljenostima koje će počinuti njezina kćer.⁴⁹

Polazak za Versailles dogodio se u devet sati ujutro 21. travnja 1770. godine. Carskoj obitelji teško su padali rastanci, tako je i ovaj bio popraćen u suzama. Prije odlaska Marija Terezija predala je svojoj kćeri iscrpan propis o vladanju. Zatražila je od nje da svakoga dvadeset i prvoga u mjesecu ponovno pročita pismo. Pismo je bilo puno proturječnosti i opaski što Marija Antoaneta ne smije raditi. Velika povorka od pedeset i sedam kočija koje su pratili glasnici s trubama prošla je posljednji puta pored Schönbrunna koji Marija Antoaneta više nikada neće vidjeti.⁵⁰

4. DAUPHINOVA SUPRUGA – DAUPHINE (1770.-1774.)

4.1. Svadbena putovanja

Putovanje do Francuske trajalo je dva i pol tjedna. Unatoč svim udobnostima zlatne kočije obložene baršunom, putovanje je bilo sporo, dugotrajno i teško. Dnevno se znalo putovati i više od osam sati, a nakon napornoga puta uvijek su slijedile svečanosti i prijemi. Konji su se mijenjali četiri puta dnevno.⁵¹ Prvu noć Marija Antoaneta provela je u velikome baroknom samostanu u Melku gdje ju je dočekaao brat Josip. Te večeri izvedena je opera u njezinu čast u izvedbi sjemeništara. Sutradan se oprostila s bratom i nastavila putovanje. Svaku večer prespavala je u nekoj od bolje opremljenih rezidencija koje su se nalazile na putu. Dana 26.

---

⁴⁸ C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 26.-27.

⁴⁹ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 63.; L. Youngusband, *Marie Antoinette: her early youth (1770-1774)*, str. 4.

⁵⁰ Clara Tschudi, *Marie Antoinette*, Swan Sonnenschein & co., London 1898., str. 9.; S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 14.-16.

⁵¹ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 22.-23.

travnja povorka je stigla u München gdje ju je ugostio Maksimilijan Josip (1745.-1777.), bavarski knez izbornik. U okruženju velike palače Nymphenburg, Marija Antoaneta imala je jedan dan odmora. Dana 28. travnja povorka stiže u Augsburg, a 29. travnja, nakon devet sati putovanja, stiže u Güntzburg gdje će se Marija Antoaneta zadržati dva dana u društvu svoje tetke, princeze Šarlote Lotarinške (1714.-1773.). Osim odmora svrha ovoga putovanja bilo je isticanje Lotarinških korijena, jer su posjetile grobnicu svojih predaka.⁵² Dana 1. svibnja povorka je nastavila put prema Ulmu i potom Freiburgu i naposljetku stigla u opatiju u Schütternu navečer 6. svibnja. Tu će Marija Antoaneta provesti posljednju noć na germanskome tlu prije predaje Francuzima. Ovdje je također upoznala prvoga od svojih francuskih dvorana, grofa Noaillesa (1713.-1793.), izvanrednoga ambasadora Luja XV. Obitelj Noailles bila je bogata obitelj s velikim dvorskim iskustvom jer su razni naraštaji te obitelji uvijek uspijevali osigurati najviše položaje spletkama.⁵³

Službena predaja mladenke odigrala se u blizini Kehla na jednome otoku nasred Rajne. Za tu priliku izgrađen je drveni paviljon koji je trebao ugostiti francusku i austrijsku delegaciju. Paviljon se sastojao od dva ulaza, jednoga za austrijsku, a drugoga za francusku stranu, dva predsoblja sa svake strane i velike zajedničke središnje dvorane. Dvorana je ukrašena sagovima, tapiserijama i namještajem koje su posudili bogati stanovnici Strasbourga.⁵⁴ U austrijskome predsoblju Marija Antoaneta oprostila se sa svojom austrijskom pratnjom, osim s grofom Starhembergom (1724.-1807.) koji će je pratiti do Versaillesa. Na sredini zajedničkoga salona stajao je veliki stol pod baldahinom koji je predstavljao državnu granicu. Nakon službenoga dijela, u glavnome salonu Marija Antoaneta upoznala je pripadnike svoje francuske pratnje. Među njima najistaknutija je bila gospođa Noailles (1729.-1794.), supruga prije spomenutoga grofa Noaillesa, koja je bila glavna dvorska dama ili kako će je Marija Antoaneta kasnije prozvati „*Madame Etiquette*.“ Gospođa Noailles bila je iznimno tašta dama, ponosna na svoj uzvišen položaj i podrijetlo, a njezinim životom u potpunosti je upravljala etiketa. Marija Antoaneta nikad se nije pretjerano slagala s likovima starijih žena sklonih kritiziranju, a gospođa Noailles predstavljala je upravo taj lik, ona je zapravo zbog dauphinine mlade dobi trebala biti njezina dadilja u Francuskoj.⁵⁵ Ostatak pratnje činile su sredovječne žene koje će ubuduće biti njezine dvorske dame i koje će joj uvijek pratiti društvo. Sve su dame bile članice

---

⁵² Hilaire Belloc, *Marie Antoinette*, Doubleday, Page & Company, New York 1909., str. 62; A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 68.

⁵³ L. Youngusband, *Marie Antoinette: her early youth (1770-1774)*, str. 9.-10.

⁵⁴ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 16.-17.

⁵⁵ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 69.,71.

dvora nekadašnje kraljice Marije Leszczyńskiej. Nakon toga je Marija Antoaneta prešla u francusko predsooblje i sada se službeno nalazila na teritoriju Francuske. Ovdje su Mariju Antoanetu prema pravilima etikete razodjenuli kako na sebi ne bi imala ništa austrijsko (iako je sva odjeća koju posjeduje bila naručena iz Pariza). Odjenuli su je u francusku odjeću, a svu njezinu austrijsku odjeću ugrabile su njezine dvorske dame.⁵⁶

Prvi veći grad na francuskome teritoriju koji je dočekaio novu dauphinu bio je Strasbourg. Grad je dočekaio povorku s velikim oduševljenjem i veseljem, stotine djece u bjelini posipalo je put cvijećem, podignut je slavoluk, sve su kuće bile ukrašene, a navečer je cijeli grad bio prigodno osvjetljen uz brojne večernje proslave diljem grada. Francuski narod dolazak nove dauphine gledao je kao mogućnost za novi početak i boljitak Francuske. Sljedećega dana putovanje je nastavljeno, a prekidano je neprestanim svečanostima u svim većim gradovima koji su se nalazili na putu. Svugdje je Marija Antoaneta dočekivana uz veliko veselje s mnoštvom ceremonija i uzvišenih govora.⁵⁷

Iako je konačno odredište Versailles, Marija Antoaneta će svoju buduću obitelj upoznati u dvorcu Compiègne. U šumi nadomak dvorca, 14. svibnja, svadbenu povorku dočekaio je Luj XV. zajedno s dauphinom.⁵⁸ Stari kralj je i u svojim šezdesetim godinama dobro izgledao, u svakome slučaju mnogo bolje nego njegov unuk. Zlatno doba njegove vladavine davno je prošlo i kralj više nije bio popularan u narodu. Nezasitan seksualni apetit i brojne ljubavnice naštetile su njegovome ugledu mnogo više nego loše vođena politika. Ne čudi stoga, što se nakon dauphinina dolaska u Francusku raspitivao za njezine grudi, a kada su mu odgovorili da to nisu gledali, odgovorio je: „*Niste li? To je prvo što ja gledam.*“⁵⁹ Dauphin je bio djedova suprotnost, bucmasti neugledni dječak od petnaest godina koji se nije mogao pohvaliti vanjštinom, ali ni manirama. Šeprtljav i neuglednoga hoda bez kraljevskoga držanja, koje je tada bilo iznimno važno, nije ulijevao pretjeranu nadu svom dvoru. Po prirodi je bio povučena osoba, tako da prvi susret muža i žene nije bio pretjerano impresivan. Novu dauphinu dočekale su i tri preživjele kraljeve kćeri: Madame Adelaide (1732.-1800.), Victorie (1733.-1799.) i Sophie (1734.-1782.). Sredovječne dame nikad se nisu udale, a cijeli su život provele na dvoru okružene spletkama i intrigama. Horace Walpole (1717.-1797.) opisao ih je kao: „*nespretne, bucmaste stare cure*“.⁶⁰ Kako je dauphin bio povezan sa svojim tetkama, morala je taj primjer slijediti i Marija

---

⁵⁶ Madame Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, PF Collier & Son, New York 1910, str. 41.

⁵⁷ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 27.-29.

⁵⁸ S. Zweig, *Marija Antaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 20.-21.

⁵⁹ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 69.,71.

⁶⁰ Isto, str. 74.

Antoaneta iako „tetke“, kako ih je ubuduće zvala, nikada nisu bile za ovu ženidbu. Prozvale su Mariju Antoanetu još prije nego što će doći na dvor „*l'Autrichienne*“, što pogrdno znači Austrijanka, a izvedenica je francuskih riječi za ostrigu i kučku.⁶¹

Pri samome susretu Marija Antoaneta bacila se starome kralju pod noge koji ju je podigao i poljubio. Ovim činom Marija Antoaneta pokazala je svoje pokoravanje Francuskoj. Dauphina je službeno zagrlila. Kada su se smjestili u dvorcu Compiègne sljedilo je upoznavanje brojnih pripadnika kraljevske obitelji Contis i Condes koji su bili prinčevi i princeze po krvi, a imali su status kraljevih rođaka. Te večeri dauphin i dauphina spavali su odvojeno. Dvor se nije dugo zadržao u Coimpiègneu i već se sljedeći dan sele u dvorac La Muette, posljednju postaju do Pariza. Na večeri je Marija Antoaneta prvi puta upoznala kraljevu službenu ljubavnicu, Madame du Barry (1743.-1793). Kako nije znala njezin identitet i zanimanje pitala je groficu Noailles tko je ta gospođa. Grofica joj je samo odgovorila da je ona na dvoru kako bi pružila kralju zadovoljstvo, na što je Marija Antoaneta naivno odgovorila da će joj odsada ona biti suparnica, jer će ubuduće ona pružati zadovoljstvo kralju.⁶²

4.2. Vjenčanje u Versaillesu

Svadbena putovanja konačno je završilo 16. svibnja 1770. godine. U pola 9 ujutro Marija Antoaneta stigla je u Versailles. Odmah je odvedena u svoje privremene odaje u prizemlju palače koje gledaju prema vrtu. Te su odaje pripadale nekadašnjoj dauphini Mariji Jozefi od Saske i zadržale su uređenje iz njezina vremena.⁶³ Odajama koje su bile raskošno ukrašene nedostajalo je privatnosti jer su se nalazile u razini vrta i svi prolaznici mogli su baciti pogled na ono što se događa unutra. Marija Antoaneta upoznala je ostatak svoje nove velike obitelji. Riječ je o princezama Klotildi (1759.-1802.) i Elizabeti (1764.-1794.) koje su još bile djeca, a bile su dauphinove sestre. Klotilda je bila neobično debela ili, kako su je suvremenici opisali, „okrugla kao zvono“ iako je bila ljubazna i povučena. Elizabeta je također bila stidljiva, ali poprilično lijepa, a tada je imala samo šest godina. Ovom prilikom upoznala je i dauphinovu mlađu braću, Luja Xaviera (1755.-1824.), grofa od Provanse, također debelog za svoju mlađu dob i Karla (1757.-1836.), grofa od Artoisa, koji je bio najzgodniji od svoje braće.⁶⁴ Nakon upoznavanja sljedilo je darivanje, Marija Antoaneta dobila je veliku količinu dragulja, dijamanta i bisera koji su pripadali nekadašnjoj dauphini, ali i nekadašnjoj kraljici. Tome

---

⁶¹ Isto, str. 59.

⁶² C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 30.-31.; A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 37.-38.

⁶³ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 42.; A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 39.

⁶⁴ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 77.

bogatstvu Marija Antoaneta pridonijela je raznim draguljima koje je donijela sa sobom iz Beča. Konačno su dauphinu odjenuli u svečanu svadbenu odjeću. Vjenčanje se održalo u dvorskoj kapeli sagrađenoj početkom 18. stoljeća. Vjenčanje je obavio nadbiskup Reimsa. Nadbiskup je blagoslovio trinaest zlatnika i vjenčani prsten, dauphin je stavio prsten na dauphininu ruku, zatim su se oboje spustili na koljena kako bi primili blagoslov. Misa je održana uz svečanu glazbu i baldahin koji je stajao mladencima iznad glave, a nakon toga sljedilo je potpisivanje bračnoga ugovor koji prvo potpisuje kralj, pa mladenci i zatim cijela kraljevska obitelj. Nakon završetka svadbene ceremonije počele su svečanosti. Kiša koja je pala poslijepodne, rastjerala je ljude koji su došli u vrtove Versaillesa iz Pariza kako bi prisustvovali svečanostima. Svečana večera održana je u novoj dvorskoj Operi koja je sagrađena za ovu priliku, dvadeset i dva člana kraljevske obitelji objedovala su dok je ostatak dvora i uzvanika s galerije gledao taj prizor. Etiketa i dvorski običaji nisu predviđali svečani objed za uzvanike. Nakon večere započelo je svečano lijeganje mladog para s ciljem konzumacije braka. Uzvanici, tj. oni koji su svojim položajem i rodbinskim vezama imali to pravo, bili su prisutni u bračnoj sobi. Seksualni život kraljevskih ličnosti nije bio osobna i privatna stvar kada je u pitanju osiguravanje prijestolja. Nadbiskup od Rheimsa blagoslovio je krevet, Luj XV. dao je svojemu unuku noćnu košulju, a vojvotkinja Chartres (1753.-1821.) istonje učinila Mariji Antoaneti. Teško je bilo zadržati imalo privatnosti na velikome dvoru kao što je bio Versailles i sutradan ujutro ubrzo se saznalo da brak nije konzumiran, a proći će godine dok se to zaista ne dogodi. Narednih dana svečanosti su se nastavile.⁶⁵

4.3. Život na francuskome dvoru

Dvorac Versailles na početku je bio skroman lovački dvorac Luja XIII., a od 1682., nakon brojnih nadogradnji, postao je središte Luja XIV., a time i glavni grad Francuske. Simbol moći i apsolutizma, Versailles je bio ne samo impresivna građevina sa svojim vrtovima i kanalima, nego je postao i simbolom cijeloga sustava života, staroga režima, kako će nazivati vrijeme prije Francuske revolucije. Za vladavine Luja XV. život je na prvi pogled jednak kao i za vrijeme Luja XIV. Na dvoru se i dalje nalazi četiri tisuće sluga, dvije tisuće konja u stajama, hodnici su i dalje krcati ljudima, cijeli dvor i dalje je rob etikete, a brojni plemići obavljaju svoje službe u jednako raskošnim dvorskim opravama, ako ne i raskošnije nego njihovi preci. I dalje je Versailles prototip za sve ostale dvorove u Europi, najčuvaniji, najelegantniji. Međutim,

---

⁶⁵ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 21.-23.; M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. I, str. 23.-24.

duboko ispod površine moći, obilja i bogatstva dvor je zapao u dekadenciju. Dvor zapravo živi na staroj slavi, autoritet kralja polako slabi, a državne financije sve se više prazne.⁶⁶

Ceremonije su obilježavale dan u kraljevskoj obitelji. Što je osoba višega ranga, to je značilo više pravila. Dan je započinjao svečanim kraljevskim ustajanjem i ritualnim odijevanjem (*lever*), čijim je sastavnim dijelom službena toilette, i završavao ritualnim večernjim razodijevanjem i lijeganjem (*coucher*). Potom je tu bila i javna večera (*grand couvert*).⁶⁷ Na prvi pogled privatne stvari u Versaillesu bile su javne prirode. Unaprijed pomno isplaniranoj paradi imao je pristup velik broj plemića koji su na to imali pravo zbog plaćenoga položaja ili dužnosti (*charges*), koji su bili kupljeni ili darovani od strane monarha. Poslovi naizgled trivijalne prirode, kao tko će držati kralju svijeću, dodati vlasulju ili tko će biti pored kralja za vrijeme njegove nužde, značile su položaj velike kraljeve milosti. U Versaillesu se svemu pridavalo veliko značenje, pitanje tko će i gdje sjediti, a tko stajati, bilo je pitanje prestiža i ranga, a ne tjelesne udobnosti. Postojao je čitav niz pravila kako koga pravilno osloviti, a da se ne ošteti njegova veličina.⁶⁸ U tome zamršenome sustavu etikete uvijek se netko osjećao ugroženim i uvrijeđenim. Marija Antoaneta na početku se uspješno snalazila u tome zamršenome sustavu iako nikad nije imala pretjeranoga razumijevanja za važnost tih ceremonija. Svi su hvalili njezino graciozno kretanje u glomaznim dvorskim krinolinama koje su nekad znale biti široke i dva metra, a jednako toliko i dugačke, jer su iza sebe imale dugačke povlake. Dostojanstven izgled i držanje ponekad je znao pokvariti neobuzdani smijeh. Marija Antoaneta po dolasku je razvila naviku zbijati šale na tuđi račun, često su je uhvatili kako se smije sa svojim dvorskim damama, ili kako lepezom sakriva osmijeh. Pa je tako smijeh kao temeljna ljudska osobina, zahvaljujući rigoroznoj etiketi, postao prijatnija plemićima koji su brzo shvatili da je smijeh zapravo upućen njima i da time dauphine omalovažava njihovo dostojanstvo. Nitko tada nije doživljavao da je dauphine djevojčica, svi su željeli ozbiljnu buduću vladaricu. Prije nego što će se seljaci i građani okrenuti protiv svoje kraljice, plemići su bili ti koji su Mariji Antoaneti prvi počeli okretati leđa.⁶⁹

Marija Antoaneta u jednome pismu majci, u srpnju 1770. godine, opisala je svoju dnevnu rutinu: „*Ustajem u devet i pol ili u deset sati, oblačim se i molim jutarnju molitvu. Onda doručkujem i odlazim tetkama gdje obično nađem kralja. To traje do deset i pol sati. Iz atoga u jedanaest idem na uređivanje kose. U podne pozivaju moje dvoranstvo i tada može ući tko*

---

⁶⁶ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 34.-36.

⁶⁷ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 80.

⁶⁸ Isto, str. 81.-82.

⁶⁹ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 58.-59.

hoće osim ljudi bez ranga i imena. Stavljam rumenilo i perem ruke pred cijelim svijetom, zatim odlaze muškarci, dame ostaju i ja se pred njima oblačim. U dvanaest sati idemo u crkvu. Ako je kralj u Versaillesu onda idem s njim, svojim suprugom i tetkama na misu. Ako je on odsutan, onda idem sama s gospodinom dauphinom, ali uvijek u isto vrijeme. Poslije mise objeđujemo javno, ali to završava u jedan i pol jer oboje jedemo vrlo brzo. Nakon toga odlazim gospodinu dauphinu, a kada je on zaposlen vraćam se u svoju sobu, čitam, pišem ili radim jer pravim za kralja jedan kaput koji napreduje polako, ali se nadam da će on s pomoću Božjom biti gotov za nekoliko godina. U tri sata idem opet tetkama, kod njih se u to vrijeme nalazi kralj; u četiri sata dolazi k meni opat, u pet sati učitelj klavira ili učitelj pjevanjado šest sati. U šest i pol idem skoro uvijek tetkama ako ne odlazim u šetnju. Moj suprug ide gotovo uvijek sa mnom k tetkama. U devet sati večeramo i ako kralj nije tu onda tetke jedu kod nas. Ali ako je kralj prisutan, poslije večere idemo k njima. Očekujemo kralja koji obično dolazi u deset i tri četvrti. U međuvremenu legnem na jednu veliku kanapu i spavam sve dok kralj ne dođe, ali ako on nije tu onda idemo u jedanaest sati na spavanje. Takav je moj dnevni raspored.⁷⁰ Vidljivo je daje svaki dan bio određen rutinom i da takav stil života više pristaje starijim ljudima nego mladoj dauphini koja je po godinama zapravo još dijete. Marija Antoaneta, živahna po prirodi, teško je prihvaćala ovako uhodan sustav i monoton život te je neprestano tražila zanimaciju i načine kako se zabaviti. Nažalost, u potrazi za zabavom često je činila pogreške, ili je barem dvor to doživljavao kao pogrešku, jer Marija Antoaneta nikada nije željela biti povučena vladarica što je Versailles očekivao od svojih vladarica.

4.4. Dauphin Luj August i bračni problemi

Suprug Marije Antoanete nije bio obećavajući materijal za vladara. Preuranjena smrt njegova oca 1765. godine, ali i smrt dvojice starije braće značila je da je Luj August nadomak francuskome prijestolju i time novi prestolonasljednik. Obrazovanje mu je bilo nedostatno za preuzimanje prijestolja, ali je unatoč tome bio inteligentna i marljiva osoba koja je kasnije u životu uspjela prevladati te nedostatke. Volio je čitati povijest koju je zavolio nakon posjete Davida Humea. Nije se mogao pohvaliti vanjštinom i ponašanjem koje pripada jednome vladaru. Tjelesno je bio debeo, šeptrljiv i kratkovidan. Nije bio uspješan u dvorskim plesovima i nije imao sluha za glazbu, potpuna suprotnost svojoj ženi, barem u pogledu ovih odlika. Ono čime je odavao počast svojim kraljevskim precima zasigurno je ljubav prema lovu koja je ponekad prerastala u opsesiju. Također je volio izrađivati satove i imao je svoju privatnu

---

⁷⁰ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 38.

radionicu i kovačnicu u sklopu svojega apartmanu u Versaillesu, što su smatrali neobičnim za budućega vladara.⁷¹

Početni odnos koji je Marija Antoaneta imala s dauphinom bio je služben i hladan, a proizlazio je iz njihove mlađe dobi, ali i još više, nemogućnosti seksualnih odnosa. Prve bračne noći ništa se nije dogodilo, a dauphin je i nakon toga neprestano izbjegavao taj čin, no na početku se to pripisivalo njegovoj mladosti i sramežljivosti. Međutim, dvor je očekivao da će austrijsko-francuski savez biti okrunjen nasljednikom u bližoj budućnosti. Tako je dauphin obećao da će, kada napuni šesnaest godina, izvršiti svoju bračnu dužnost, ali opet se ništa nije dogodilo. Cijeli dvor bivao je obaviješten kada će dauphin doći k dauphine u krevet i je li se što dogodilo u njemu. Kao što je i prije spomenuto, ovo nije bila privatna stvar, štoviše dauphina se uvijek pratilo do dauphinine sobe, a zbog dauphinove sramežljive prirode uskoro su bračna dolaženja postala sve rjeđa. Marija Antoaneta bila je uzrujanata je majka tješi i svojoj kćeri u pismima preporučuje „*milovanja, maženja, ali s druge strane, da opet ne bude toga odviše*“.⁷² Tako je Marija Antoaneta nastojala biti što više uz muža pa mu je često bila pratnja u lovu iako sama nije voljela lov. Počela je i jahati, doduše prvo na magarcu, s kojeg je jednom i pala pa je zabavljala dvor šalama koji je protokol etikete ukoliko dauphina padne s magarca.⁷³ Naime, nisu joj odmah dali konja jer se smatralo štetnim za žensku plodnost. Međutim, Marija Antoaneta nije trudna, a proći će godine dok prvi puta i postane. Na Mariju Antoanetu neprestano je vršen pritisak, pogotovo od strane njezine majke koja je neprestano slala zajedljiva pismate se počelo pričati o mogućem poništenju braka, a te su priče širili oni koji nisu bili oduševljeni austrijsko-francuskim savezom. Prema zakonima Katoličke Crkve brak koji nije bio konzumiran mogao se zakonski poništiti. Plodnost ili neplodnost jedne vladarice ili vladara, u 18. stoljeću nije privatna nego politička i državna stvar. Plodnost, ili bolje rečeno neplodnost, jednoga Burbonca postavila je pitanje nasljedstva kojim se ne bavi samo Francuska nego i strane zemlje. Kraljevska obitelj polakose širi. Godine 1771. održano je vjenčanje između dauphinovoga mlađega brata, grofa od Provanse i Jozefine Savojske (1753.-1810.), a 1773. godine bračnome paru pridružio se još jedan mlađi brat, grof od Artoisa koji se oženio Jozefininom sestrom, Marijom Terezijom Savojskom (1756.-1805.).⁷⁴ To je značilo da je položaj dauphina i dauphine kao nasljednika prijestolja bio dodatno uzdrman jer su grof i grofica od Provanse neprestano širili priče o svojim bračnim podvizima. Grof od Provanse

---

⁷¹ M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. I, str. 34.-37.; H. Belloc, *Marie Antoinette*, str. 102.

⁷² S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog srednjeg karaktera*, str. 24.

⁷³ C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 50.; A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 59.

⁷⁴ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 52.

oduvijek je bio u određenome rivalitetu s dauphinom pa je takvim pričama nastojao bratu nanijeti štetu. Postojala je opravdana mogućnost nasljedstva braka u drugom naraštaju. Međutim, uskoro se saznalo da par nikada neće moći imati djecu, što se nije moglo reći za grofa i groficu od Artoisa koji će za dauphina i dauphinu biti mnogo veća opasnost.

Konačno je 1773. godine Luj XV. naredio dauphinov liječnički pregled. Ustanovljeno je da impotentnost nije duševno uvjetovana nego da je riječ o tjelesnoj prepreci poznatoj pod nazivom fimozis koja se mogla riješiti operacijom obrezivanja.⁷⁵ Međutim dauphin se na spomen operacije uplašio i proći će godine, a da se problem neće riješiti. To je bilo vrijeme bez anestezije i sredstava protiv bolova i operacije su se teško izvršavale. Marija Antoaneta voljela je djecu, a kako je po godinama još bila dijete kada je došla u Versailles, često se i dalje igrala s mlađima od sebe. U svoje odaje znala je dovesti djecu svojih slugu i s njima se zabavljati što na dvoru nisu smatrali prikladnim. Prije nego što će dobiti svoju djecu Marija Antoaneta svoje je majčinske instinkte nastojala zadovoljiti posvojenom djecom.⁷⁶ Njezino ponašanje počelo se mijenjati pod utjecajem prevelikoga pritiska, a početna neomiljenost u narodu može se tražiti u nemogućnosti da ispuni temeljnu ulogu zbog koje je i dovedena u Francusku – da podari nasljednika.

4.5. Madame du Barry i borba za riječ

Marija Antoaneta ubrzo je nakon dolaska u Versailles shvatila pravu ulogu madame du Barry. Na Bečkome dvoru nije bila poznata uloga „Maitresse-en-titre“ I iako je njezin otac Franjo Stjepan bio sklon prevarama, Marija Terezija nastojala je takve stvari držati u što većoj tajnosti. U Versaillesu je to pak bila javna stvar. Luj XV., nepopravljivi ženskaroš, nije previše mario za titule i plemenito podrijetlo kada su u pitanju ljubavnice. Kada je madame de Pompadour (1721.-1764.) postala službena kraljeva ljubavnica, dvor je bio uvrijeđen jer je bila građanskoga podrijetla, a očekivali su da će tu ulogu preuzeti jedna od plemkinja. U slučaju madame du Barry otpor je bio još veći jer je njezino podrijetlo bilo još niže, navodno je bila kurtizana iz najnižih slojeva. Imati ljubavnicu na francuskome dvoru bilo je normalno, a u slučaju kralja donekle i poželjno jer bi položaj službene kraljeve ljubavnice bio protuteža kraljici koja bi se mogla uzdignuti. Ujedno su plemići mogli kralju lakše prići i od njega tražiti usluge ukoliko bi zadobili povjerenje ljubavnice. Za vrijeme Francuske revolucije često se

---

⁷⁵ S. Zweig, *Marija Antoaneta, Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 24.-25.

⁷⁶ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 90.-91.

zamjeralo što Luj XVI. nije imao ljubavnicu i što je zbog toga Marija Antoaneta ojačala i imala prevelik utjecaj na svojega supruga.⁷⁷

Po dolasku u Versailles Marija Antoaneta zatekla je dvije strane, jednu su činile kraljeve kćeri koje su oko sebe okupljale pristaše protiv kraljeve ljubavnice, a drugu su stranu činili dvorani koji su svoje usluge tražili upravo kod kraljeve ljubavnice, koja je uživala veliku potporu kralju. U takvoj situaciji Marija Antoaneta postaje savršeno oružje u rukama kraljevih kćeri protiv madame du Barry. Kako je dauphina svaki dan obilazila kraljevske tetke ubrzo je doznala sve što je bilo potrebno da zamrzi kraljevu ljubavnicu iako ju nije ni poznavala.⁷⁸ Marija Antoaneta dolazi s konzervativnoga i religioznoga dvora u Beču pa su ove tvrdnje brzo pronašle uporište, tako da ona Mariji Tereziji ubrzo po dolasku u Versailles piše: „*Čovjek se sažali nad slabosti koju kralj pokazuje prema gospođi du Barry koja je najgluplje i najdrskije stvorenje koje se može zamisliti.*“⁷⁹

Marija Antoaneta odlučila se usprotiviti kraljevoj ljubavnici zahvaljujući jednom zakonu etikete. Postojalo je pravilo da dama nižega ranga nikada ne smije uputiti riječ dami višega ranga nego mora čekati da je dama višega ranga oslovi. Dauphina je, kako nema kraljice, najviša po rangu pa je ona odlučila ignorirati gospođu du Barry, koja se neprestano nalazila u njezinome okruženju bez ijedne upućene riječi.⁸⁰ Dvorani su ubrzo primijetili ignoriranje koje je bilo toliko očito da se du Barry ubrzo požalila kralju. Život na dvoru sastojao se od tračanja i intriga, raznih smicalica koje su velikaši pravili jedni drugima ne bi li se zabavili ili od toga imali neke osobne koristi. Ali od jedne dauphinenije se očekivali takvo ponašanje i Marija Antoaneta ubrzo se zbog toga našla u problemu. Kralj je pokušavao utjecati na gospođu Noailles ne bi li ona mogla kako utjecati na dauphinu jer bi bio još veći skandal kada bi kralj kod dauphine zagovarao svoju ljubavnicu, zato se to pokušavalo učiniti zaobilaznim putem. Uskoro je i Marija Terezija bila obaviještena o opasnostima kćerina ponašanja. Ova naizgled trivijalna svađa počinje nositi i politička obilježja. Strani ambasadori koji su dolazili u Versailles bili su upoznati s kraljevom ljubavnicom, štoviše često su kod nje boravili i raspravljali o politici. Nije trebalo dugo da se počne širiti po Europi vijest da austrijska nadvojvotkinja preko ljubavnice pruža otpor kralju. Marija Terezija redala je pismo za pismom u kojem je objašnjavala kćeri važnost dobivanja kraljeve naklonosti pa makar zbog toga morala pozdraviti kraljevu ljubavnicu, ali utjecaj dauphina i tetki bio je jači. Ali kada se kralj zbog

⁷⁷ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 43.-44.

⁷⁸ Isto, str. 45., C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 48.

⁷⁹ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 61.

⁸⁰ C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 47.-48.

ovoga pitanja izravno obratio austrijskome ambasadoru Mercy-Argenteau (1727.-1794.), situacija postaje ozbiljna jer je ugrožen austrijsko-francuski savez.⁸¹ Mercy pokušava utjecati na Mariju Antoanetu i ona obećava da će uputiti „kreaturi“, kako je ona sama često naziva, par riječi. Međutim, tetke su opet spriječile da se išta dogodi. Za Austriju je u ovome trenutku bilo iznimno važno imati povoljnu situaciju u Francuskoj. Godine 1772. Austrija se upustila u diobu Poljske. Reforme koje je u Poljskoj provodio Stanislaw Poniatowski (1764.-1795.) dovele su do građanskoga rata pa su velike sile Rusija, Austrija i Pruska željele iskoristiti situaciju i svaka za sebe uzeti dio Poljske.⁸² Austriji je više nego ikada bilo važno da se na ovu situaciju u Francuskoj gleda s odobravanjem, a dauphinino ponašanje nije stvaralo povoljnu situaciju. Na kraju je Marija Terezija napisala jedno oštro pismo u kojemu u potpunosti slama ponos svojoj kćeri, koja je naposljetku kapitulirala i uputila du Barry čuvenih šest riječi: „*Danas je mnogo ljudi u Versaillesu.*“⁸³

4.6. Osvajanje Pariza

Neobično je da Marija Antoaneta nije posjetila Pariz prvih par dana nakon vjenčanja jer je grad blizu Versaillesa. Potrebno je oko šest sati pješaćenja ili dva sata vožnje kočijom. Međutim, etiketa je branila da dauphin i dauphina samo tako jednostavno odu u Pariz, zahtijevalo se od njih da prvi odlazak bude svečan i ceremonijalan, pomno i unaprijed isplaniran. Nekada je kraljevska obitelj češće odlazila u Pariz, ali nisu više bili u narodu popularni kao nekada i narod ih je hladno primao i dočekivao.⁸⁴ Ujedno je kraljevski život uvijek bio ograničen na Versailles i na ostale dvorske rezidencije, udaljene svega par sati vožnje kočijom ili jahanjem. Nije bilo pretjeranoga kontakta s ostalim pučanstvom ukoliko za to nije bilo potrebe. Marija Terezija zagovarala je da njezina kći treba činiti suprotno, sadašnja kraljevska obitelj odlikovala se manjkom srdačnosti i neuglednim ponašanjem, a pokazivanje dauphine trebalo je osvojiti srce naroda. Marija Antoaneta konačno je nakon godina zamolbi, dobila od kralja dozvolu i dogovoren je svečani odlazak 8. lipnja 1773. godine. Marija Antoaneta odlučila je prekršiti etiketu i prije svečanoga ulaska u grad, otići jedne večeri na operni bar, ali skrivenoga identiteta, tako da se nikada nije saznalo za to.⁸⁵

---

⁸¹ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 64.-65.; S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 45.-53.; M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol I, str. 65.-67.

⁸² A. Fraser: *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 103.

⁸³ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 56.

⁸⁴ M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol I, str. 80.

⁸⁵ C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 66.

Dana 8. lipnja 1773. godine osvanulo je sunčano i vedro jutro. Duž puta od Versaillesa do Pariza narod je s oduševljenjem dočekivao dauphina i dauphinu. Svečano su im predani ključevi grada, i par je krenuo u obilazak kočijom. Topovi su odjekivali s Doma invalida, Gradske vijećnice i Bastilje.⁸⁶ Marija Antoaneta poslije je u pismu majci napisala: „*Prošlog utorka doživjela sam slavlje koje neću zaboraviti dok sam živa. Što se tiče počasti ukazane su nam sve koje se mogu zamisliti, ali sve to, ionako je vrlo lijepo, nije ono što me je najviše ganulo, već nježnost i ushićenje toga sirotog naroda koji je usprkos porezima koji ga tište, bio zanesen od radosti što nas vidi.*“⁸⁷ Dauphin i dauphina željeli su prošetati vrtovima palače Tuileries, ali je u njima bilo toliko mnoštvo ljudi da se tri četvrt sata nisu mogli pomaknuti naprijed ni nazad. Par je naredio stražarima da ne smiju upotrebljavati nikakvu silu prema narodu. Opet piše majci: „*Ne mogu ti, draga majko, opisati izljeve ljubavi i radosti koje su nam u tome trenutku iskazali. Prije nego što smo se povukli, još smo rukom pozdravljali narod koji se tome jako obradovao. Kako je sretan čovjek u našem staležu što tako lako može steći prijateljstvo.*“⁸⁸ Narod je bio oduševljen njihovim dolaskom jer su pružali nadu u bolju budućnost. Može se reći da je Marija Antoaneta „osvojila“ Pariz, ali da je istovremeno Pariz osvojio i Mariju Antoanetu. Nakon par dana dauphin i dauphina ponovno su u posjeti Parizu, ovoga puta službeno su posjetili Operu gdje je Marija Antoaneta opet dočekana ovacijama i pljeskom.

Uskoro su odlasci u Pariz postali učestali, toliko nekarakteristično za jednu dauphinu i buduću kraljicu od koje je cijeli dvor očekivao da bude vječno u Versaillesu. Marija Antaoaneta u Parizu je osjećala dašak slobode, okružena ljudima od povjerenja mogla se zabavljati i uživati bez utjecaja etikete i nadgledavanja dvora, jer u Versaillesu je sve služilo za pokazivanje. Ljubav naroda trajala je neko vrijeme i dauphina je tu ljubav krenula olako shvaćati kao nešto što se podrazumijeva njezinome položaju i rang. Međutim, Marija Antoaneta je osim mahanja i osmijeha malo toga davala narodu zauzvrat da bi tu ljubav zadržala na dulje vrijeme. U Parizu se neprestano zabavljala, posjećivala opere, kazališta, balove, redute, kockarnice - sve ono što je malome čovjeku i dalje bilo nedostupno. Svojim ponašanjem nije suosjećala stegobama naroda koje je opisala svojoj majci i uskoro će taj isti narod sve više zamjerati njezino nepromišljeno ponašanje. Marija Antoaneta posebno je voljela kostimirane balove gdje je mogla s ljudima slobodnije razgovarati, ali se zavaravala da je nitko ne prepoznaje pod maskom. Svi su uvijek znali tko je ispod maske i takvo ponašanje je počelo izazivati negativne priče koje

---

⁸⁶ Isto, str. str. 79.-81.

⁸⁷ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 74.

⁸⁸ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 59.

su se širile, pogotovo što dauphin nije bio ljubitelj zabava i rijetko je na njima sudjelovao u pratnji svoje supruge.⁸⁹

Godine 1774. bečki skladatelj Christoph Willibald Gluck, ali i nekadašnji dauphinin učitelj klavira, pojavio se Parizu s ciljem izvedbe svoje opere *Ifigenija na Aulidi*. Marija Terezija i Josip II. očekivalisu da će Marija Antoaneta svojom zaštitom omogućiti skladatelju uspjeh jer to bi imalo i političkog značenja – njemački skladatelj koji je postigao uspjeh u Parizu. Marija Antoaneta to je učinila i uskoro je Gluck postao stalan posjetitelj Versaillesa.⁹⁰ Gluck je bio majstor talijanske opere popularne diljem Europe u 18. stoljeću, ali ne i u Francuskoj koja je razvila svoj osebujan glazbeni stil. Tako je Francuska imala primat još od 17. stoljeća kada se prvi puta javila. Gluck je smatrao da može ujediniti talijanski glazbeni stil i francuski jezik. Protivljenje je bilo veliko, ali zahvaljujući utjecaju Marije Antoanete opera se održala. Premijera je bila trijumf, ali više za Mariju Antoanetu nego Glucka. Marija Antoaneta uspjela je dovesti na premijeru velik dio dvora i ono najvažnije, uspjela je po prvi puta javno nametnuti svoju volju narodu Pariza kao i dvoru, unatoč protivljenju.⁹¹

4.7. Smrt staroga kralja

Dana 27. travnja 1774. godine kralja je za vrijeme lova u Grand Trianonu zadesila slabost s teškom glavoboljom. Javile su se vrućica i mučnina pa su kralja preselili u Versailles. Uskoro su se na licu pojavile crvene pjege kao znak velikih boginja. Unatoč tome što je oko sebe imao četrnaest ljudi koji su ga liječili, svima je bilo jasno da je kralj star i da su velike boginje opasna stvar te da su male šanse da se izvuče. Kralj je po cijeloj Europi bio poznat po svojem razvratnomu životu i sada je prije smrti bilo glavno pobrinuti se za njegovu dušu. No svećenici ga nisu željeli ispovjediti dok se ne riješi pitanje madame du Barry. Slična situacija već se dogodila u mladosti kada se jako razbolio pa je protjerao tadašnju aktualnu ljubavnicu, ispovjedio se i primio bolesničko pomazanje, ali je na kraju ipak preživio. Tako je kralj i ovaj puta teška srca protjerao du Barry da bi primio bolesničko pomazanje. Kraljevo stanje svakim se danom pogoršavalo i laskanja da će kralj preživjeti prestala su. Kraljeve kćeri revno su bdjele uz kraljevu postelju, a njegovo tijelo postepeno se raspadalo.⁹²

Dauphin i dauphina nisu smjeli biti u blizini kralja zbog opasnosti zaraze. Sve je bilo spremno za put u dvorac Choisy kada kralj umre kako bi se Versailles očistio od zaraze. Dana

---

⁸⁹ Isto, str. 60-61.; A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 78.-79.

⁹⁰ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 113.-114.

⁹¹ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 64.

⁹² M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette, vol. I*, str. 91.-92.

10. svibnja 1774. kralj je umro u teškim mukama. Mladi par, dauphin i dauphina čekali su vijest u svojim odajama. Jedan suvremenik piše: „začu se strašna buka, nalik na grmljavinu, gomila dvorjana užurbano se spušta niz galeriju ogledala kako bi pozdravili novoga kralja.“⁹³ Poklici koji su sada okruživali mladi kraljevski par, „Kralj je umro, živio kralj!“, najbolje objašnjava ozračje prilikom smrti jednoga vladara. Nema se vremena tugovati, svi odmah napuštaju staroga kralja i žure novome kralju. Novi kralj i kraljica pali su na koljena i zajedno se pomolili, uplašeni situacijom u kojoj su se našli. Tijelo Luja XV. hitno je odneseno u katedralu Saint-Denis, drevno počivalište Burbona, kako se zaraza ne bi proširila. Običaj je da se pokojniku izvadi srce koje se čuva u crkvi Val-del-Grace, ali zbog ubrzanoga raspadanja tijela to se nije učinilo. I Luj XV. jedini je francuski vladar koji je sahranjen sa svojim srcem.⁹⁴ U narodu se javilo veliko veselje, kao da je sa smrću staroga kralja kraj nevoljama i da s novim vladarima započinje jedan novi svijet.

5. KRALJICA (1774.-1793.)

Nakon smrti kralja obrtnici diljem Francuske uvijek imaju pune ruke posla jer je velika potražnja za predmetima s likovima novoga kralja i kraljice. Uklanjaju se slike staroga kralja, naručuju portreti novoga kraljevskoga para. U narodu vlada oduševljenje novim vladarima. Analizira se svaki aspekt njihova ponašanja, a laskanju i epitetima nikada kraja pa tako često dobivaju epitete koji uopće neodgovaraju njihovim osobnostima. Cijeli dvor zavio se u propisanu crninu za starim kraljem. Novi kralj odbacio je ime Luj August i uzeo ime Luj XVI.⁹⁵ Mladi kraljevski par nije dugo ostao u Choisyju zbog opasnosti da su se kraljevske tetke možda zarazile boginjama. Zbog toga je dvor nastavio selidbu pa se jedno vrijeme nalazio u La Muetteu, Marlyju i Fontainebleau da bi se naposljetku, nakon šest mjeseci izbivanja, vratio u Versailles.⁹⁶ Ovakve selidbe kralj i kraljica prakticirat će svake godine u određenome godišnjem dobu što je značilo da se s njima seli cijeli dvor.

5.1. Nova uloga – nova odgovornost

Marija Antoaneta svjesna je veličine svoje nove uloge francuske kraljice pa piše carici: „Iako me je Bog već dao na svijet u ovome rangu koji sada zauzimam ipak ne mogu da se ne divim dobroti providnosti koja je mene, najmlađe vaše dijete odabrala za najljepšu kraljevinu

---

⁹³ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 87.

⁹⁴ Isto, str. 88.

⁹⁵ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 72.

⁹⁶ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 83.

Europe. “⁹⁷ Ali Marija Terezija iako je i sama uzbuđena, svjesna je karaktera svoje kćeri koja u novoj poziciji vidi samo veličinu, ali ne i odgovornost pa piše: „*Sudbina moje kćeri može da bude samo ili veoma velika ili veoma nesretna... Vjerujem da je s njezinim lijepim danima završeno!*“⁹⁸ I zaista upravo će zbog manjka odgovornosti koju je Marija Antoaneta osjećala, a previše ugone koju je njezina veličina pružala, sve više oko sebe imati neprijatelja, a sve manje prijatelja. Kao kraljica Francuske Marija Antoaneta teoretski je imala malu, gotovo nikakvu moć. Prema salijskome zakonu u Francuskoj ženase nije mogla uspeti na prijestolje. Kralj je utjelovljavao državu, a kraljica je bila podložna kralju jer je uvijek bila strana princeza koja je samo dobila titulu kraljice zahvaljujući vjenčanju. Kraljica je bila samo prijenosnik vlasti.⁹⁹ Trudnoćom bi prenijela vlast s kralja na budućega nasljednika i to je bila njezina jedina uloga. Mogla je eventualno biti regentica svojem malodobnome sinu, ali upravo je tu i bio problem njezina položaja – nije bilo sina. Zapravo se njezin položaj mogao ojačati jedino tako da ispuni svoju temeljnu ulogu – podari Francuskoj nasljednike s čime je mladi par imao problema.¹⁰⁰ Marija Antoaneta dolazi iz obitelji gdje su žene imale veliku ulogu i dolazi na dvor na kojem žene imaju veliki utjecaj. Ali među te utjecajne žene ne spada, prema očekivanjima dvora, kraljica nego kraljevska ljubavnica. Prethodna kraljica Marija Leszczyńska bila je za Francuze uzor kraljice, dolazila je iz osiromašene kraljevske obitelji i položajem nikada nije predstavljala prijetnju, živjela je formalan, izoliran i pobožan život na dvoru.¹⁰¹ Marija Antoaneta od početka je bila suprotan primjer, štoviše i sama je jednom prilikom izjavila: „*Nemojte vjerovati da će jedna kraljica, rođena kao nadvojvotkinja Austrije, pokazati interes koji je tome poklanjala poljska princeza postavši kraljica Francuske.*“¹⁰²

Od jedne kraljice, pogotovo na početku vladavine, očekivalo se da svojim ponašanjem ostavi dobar dojam i tako stvori krug pristaša. Ali događalo se suprotno. Za vrijeme boravka dvora u La Muetteu održano je primanje za sve one koji su željeli odati počast novoj kraljici. Kraljica je u jednome trenutku prasnula u smijeh pred očima starih princeza i vojvotkinja, koje su mislile da im je dužnost pojaviti se na ceremoniji. Uzrok smijeha bio je posve suprotan od onoga što su stare plemkinje pomislile, ali šteta je već bila učinjena jer su već sutradan izjavile

---

⁹⁷ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 69.

⁹⁸ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 90.

⁹⁹ Amanda Kristine Strasik, *Portraying the queen: public and private representations of Marie-Antoinette in late eighteenth-century France*, M. S Thesis, Texas University 2010., str. 26.-27.

¹⁰⁰ A. Fraser, *Marija Antoaneta, Putovanje*, str. 126.

¹⁰¹ A. K. Strasik, *Portraying the queen: public and private representations of Marie-Antoinette in late eighteenth-century France*, str. 28.-29.

¹⁰² A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 90.

da neće više nogom stupiti na njezin dvor.¹⁰³ Protjerivanje du Barry u samostan odmah se pripisalo Mariji Antoaneti zbog povijesti njihovih odnosa, iako je protjerivanje naredio kralj pod utjecajem svojih tetki, koje su se na taj način konačno osvetile ljubavnici svojega oca. Ujedno se kraljica i sama počela ponašati hladno prema onima koji su na dvoru uživali zaštitu du Barry što je dodatno potkrijepilo priču. Ubrzo je došlo do smjene ministra Aiguillona (1771.-1774.) koji je bio povezan s du Barry, a čiju je smjenu osobno zahtijevala kraljica.¹⁰⁴ Marija Antoaneta pokušavala je utjecati na novi izbor ministra, ali to joj nije uspjelo. Jednoj mladoj kraljici od koje se uopće ne očekuje politički angažman, odmah se zamjeralo što se usudila nametati svojega kandidata. Carica i austrijski veleposlanik na neki su način i očekivali od kraljice da stekne kraljevo povjerenje, a time i utjecaj. No, Mariju Antoanetu politika nikada nije zanimala, osim ako nije bila riječ o nekoj osobnoj antipatiji ili zahvalnosti zbog čega je ponekada reagirala, ali većinom neuspješno. Opasnije je bilo to što je svatko znao tko se kraljici zamjerio i to se uvijek javno pokazivalo.

Veći obračun Marija Antoaneta postigla je s omraženom etiketom. Kraljevski sustav koji je bio utvrđen davno prije dolaska Marije Antoanete bio je nevjerojatno raskošan. Kraljičino kućanstvo činilo je petstotinjak ljudi koje su činili plemići i sluge, a kraljevo je bilo još veće. Ujedno je svaki član kraljevske obitelji imao svoje posebno kućanstvo, pa su tako kraljeva braća i njihove žene imali gotovo jednako raskošno kućanstvo kao i sama kraljica. Učinak takve prekobrojnosti osoblja bio je izrazito trom i skup, ali i kompliciran za održavanje jer su svi ti ljudi neprestano promatrali jedni druge kako bi se pobrinuli da nitko ne prekorači svoje ovlasti i tako stekne dodatnu prednost ili da netko ne izgubi svoju povlasticu koja mu po položaju pripada. Nepotizam i korupcija bili su sastavni dio života dvorjana.¹⁰⁵ U takvim uvjetima Marija Antoaneta gotovo nikad nije bila sama, a još je manje mogla nešto sama učiniti. Od ranoga jutra njezina spavaonica puna je ljudi koji imaju pravo pristupa. Prilikom odijevanja svatko je zadužen za određeni odjevni predmet i to prema rangu.¹⁰⁶ Jednoga zimskoga jutra stajala je polugola dok su ju oblačili. U prostoriju su neprestano ulazile osobe višega ranga koje su imale pravo da prinesu određeni odjevni predmet. Tako su svaki puta dame skidale pa stavljale rukavice, pa dodavale predmete jedne drugima ne bi li ga konačno dodale kraljici koja se smrzavala i govorila: „*To je strašno, to je tako dosadno!*“.¹⁰⁷ Ukoliko bi kraljica poželjela

---

¹⁰³ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 64.-65.

¹⁰⁴ H. Belloc, *Marie Antoinette*, str. 112.-113.

¹⁰⁵ C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 94.

¹⁰⁶ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 70.-71.

¹⁰⁷ Isto, str. 69.-70.; *M. de la Rocheterie, The life of Marie Antoinette, vol. I*, str. 109.

vode to joj je mogla omogućiti samo dama koja je za to zadužena. Gdje god da je pošla za njom je išla cijela pratnja. Gotovo sve veće poslove zapravo su izvršavale sluge, a velikaši su uzimali zasluge za njih.¹⁰⁸ Marija Antoaneta stoga je željela reformirati etiketu kad je već nije mogla ukinuti. Međutim te promjene koje je uvodila s ciljem pojednostavljena života na dvoru, ocijenjene su kao previše bečke i ostavile su dugoročnu štetu. Marija Antoaneta tako je još više izgubila podršku plemstva koje je imalo najviše koristi od tako zamršenoga sustava etikete.

5.2. Kraljica mode

Propaganda za vrijeme Francuske revolucije stvorila je od Marije Antoanete lik žene željne vlasti. Međutim, Marija Antoaneta malo je marila za vlast, za nju je pojam kraljice značio biti najelegantnija, najbolje odjevena i najveselija dama na dvoru koja će uživati u svim povlasticama svojega položaja i koja će biti predmet divljenja. Tako je kraljica umjesto jake figure postala samo propisivač mode i ukusa. Od jedne kraljice uvijek se očekivalo da bude dostojanstvena i da moda bude u službi njezinoga položaja, zapravo da svojim likom kao kraljica Francuske, središta modnoga svijeta, komercijalizira modu i da se pobrine da francuska moda i dalje ima primat. Međutim, kraljica će pomodnost više pretvoriti u rastrošnost koju će joj narod zamjerati, jer je kraljica ipak trošila državni novac.

Prva jutarnja briga kraljice bila je koju će haljinu odjenuti. Glavna dvorska dama u čijoj je nadležnosti kraljičina garderoba, koja se prostire na nekoliko prostorija donosi kraljici jednu knjigu u kojoj se nalaze uzorci svih haljina koje posjeduje. Kraljica pribadačama odlučuje koje će haljine odjenuti toga dana, a većinom je odabirala tri haljine, svečanu haljinu za prijem, jednostavniju haljinu za popodne i raskošnu haljinu za večeru. Izbor haljina bio je velik jer je kraljica svake zime naručivala dvanaest svečanih haljina, dvanaest jednostavnijih haljina, dvanaest dvorskih haljina za krinoline. Jednako toliko haljina naručivala je za ljeto, a haljine za proljeće vrijedile su i za jesen. Tu su još i stotine drugih haljina koje se naručuju mimo ovih propisanih te brojni dodaci (podsuknje, svilene čarape, rukavice, kaputi, šeširi).¹⁰⁹ Običaj je bio da se haljine kompletiraju s odgovarajućim parom cipela pa je tako u opticaju bio i ogroman broj cipela. Tako je 1782. godine prema sačuvanoj knjizi uzoraka kraljica imala na raspolaganju čak sto sedamdeset haljina, a ta godina čak je bila jedna od štedljivijih.¹¹⁰ Nakon svake sezone velik dio haljina odbacivao bi se, neke bi se prepravile, a one najdraže zadržale. Sve odbačene haljine dobivale su njezine sluge. Nakon što bi kraljica pribadačom označila haljine, knjiga s

---

¹⁰⁸ H. Belloc, *Marie Antoinette*, str. 107.-108.

¹⁰⁹ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 76.-77.

¹¹⁰ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 191.

uzorcima vratilabi se u garderobu i za par minuta sve haljine bile bi donesene u ogromnim košarama sa zelenim taftom. Nakon smrti Luja XV. kraljica je započela suradnju s modisticom Rosom Bertin (1747.-1813.) koja je rezultirala posvemašnjom potrošnjom. Bertin je bila trgovkinja modnim artiklima koja je imala svoju trgovinu u ulici Saint-Honore.¹¹¹ Uvelike je utjecala na oblikovanje francuske mode 1770-ih i 1780-ih godina. Problem leži u tome što se moda prebrzo mijenjala, mnogo brže nego u prijašnjim razdobljima što je dovodilo do ubrzane potrošnje. Marija Antoaneta nije stvarala modu, ona je modu sponzorirala i u njoj uživala, a plemstvo ju je u tome slijepo slijedilo. Brojni plemići bili su upropašteni zbog prevelikih dugova u koje su upali zbog prekomjerne potrošnje za modu. Diljem Francuske počinju se izdavati modni časopisi s najnovijim dizajnima tako da je svima bilo poznato što i kako se nosi u Versaillesu. Na ostale dvorove šalju se minijature lutke uvijek odjevene prema najnovijoj modi. Stalne promjene u modi uzrok su neraspoloženja naroda prema kraljici u kojoj vide samo jedan rasipan lik. Svima je poznato da Luj XVI. ne prati modu pa se kao protuteža kralju sva krivnja svaljuje na kraljicu. Rose Bertin stvorila je velik utjecaj na kraljicu pa se s njome privatno sastaje dva puta tjedno što izaziva sablazan cijeloga dvora jer se pučanka još nikad nije privatno sastajala s kraljicom. Marija Terezija šokirana je kćerinim ponašanjem te kad joj je jednom prilikom Marija Antoaneta poslala svoj portret, carica joj ga je vratila uz obrazloženje da je to portret jedne glumice, a ne kraljice.

Pored haljina, druga jutarnja briga bile su frizure. Još prije nego što će Marija Antoaneta doći u Versailles frizure su sve više rasle u visinu, a kada je ona postala kraljica frizure su dosegnule vrhunac zahvaljujući njezinom osobnom frizeru Leonardu (1751.-1820.). Čuvene frizure poznatije pod nazivom pufovi, bile su visinske konstrukcije od žica, umjetne kose, kudjelje koje su rasle sve više u zrak da dame više nisu mogle sjediti u kočijama ili spavati, morale su se saginjati kada su prolazile kroz vrata. Pufovi su se uvijek tematski ukrašavali prema raznim društvenim događanjima, a kraljica ih je najviše voljela ukrašene mnoštvom perja. Frizure su bile predmet ismijavanja ne samo po Francuskoj nego i po Europi.¹¹² Godine 1776. kraljica je na raspolaganju imala 150 000 livri, a zbog prekomjerne potrošnje napravila je minus od 500 000 livri.¹¹³ Kraljica je ujedno bila slaba i na nakit koji je kupovala iako za njega nije imala novčanih sredstava. Cijelome dvoru poznata je kraljičina slabost prema nakitu koja će kasnije kulminirati čuvenom aferom s dijamantnom ogrlicom. Važno je napomenuti da

---

¹¹¹ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 69.

¹¹² M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 69.; M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. I, str. 115.-116.

¹¹³ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 146.

je cijeli dvor bio u jednakoj mjeri rastrošan, kraljicu su po potrošnji revno slijedile pobožne kraljevske tetke, kraljeva mlađa braća čije je dugove kralj često plaćao. Kasnije će Marija Antoaneta težiti za mnogo jednostavnijom modom, jednostavnijim frizurama, ali ta jednostavnost nije podrazumijevala i uštede. Onda će joj narod predbacivati da nosi odjeću koja nije dostojna jedne kraljice.

Život Marije Antoanete bio je neprestano pod povećalom javnosti, a njezino ponašanje uvijek je pružalo priliku za izrugivanje u pamfletima koji su se dijelili diljem Francuske, što je pridonosilo neraspoloženju prema kraljici. I sama Marija Antoaneta osjetila je da je ne primaju u Parizu više s jednakim oduševljenjem, da joj ne plješću jednako živahno na balovima i operama. Lagodan život podrazumijevao je aktivnosti kao kartanje u kojem je kraljica stvorila velike dugove koje je kralj morao otplaćivati, a neprestane posjete Parizu i zabavama, gotovo uvijek bez prisutnosti kralja, pokrenule su lavinu lascivnih priča. Pod utjecajem grofa Artoisa u Francuskoj postale su popularne konjske utrke koje su se kraljici svidjele, ali koje je javnost osudila kao neprikladne za njezinu poziciju, a kada je kraljica preko zime počela sanjkati onda su osuđivali tu aktivnost kao previše bečku.¹¹⁴ Ljeto 1777. godine bilo je posebno vruće i kraljica je organizirala večernje šetnje po terasama prostranoga vrta Versaillesa. Uskoro će se širiti pamfleti s likom kraljice i njezinim aktivnostima po vrtovima. Kraljica se polako dovodila u situaciju gdje je svaki potez koji je pravila bio pogrešan jer nije ispunjavala svoju temeljnu ulogu i lavina nezadovoljstva u narodu neprestano je rasla i teško ju je bilo zaustaviti.

5.3. Petit Trianon

Kraljica se neprestano žalila na manjak privatnosti i željela je imati neko utočište koje će joj to pružiti. Unatoč brojnim preinakama i nadogradnjama, Versailles joj to nije mogao pružiti. Stoga je na dar od kralja dobila malu palaču pod nazivom Petit Trianon koja se nalazila u velikim vrtovima Versaillesa. Petit Trianon izgrađen je i zamišljen kao *maison de plaisirs* ili mali dvorac za zabavu za vrijeme vladavine Luja XV., a služio je kao utočište za njegove ljubavnice. Dvorac je bio izrađen u klasicističkoj arhitekturi i u usporedbi s Versaillesom bio je jednostavan izvana i iznutra.¹¹⁵ Osim određenih izmjena kraljica je zadržala jednostavniji stil koji se sačuvao do danas, međutim propaganda koja je bila usmjerena protiv kraljice tvrdila je da je Trianon izgrađen od zlata i dijamanta. Iako nije bio izgrađen od zlata i dijamanta, istina je da su za uređenje Trianona uložena velika novčana sredstva. Habsburgovci su u Europi bili poznati kao ljubitelji prirode i vrtova, pa su suvremenici Petit Trianon prozivali „malim

---

¹¹⁴ H. Belloc, *Marie Antoinette*, str. 124.,129.

¹¹⁵ Pierre de Nolhac, *Versailles and the Trianons*, Dodd, Meand & Company, New York 1906., str. 373.

Schönbrunnom“ ili „malim Bečom“, a sve je to trebalo imati negativnu konotaciju.¹¹⁶ Oko dvorca izgrađenje vrt u engleskome stilu koji je tada bio popularan. Cilj je bio postići izgled prirodnoga vrta, iako je vrt bio sve samo ne prirodan, jer su na malome teritoriju ljudskom rukom oblikovane minijature šume, jezera, rječice, mostovi, špilje i svi „prirodni“ dodaci koji su činili idealan vrt. Kasnije je uz Trianon sagrađeno, prema tadašnjoj modi, umjetno selo u kojemu su se nalazile seoske kućice sagrađene tako da izgledaju oronulo iako su u potpunosti nove.¹¹⁷ Interijeri tih kuća bili su uređeni prema najnovijoj modi. Uz njih su se nalazile štale, svinjci, kokošinjci, konjušnice i ostale popratne zgrade. Cijeli život u selu odvijao se kao na pozornici, kraljica bi sa svojim dvoranima dolazila i uživala u čarima seoskoga života. Iako su slična sela izgradili i ostali plemići, Mariji Antoaneti kasnije će se posebno predbacivati što je uživala u ovoj lakrdiji seoskoga života dok su pravi seljaci jedva preživljavali diljem Francuske.

Ono što je sablažnjavalo dvor ali i Francusku i zbog čega je Petit Trianon bio sporan, bila je činjenica da je on bio kraljičino vlasništvo. Na njegovome malome teritoriju odmah su prestali vrijediti zakoni etikete, nije bilo poštivanja rangova, sve odredbe službeno su se izdavale u kraljičino, a ne kraljevo ime, sluge su nosile kraljičinu odoru, a kralj, ukoliko bi želio doći u posjet dvorcu, morao se najaviti i u njemu je bio samo gost.¹¹⁸ Jednostavne pamučne haljine koje je kraljica proslavila, a koje su diljem Francuske bile ocijenjene kao neprilične jer su izgledale kao noćna haljina, postale su službena odjeća za posjetitelje. Kraljici je odgovarao život u Trianonu i uskoro je u njemu sve više boravila. Društvo koje je moglo biti u Trianonu uvijek je bilo odabrano, ali ne porangovima i počastima, što je izazivalo zavist velikoga broja dvorjana koji nikad nisu imali priliku posjetiti Trianon.¹¹⁹ Bez kraljice oko koje bi neprestano boravili, plemići su polako ostajali bez funkcija na dvoru te su izgubili svoj životni smisao. Uskoro će plemići sve više izbjegavati dvorske svečanosti kao kaznu kraljici što ih ne uvodi u svoj prisni krug i tako se neprijateljska fronda protiv kraljice sve više širi. Unatoč svim negativnostima dvorac je pružio kraljici ono što je tražila – jednostavnost, privatnost i osobno utočište, ali kraljica je te želje skupo platila. U godinama prije revolucije kraljica je uspjela postati nepopularna jednako kod prvoga, drugoga i trećega staleža.

---

¹¹⁶ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 86.

¹¹⁷ P. de Nolhac, *Versailles and the Trianons*, str. 374.,381.-382.

¹¹⁸ M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. I, str. 182.

¹¹⁹ Isto, 183.-184.

5.4. Novo društvo

Od jedne kraljice očekivalo se pokroviteljstvo i zaštita velikaša koji bi od kraljice tražili određene povlastice. Velikaši bi polako napredovali dobivajući ugledne dvorske službe, a nepisano pravilo bilo je da se od visokih rangova očekivalo da će biti nagrađeni i visokim službama, što priliči njihovome položaju. Međutim, Marija Antoaneta nije pretjerano marila za ovo nepisano pravilo, a prisnost sa svojim podanicima odvela je na jednu posve drugu, Versaillesu tada nepoznatu razinu, barem s kraljičine strane. Do sada su kraljevi obasipali svoje ljubavnice pažnjom, ali dvoru je bila novina da kraljica obasipa intenzivnom pažnjom, novcem i položajima svoje prijateljice s kojima je razvila intenzivno sentimentalno prijateljstvo.¹²⁰

Prva kraljičina favoritkinja bila je princeza Lamballe (1749.-1792.) koju je 1775. godine imenovala nadzornicom kućanstva na opće iznenađenje cijeloga kraljevskoga dvora.¹²¹ Princeza je ostala u ranoj mladosti udovica i nikad se više nije udavala, a bila je vrlo bogata. Unatoč tome što je potjecala iz imućne obitelji, dvor je zamjerao njezino imenovanje jer je smatrao da postoje plemići koji su svojim podrijetlom imali na to više prava. Ujedno je taj položaj prethodno bio ukinut jer je bio previše moćan i kraljica ga je sada ponovno željela oživjeti. U biti, jedini je problem bio što je kraljica princezu vidno obasipala pažnjom i što ju je željela nagraditi kao što je i sama napisala carici u pismu: „*učiniti ću svoju prisnu prijateljicu sretnom, a ja ću se tome radovati više nego ona.*“¹²² Iako se nije miješala u državne poslove niti u politiku, nije tražila povlastice za svoje prijatelje, bila je blage naravi i pomalo melankolična, dvorani su ipak zamjerati što svoj položaj nije obnašala diplomatski. Iako će kraljičino prijateljstvo prema princezi s godinama slabiti, princeza će do kraja svojega života ostati kraljici jedan od najvjernijih prijatelja, a svoje prijateljstvo platit će tragičnom smrću.¹²³

Nedugo nakon ovoga imenovanja kraljica je upoznala groficu Yolande od Polignaca (1749.-1793.), lijepu mladu ženu iz drevne, ali osiromašene obitelji. Kraljica je prema grofici od prvoga trenutka pokazala oduševljenje koje je s vremenom preraslo u neku vrstu emocionalne ovisnosti, može se reći da je pomalo u nju bila i zaljubljena.¹²⁴ Zaljubljenost nije bila seksualne prirode i iako je izražavanje dubokih osjećaja i emocionalne povezanosti bila normalna pojava u društvu 18. stoljeća, satiričari su ipak iskorištavali njihovo prijateljstvo koje

---

¹²⁰ H. Belloc, *Marie Antoinette*, str. 123.; S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 109.-110.

¹²¹ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 97.

¹²² A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 116.

¹²³ M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. I, str. 151.-153.

¹²⁴ Isto, str. 154.

su u pamfletima uvijek prikazivali kao lezbijski seksualni odnos, koji je mnogo naštetio kraljici. Ovo prijateljstvo izazvalo je mnogo kontroverze i negodovanja u Versaillesu, ali i u Beču. Grofica Polignac bila je svjesna kraljičine neobične pažnje pa je izjavila da nema novaca da bude na dvoru te je kraljica taj problem odmah riješila, a osim toga, groficu je obasipala upadljivim povlasticama koje su izazivale opću zavist. Grofica je sa sobom na dvor dovela cijelu svoju obitelj za koju se kraljica pobrinula da dobije novac i odgovarajuće položaje pa je tako grofica Polignac uskoro postala vojvotkinja.¹²⁵ Austrijski ambasador Mercy izvještava Caricu: „*Nema primjera da bi u tako kratkome vremenu tolika jedna svota bila dodijeljena jednoj jedinjoj porodici*“.¹²⁶ Mercy također piše: „*obje favoritkinje, vrlo zavidne jedna drugoj, neprestano se žale i svađaju*“.¹²⁷ Kraljičin bliski krug koji se osim obitelji Polignac sastojao i od prijatelja te obitelji, izazivao je na dvoru mnogo kontroverze jer su svi odreda bili izabrani ne zbog položaja, nego iz razloga što su kraljici bili simpatični, zanimljivi i smiješni. Cijelo ovo društvo na kraljicu je štetno djelovalo, neprestano su tražili nove usluge što je izazivalo zavist cijeloga dvora.

5.5. Brat posjećuje sestru

Marija Terezija bila je uredno obavještavana o svim događanjima u Versaillesu. Situacija nije bila dobra, reputacija i položaj njezine kćeri sve je više opadao, narod u nju nije imao povjerenja što dokazuju brojni negativni pamfleti, a 1777. godina je ujedno dosegla vrhunac u njezinim zabavama. Iz toga razloga carica šalje svojeg sina Josipa II. u Versailles. Njegovo putovanje imalo je tri cilja: prvenstveno je trebao s kraljem porazgovarati o još neizvršenim bračnim dužnostima, s autoritetom starijega brata trebao je razgovarati s Marijom Antoanetom i predočiti joj političke i ljudske opasnosti njezina ponašanja te naposljetku trebao je učvrstiti savez između francuske i austrijske vladarske kuće.¹²⁸ Car je putovao inkognito pod imenom „grof Falkenstein“. Car je nastojao biti što jednostavniji pa je tako došao u otvorenome fijakeru mokat do kože, odsjeo je u oskudno namještenoj sobi u gradu Versaillesu jer nije želio boraviti u dvorcu. Iako je došao inkognito svi su zapravo znali tko je on i njegov dolazak izazvao je senzaciju jer nije poštovao nijedno pravilo i nije se razmetao svojim položajem što je Francuzima bilo neobično.¹²⁹

---

¹²⁵ Isto, str. 155.-157.

¹²⁶ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 111.

¹²⁷ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 125.

¹²⁸ Isto, str. 116.

¹²⁹ C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 133.-134.

Marija Antoaneta bila je svjesna s kojom je namjerom došao njezin brat i zbog toga je strahovala. Unatoč tome, posjet je prošao uspješno. Josip je obišao u Parizu sve njihove znamenitosti, a s kraljem je uspio postići povjerenje i otvoreno razgovarati. Kralja je opisao: „*malo je slab ali nije glup, pojmovi su mu jasni, razmišljanje mu je dobro, ali je apatičan dijelom i duhom*“.¹³⁰ S kraljem je razgovarao o njihovim bračnim problemima i zapravo shvatio da rezultat njihovoga nekonzumiranja braka nije nikakva tjelesna prepreka i da neće biti potrebe za operacijom, nego je uzrok neznanje, apatija te lijenost. Kralja i kraljicu tako je opisao kao „*dvoje strašnih neznalica*“ i brak je u konačnici u potpunosti konzumiran tek 1777. godine, nedugo nakon careva odlaska.¹³¹ Car je manje razumijevanja imao za dvorske običaje za koje je neprestano tvrdio da izgledaju kao komedija, kraljicu je javno ismijavao pred njezinim dvoranima zbog pretjeranoga rumenila i neobičnih frizura. Unatoč brojnim zadirkivanjima susret između brata i sestre bio je uspješan jer je kraljica cijenila Josipa koji je prema njoj uvijek bio očinski lik. Josip je oduvijek govorio da mu je ona najdraža sestra i da uživa u njezinome društvu i bio je u svojim primjedbama mnogo blaži nego što je od njega očekivala Marija Terezija. Za svoju sestru rekao je: „*Ona je ljubazna i pristojna žena, još pomalo mlada i premalo razmišlja, ali ona ima jedan dobar fond pristojnosti i kreposti i k tome neki pravi dar shvaćanja koji me često iznenađivao. Prvo joj je osjećanje uvijek pravilno i kada bi se povodila za njim i malo više razmišljala, umjesto što popušta legiji doušnika koji je okružuju, bila bi savršena*“.¹³² Međutim, njegova „Razmišljanja“ koja je ostavio sestri u obliku dugačkoga pisma od tridesetak stranica, kao upute za vladanje, ostavljaju ipak drugačiji dojam jer su bila krajnje oštra. U njima je car na prilično oštar način iznio sve negativnosti sestrina ponašanja i opasnosti istoga bez uljepšavanja, a pismo je završio neobičnom rečenicom: „*Strahujem za tebe sada, jer tako ne može dalje...revolucija će biti okrutna.*“¹³³

5.6. Majčinstvo

Obitelj grofa i grofice Artois neprestano se širila, a rođenje njihovoga sina 1775. godine značilo je za Mariju Antoanetu veliko poniženje. Nakon odlaska Josipa II. brak je u konačnici u potpunosti konzumiran, ali događaji 1778. godine nakratko su rezultirali udaljavanjem kralja i kraljice. Izborni knez Bavarske, Maksimilijan Josip (1727.-1777.), umro je 1777. godine što je izazvalo krizu u Europi. Njegov nasljednik bio je neki daleki rođak, izborni knez Karlo Teodor Palatinski (1724.-1799.), a car Josip II. vidio je priliku za proširenje teritorija na

---

¹³⁰ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 118.

¹³¹ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 153.

¹³² S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 119.

¹³³ Isto, str. 122.

Bavarsku, jer je njegova druga supruga bila bavarska princeza pa je pregovarao s nasljednikom o zamjeni teritorija Bavarske za austrijski teritorij u Belgiji. Istodobno je Francuska bila zauzeta ratovanjem protiv Engleske u Sjedinjenim Američkim Državama. Uskoro je Josip II. poslao vojnike u donju Bavarsku, Pruska je prijetila invazijom Češke, a Austrijanci su očekivali od Marije Antoanete da se zauzme za austrijska gledišta kod Francuza.¹³⁴ Naime, Francuska bi prema ugovoru trebala Austriji poslati vojnike ili novac. Kraljica je pokušala intervenirati kod kralja, ali nije našla podršku. Kralj je rekao da će ambicije njezinih rođaka sve pokvariti, prvo su počeli s Poljskom, a sada s Bavarskom, dok je Francuska odbijala sudjelovati u tome i slati vojnike. Kraljica je time doživjela veliki udarac i neuspjeh unatoč neprestanome zahtijevanju Marije Terezije i Josipa II. da utječe na ministre. Situacija je za kraljicu bila opasna jer je javno optužena kao manipulatorica, koja je pobornica Austrije i koja se protivi francuskim interesima.¹³⁵

Situacija se malo poboljšala kada je kraljica u svibnju 1778. godine objavila da je trudna. Mnogi su misliti da je kraljičina pozicija sada ojačala zbog mogućnosti rođenja nasljednika, ali godine koje su prošle bez nasljednika ostavile su traga. Pamfleti protiv kraljice sada su dobili novu zanimaciju i glavna tema postaje utvrđivanje očinstva, a predlagani su razni očevi, posebice grof Artois s kojim je kraljica uvijek bila povezana. Unatoč tome, trudnoća je dočekana s veseljem. Započinju službena čestitanja, diljem Francuske izvode se *Te Deumi*, pariški nadbiskup određuje molitve za sretan ishod trudnoće, a cijeli dvor priprema se za veliki događaj. Porođaj jedne kraljice, kao i ostali aspekti njezina života, nipošto nije bio privatni događaj. Svaki član kraljevske porodice, kao i velik broj najviših dostojanstvenika, imao je pravo pristupa u kraljičinu sobu, a oni manje sretni mogli su biti u kraljičinome predsoblju.¹³⁶ Kraljičini trudovi započeli su 19. prosinca 1778. godine malo poslije ponoći kada je kraljica osjetila prve bolove. Prva je bila obaviještena princeza Lamballe kao nadzornica kućanstva, koja je preko paževa obavijestila sve one koji su kraljevske krvi i u prinčevskome rangu, a koji se nalaze u Versaillesu, Parizu i dvorcu Saint Cloud, da dođu u Versailles što je brže moguće. Kralja su probudili u tri sata u noći. Oko kraljičina kreveta bili su poredani naslonjači i soba se punila gledaocima koji su se gurali kako bi imali što bolji pogled, soba je izgledala kao javni trg zbog silne buke. Zrak je zbog prekomjernoga broja ljudi bio težak i zagušljiv jer su svi prozori bili zatvoreni. Marija Antoaneta rodila je kćer u jedanaest i trideset. Kraljica se u

---

¹³⁴ H. Belloc, *Marie Antoinette*, str. 156.-157.; Pierre de Nolhac, *Marie Antoinette: The Queen*, Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & co., London 1898., str. 25.

¹³⁵ H. Belloc, *Marie Antoinette*, str. 158.-159.; P. de Nolhac, *Marie Antoinette: The Queen*, str. 26.

¹³⁶ S. Zweig, *Marija Antoaneta, Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 124.-125.

jednome trenutku zbog nedostatka zraka onesvijestila i nastala je uzbuna, zatražili su zraka, vruće vode i puštanje krvi. Vruća voda nije dolazila, pa su pustili krv bez nje i kraljica je otvorila oči, a kralj je nasilno otvorio prozore što su brojni dvorani hvalili kao njegovu veliku angažiranost pri porodu.¹³⁷ Princeza Lamballe se prilikom toga onesvijestila, što je često činila i što je tada bilo pomodno, a za što je carica Marija Terezija uvijek govorila da su obična prenemaganja. Rođenje kćeri nije dočekano s jednakim veseljem kao rođenje sina koji bi postao dauphin. Kraljica je nakon što je saznala spol djeteta rekla: „*Sirota mala djevojčice, nisi ono što se željelo, ali meni zbog toga nisi nimalo manje draga. Sin bi bio vlasništvo države. Ti ćeš biti moja, imati ćeš moju nepodijeljenu pažnju, dijelit ćeš sa mnom sve moje sreće i ublažiti moje patnje.*“¹³⁸ Kći je dobila ime Marie Therese Charlotte (1778.-1851.), prema kumovima, carici Mariji Tereziji i španjolskome kralju Karlu III. (1759.-1788.).¹³⁹

Trudnoća i porođaj nisu uspjeli popraviti kraljičin položaj i percepciju u javnosti. U svojoj prvoj službenoj posjeti Parizu nakon poroda, kralj i kraljica dočekani su hladno s čime kraljica nije bila zadovoljna. Austrijski ambasador Mercy pokušao joj je objasniti da „*skupe zabave, troškovi koje ona uzrokuje, njena neumjerena težnja da se zabavlja u vrijeme teške nevolje i rata – sve to može otuđiti osjećaje i traži malo više razumijevanja.*“¹⁴⁰ Kraljica je obećala da će se popraviti, a Marija Terezija neprestano je očekivala novo dijete koje bi moglo biti prestolonasljednik. Unatoč želji da se prikaže bolje u javnosti, zlokobni pamfleti i dalje su pronalazili inspiraciju u životu kraljice. Jedne večeri kraljica je prerušena odlučila otići u operu, na putu se pokidao kotač jednog fijakera pa se kraljica sa svojom pratnjom smjestila kod nekog trgovca tkaninama. Poslije je cijela priča prepričavana u javnosti kao ljubavna zgodna i tajni sastanak s ljubavnikom. Kada je kraljica dobila ospice, na četiri tjedna zatvorila se u izolaciju u Petit Trainonu okružena s četiri muškarca koja su joj pravila društvo. Dvor se šalio pa je tražio četiri prikladne dame koje će tješiti kralja kada on bude bolestan. Svi ti događaji priuštili su autorima zlokobnih pamfleta pregršt ideja kojima će blatiti kraljicu.¹⁴¹

Carica nažalost nije dočekala rođenje novoga djeteta jer je umrla 29. listopada 1780. godine. Kraljica je imala spontani pobačaj u kočiji 1779. godine, a ponovno je ostala trudna 1781. godine.¹⁴² Te godine kraljicu je ponovno posjetio Josip II., ali ovaj puta samo tjedan dana.

---

¹³⁷ C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 155.-156.

¹³⁸ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 162.-163.

¹³⁹ M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette, vol. II*, str. 234.

¹⁴⁰ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 156.

¹⁴¹ Isto, str. 157.-158.; A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 164.

¹⁴² M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette, vol. I*, str. 239.-240.

Kraljičina trudnoća i njezino zdravlje ovaj puta bilo je bolje nego za vrijeme prve trudnoće. Kraljica je trudove dobila ujutro 22. listopada 1781. godine, ali kako bolovi nisu bili jaki, uspjela se okupati. Kralj Luj XVI. ostavio je izvješće o samome događaju što je prava rijetkost jer skoro nikad nije pisao o osobnim stvarima. Porođaj je ovoga puta pojednostavljen, krug ljudi koji su smjeli pristupiti bio je uvelike sužen kako bi se izbjegla prošla situacija.¹⁴³ Kralj je zapisao: „*u jedan sat i četvrt točno po mojem satu, ona sretno porodi dječaka*“.¹⁴⁴ Dijete je nazvano Luj Josip (1781.-1789.) po svojim precima Burbonima i kumu, austrijskome caru Josipu II. Veselje zbog rođenja dauphina bilo je veliko, pomalo nalik na stanje ekstaze. Iako je Francuska bila u teškome novčanome stanju, održavane su svečanosti puno raskošnije nego za rođenje kćeri. Ovaj događaj i sveopće svečanosti u čast kralja i kraljice pokazali su da je narod još uz svoje vladare. Marija Antoaneta konačno je ispunila svoju ulogu i označila vrhunac svoje moći. Još će dva puta biti majka, 1785. godine rađa drugoga sina Luja Karla (1785.-1795.), a 1786. rađa četvrto i posljednje dijete, Sofiju Beatricu koja je živjela samo jedanaest mjeseci.¹⁴⁵

Majčinstvo je promijenilo Mariju Antoanetu, svaka trudnoća značila je suzdržavanje od javnih zabava što je rezultiralo kraljičinim još većim povlačenjem u privatnost koja je dvoru i dalje bila neshvatljiva. Tako je renoviran i nadograđen čitav niz privatnih odaja u Versaillesu u kojima je, pored Petit Trianona, provodila sve više vremena. Želja za privatnošću s današnjega aspekta razumljivaje, ali nije bila i u tadašnjoj Francuskoj. Kraljici je učinila više štete nego koristi jer je ta privatnost uvijek otvarala razne interpretacije od kojih su najgore uvijek pronalazile mjesto u pamfletima, iako ideja o privatnim malim kabinetima nije bila novina. Luj XIV. stvorio je dvor koji je bio reprezentativan, a privatni kabineti, koji su postojali i u njegovo vrijeme, nisu služili odvajanju od javnosti nego kao sredstvo davanja većih povlastica plemićima u zauzvrat za njihovu vjernost. Luj XV. prvi je počeo stvarati privatne kabinete u kojima je počeo provoditi vrijeme sa svojim ljubavnicama i bliskim krugom, a kako je i sam Luj XVI. priznao „*takvo ponašanje, novo na dvoru, previše je odgovaralo mome vlastitome ukusu da bi mu se protivio*“¹⁴⁶, a prvenstveno je mislio na jednostavniji stil života s manje ljudi oko sebe.

Majčinstvo i predanost obiteljskome životu sada je kraljici bilo najvažnije, što ne iznenađuje jer dolazi iz takve obitelji gdje se posebice njegovao obiteljski život, ali i zbog poteškoća koje je imala dok nije postala majka. Kraljica se osobno počela baviti odgojem i

---

¹⁴³ Isto, str. 242.-244.

¹⁴⁴ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 178.

¹⁴⁵ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 128.-129.

¹⁴⁶ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 168.

obrazovanjem svoje kćeri, nastojala je što više smanjiti utjecaj dvorana koji su vjerovali da je njihovo, a ne majčino pravo odgajati dijete.¹⁴⁷ Tako ambasador Mercy piše da je kći neprestano u majčinih odajama i da su svi, „važni ili ozbiljni poslovi prekidani malim incidentima igara kraljevskoga djeteta i ta neprilika u tolikoj mjeri pojačava prirodne kraljičine sklonosti da bude razigrana i nepažljiva, pa jedva čuje što joj se govori, a još manje razumije.“¹⁴⁸ Problem je bio u tome što je Josip II. tražio od sestre da se uključi u politiku, sada možda i više nego Marija Terezija, a što je Marija Antoaneta nevoljko radila.

Godine 1782. vrhovna guvernanta kraljevske djece, princeza Guemene (1743.-1807.), dala je ostavku na svome položaj zbog bankrota njezine obitelji, koji je šokirao dvor i zbog toga skandala ona više nije smjela biti povezana s kraljevskom obitelji. Ova prilika išla je na ruke kraljici, koja je željela imati osobu koja će joj ostaviti dovoljno prostora za osobni utjecaj, pa je izbor pao na njezinu prisnu prijateljicu, vojvotkinju Polignac.¹⁴⁹ Novo imenovanje izazvalo je skandal jer je omražena vojvotkinja sada dobila još veću moć, a ovim imenovanjem lišeni su moći svi oni koji su smatrali da po svojem položaju imaju veće pravo. Kralj se nije protivio odabiru jer je i sam volio imati slobodniji pristup prema djeci, a i osobno se dobro slagao s vojvotkinjom Polignac. Tako je i ova kraljičina nagona želja za većom slobodom i toplinom obiteljskoga kruga naišla na neodobravanje, kao i većina stvari koje je kraljica činila jer od jedne kraljice nikada nisu očekivali veći angažman u odgoju djece.¹⁵⁰

5.7. Kraljica postaje omražena

Narod nije pokazivao oduševljenje i razumijevanje za brojne kraljičine postupke, pamfleti koji su se neprestano širili, a koji su u pravilu gotovo uvijek prikazivali laž ili su iskrivljavali stvarnost, u velikoj su mjeri utjecali na mišljenje javnosti, a unatoč svim naporima, kralj nije uspijevaio zaustaviti njihovo tiskanje. Pamfleti su inače bili normalna pojava u društvu i kraljevske obitelji često su u prošlosti bile predmet njihova sadržaja, no ipak ih je količinski najviše bilo upravo za vrijeme vladavine Marije Antoanete. Većina pamfleta usmjerena je protiv kraljice jer kralja i dalje doživljavaju kao nezalicu koji je pod utjecajem supruge. Versailles je unatoč svojoj uzvišenosti zapravo jedan poprilično otvoren dvor u koji obični ljudi mogu ulaziti i izlaziti bez većih poteškoća, tako da su pamfleti često namjerno ostavljani diljem dvora kako bi ih kraljica vidjela. Pretpostavka je da su dvorani bili zapravo ti koji su pamfletima davali ideje ili su sami naručivali i financirali njihovo tiskanje. Zapravo najveći neprijatelji

¹⁴⁷ P. de Nolhac, *Marie Antoinette: The Queen*, str. 27.-28.

¹⁴⁸ A. Castlot, *Marija Antoaneta*, str. 190.

¹⁴⁹ C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 184.

¹⁵⁰ Isto, str. 185-186.; P. de Nolhac, *Marie Antoinette: The Queen*, str. 186.-187.

Marije Antoanete bili su pripadnici njezine obitelji. Kraljevske tetke oko sebe okupljale su stariju generaciju koja je otišla s dvora dobrovoljno ili je ostala bez namještenja zbog brojnih kraljičinih promjena, a svoje mjesto u njihovim salonima pronalaze i svrgnuti ministri.¹⁵¹ Rođenje dvojice sinova lišilo je kraljeva brata, grofa od Provanse, mogućnosti da će naslijediti prijestolje kojem se nadao. Iako se nije otvoreno nikada izjasnio kao protivnik kralja i kraljice, svojim ponašanjem često je pokazivao zavist. Vojvoda Orleanski (1747.-1793.) s druge je strane često otvoreno pokazivao svoju mržnju prema kraljici koja mu je uskratila mogućnost da postane veliki admiral Francuske i koja je umanjivala njegove vojničke uspjehe.¹⁵² U njegovome dvorcu Palais Royal u Parizu skupljaju se prvi protivnici kraljevske obitelji i razvijaju se prve revolucionarne ideje, a smatra se da je velik dio pamfleta tiskan upravo u ovome dvorcu. Sve do rođenja dauphina pamfleti su bili više pakosni nego opaki, ali rođenjem dauphina mijenja se njihov ton, kraljica je sada uvijek prikazana kao nezasićena i perverzna erotski nastrojena kraljica. Prijateljice Lamballe i Polignac bile su njezine lezbijske ljubavnice, a budući da je kraljica prema pamfletima imala i brojne muške ljubavnike, kraljicu se optuživalo da je podmetnula dauphina kralju, da je on zapravo kopile.¹⁵³

Kazalište, balet i opera dugo su vremena bili kraljičina ljubav pa se i sama željela okušati u njima. U Versaillesu je postojala dugogodišnja tradicija amaterskih izvedbi, a kraljičina okupacija kazalištem istisnula je njezinu ljubav prema kockanju. Izgrađeno je novo, privatno kazalište u Petit Trianonu, a dvorani su se opet bunili jer je u kazalište mogao ići samo onaj tko je uživao kraljičinu veliku naklonost. Kraljica je za sebe uvijek odabirala uloge koje su u potpunoj suprotnosti s njezinim životnim pozivom, pa je tako glumila seoske sluškinje, pastirice, sobarice te su zbog toga nastali mitovi da se kraljica u svojem Petit Hameau oblačila u pastirice i čuvala namirisane krave i ovce što je jednako neistinito kao i mit o uzrečici da narod jede kolače ako nema kruha.¹⁵⁴

Kraljici se uvijek najviše zamjeralo uplitanje u državne poslove. Iako po prirodi nije uopće poznavala političku materiju, nije čak imala ni osobnoga interesa, uvijek je bila u okruženju ljudi koji su očekivali da će preko kraljice osigurati neku korist. Tako je kraljici mnogo mržnje pribavilo neprestano uplitanje i davanje mišljenja o stvarima o kojima zapravo nije znala, zagovaranje neopravdanih imenovanja po protekciji i najopasnije, zagovaranje

---

¹⁵¹ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 131.

¹⁵² Isto, str. 134.-135.

¹⁵³ Isto, str. 137.-138.

¹⁵⁴ P. de Nolhac, *Marie Antoinette: The Queen*, str. 172.-178.

austrijskih interesa u Francuskoj.¹⁵⁵ Josip II. od sestre je neprestano tražio da ga mora uvjeriti u francusku potporu koristeći svoj utjecaj na kralja. Tako je na primjer, Josip II. planirao otvoriti ušće rijeke Scheldt koje se nalazilo na teritoriju Nizozemske, a kraljica je kod kralja trebala zagovarati Austriju. Kraljica je pravila brojne scene, posebice je bila ljuta na ministra Vergennesa (1774.-1787.), međutim cijela je situacija propala jer je kralj, kao i njegovi ministri, bio apsolutno protiv takve ideje.¹⁵⁶ Josip II. također je želio zamijeniti austrijsku Nizozemsku za bavarski teritorij što su Francuzi također odbili. Kraljica je optužila Vergennesa za podmuklost zbog čega je ministar podnio ostavku, a kralj je na kraju morao izgladiti situaciju uvjeravajući suprugu da ministar nije želio izazvati nikakav problem između Austrije i Francuske.¹⁵⁷ Kraljica je u javnosti proglašena kao rasipna, lakoumna i manipulativna žena koja radi sve u interesu Austrije. Kraljica se proglašavala krivom za sve političke probleme koji vuku korijen u teškoj financijskoj situaciji krune.

U uvjetima takve nepopularnosti kraljica je u jesen 1784. godine željela kupiti novi posjed, dvorac Saint Cloud, a razlog je bilo proširenje obitelji. Kupnjom ovoga dvorca kraljica bi osigurala budućnost svoje djece. Ideja o dvorcu zapravo nije došla od same kraljice, već ju je kralju predložio barun Breteuil (1730.-1807.), ministar kraljevskoga kućanstva. Kralj je pristao na odluku. Cijena od šest milijuna livri bila je poprilično velika, ali kralj je odlučio prodati neke druge dvorce kako po podmirio dugove.¹⁵⁸ Prava srž problema ležala je zapravo u činjenici da će dvorac biti kraljičino osobno vlasništvo, što je tada bilo skandalozno. Narod nije volio ni Petit Trainon, ali Saint Cloud bio je mnogo veća palača od malenoga Trianona. Kako je rekao jedan član parlamenta, za njih je bilo „*nepolitički i nemoralno vidjeti da jedna kraljica Francuske posjeduje tolike palače*“. Kupovina se unatoč protivljenju obavila, a nakon toga sljedilo je obnavljanje interijera po ukusu kraljice, koji je značio novi trošak.¹⁵⁹

5.8. Fersen

Ime i lik grofa Axela Fersena (1755.-1810.) i njegova povezanost s Marijom Antoanetom bili su dugo vremena obavijeni tajnom. Rane biografije Marije Antoanete gotovo da prešućuju njegovu ulogu, a druge njegovu povezanost s kraljicom doživljavaju kao platonska ljubav, veliko prijateljstvo, iako je istina vjerojatno malo drugačija. Kraljica je Fersen upozнала na balu 1774. godine dok je još bila francuska dauphine. Fersen je bio švedski grof i

---

¹⁵⁵ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 133.

¹⁵⁶ H. Belloc, *Marie Antoinette*, str. 196.-197.

¹⁵⁷ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 206.

¹⁵⁸ C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 210.

¹⁵⁹ Isto, str. 211.; M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 178.-180.

jedan od najbogatijih ljudi u Švedskoj. Govorio je četiri strana jezika što je bilo impresivno za tadašnjega plemića, a svoj život više je proveo na dvorovima u inozemstvu nego u svojoj domovini. Osim materijalnoga bogatstva Fersen se mogao pohvaliti i vanjštinom. Suvremenici su ga opisali kao iznenađujuće zgodnu osobu koja je bila osobito popularna kod ženskoga spola.¹⁶⁰

Prvi susret između mladoga grofa i kraljice ostao je na razini običnog upoznavanja jer je grof otišao u Englesku gdje se trebao oženiti za jednu bogatu englesku nasljednicu. Kraljica je grofa ponovno vidjela 1778. godine kada se ponovno vratio u Versailles i odmah ga je prepoznala. Kraljica je prema grofu, na čuđenje cijeloga dvora pokazivala veliku naklonost, primala ga je u svoj najuži krug i njime bila vidno oduševljena. Fersen također nije skrivao svoje oduševljenje kraljicom, pa je u pismima ocu izjavio da je Marija Antoaneta: „*najljepša i najugodnija princeza koju znam*“.¹⁶¹ Ali unatoč obostranome oduševljenju, kraljica je bila zaokupljena svojom prvom trudnoćom, a grof vojnom karijerom. Grof je u ljeto 1780. godine odlučio otići u Ameriku i sudjelovati u ratu što je kraljicu duboko pogodilo te je na opće čuđenje, kroz suze, javno pokazivala koliko joj je žao što Fersen ide. Tom prilikom jedna grofica mu je rekla: „*Zar napuštate što ste osvojili?*“, na što je on diskretno dogovorio: „*Da sam nešto osvojio, ne bih to napustio*“.¹⁶² Grof se vratio u Versailles 1783. godine kada počinju intenzivniji odnosi između kraljice i mladoga grofa koji sugeriraju da je njihova platonska ljubav možda prešla i u seksualni odnos. Ne može se sa sigurnošću reći je li kraljica tada zaista započela s grofom ljubavnu vezu. Veća je vjerojatnost da se njihov prisniji odnos razvio kada je kraljica poslije rođenja posljednjega djeteta odlučila da neće više imati seksualne odnose s kraljem. Kralj je s druge strane od samoga početka bio upoznat s Fersenom i vjerojatno s prirodom njihova odnosa, a da javno nije iskazivao protivljenje. Osim pojedinačnih šuškanja na Dvoru o prirodi njihova odnosa, zanimljivo je da se u bogatoj korespondenciji između Versaillesa i Beča, koja se često bavila i najbanalnijim pojedinostima života Marije Antoanete nije nijednom spomenulo ime grofa Fersena. Ujedno pamfleti, koji su iskrivljavali i preuveličavali svaku pojedinost kraljičina života, također nijednom nisu povezali kraljicu s Fersenom, što cijeli njihov odnos dodatno čini tajanstvenim. Grof se nikada nije oženio, a bio je poznat kao veliki ženskaroš koji je imao vezu s brojnim ljubavnicama. Unatoč tome, kraljici je bio odan do samoga kraja, štoviše za vrijeme Francuske revolucije bio je jedan od rijetkih koji se aktivno uključivao u organiziranje pomoći kraljevskoj obitelji. Brojni autori stoga su

---

¹⁶⁰ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 201.-206.

¹⁶¹ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 159.

¹⁶² Isto, str. 173.

Fersena opisivali kao prisnoga prijatelja čija je ljubav bila samo platonska. Međutim, otkrića krajem 19. i početkom 20. stoljeća, temelje se na Fersenovim pismima i dnevniku te otkrivaju da je njihov odnos uvelike nadilazio obično prijateljstvo, a što sugerira i sam pokušaj uništavanja pisama i dokaza o njihovoj ljubavi od strane Fersenovih nasljednika.

5.9. Neobično pismo – neobična afera

Marija Antoaneta bila je zaposlena probama Beaumarchaisova (1732.-1799.) Seviljskoga Brijajača u ulozi sluškinje Rosine, koja će se izvesti u kazalištu u Petit Trianonu, kada je 12. srpnja 1785. godine primila neobično pismo od vodećega draguljara Boehmera. U pismu se draguljar zahvaljuje kraljici za „najnovije dogovore“ i što će „najljepši dijamanti na svijetu biti u službi najveće i najbolje Kraljice.“¹⁶³ Kraljica nije razumjela pismo jer s draguljarom nije sklopila nikakav ugovor iako je u prošlosti često kupovala dragulje od njega. Ni njezina dvorska dama, gospođa Campan (1752.-1822.), koja je zabilježila sadržaj pisma nije znala o čemu je riječ, pa su obje zaključile da je vjerojatno riječ o nekome novome nakitu koji kraljici žele prodati. Kraljica je rekla da ne želi više kupovati dijamante, a ako ima novca za trošenje radije će ga uložiti u Saint Cloud i pismo je zapalila.¹⁶⁴

Draguljari Boehmer i Bassange izradili su za vrijeme vladavine Luja XV. veličanstvenu, ali napadnu ogrlicu od 647 dijamanta, težine 2800 karata. Izradili su je s naumom da će je prodati madame du Barry, međutim kralj je umro, du Barry je protjerana i ta zamisao je bila propala. Kako su se draguljari ozbiljno zadužili za ovu ogrlicu, morali su je prodati nekome drugome i par puta nudili su je Mariji Antoaneti, a ona je ogrlicu svaki puta odbila. Ogrlicu su pokušali prodati u inozemstvu, ali ni tamo nisu pronašli kupca.¹⁶⁵

Poslije je, početkom kolovoza, Boehmer posjetio kraljičinu dvorsku damu, gospođu Campan, sav uzrujan rekao je da mu nije jasno zašto nije dobio odgovor na pismo. Gospođa Campan rekla mu je da je kraljica pismo spalila. Na to je draguljar rekao: „*To je nemoguće! Kraljica zna da mi mora platiti!*“¹⁶⁶ Campan mu je rekla da je kraljica davno podmirila račune jer ništa novo nije uzimala. Boehmer je tada izjavio da je kraljica kupila dijamantnu ogrlicu za milijun i pol franaka i to ogrlicu koju su joj prije nudili. Još je dodao da je kraljica kupila ogrlicu posredovanjem kardinala Rohana (1734.-1803.) kojeg viđa privatno i kojem je osobno predala prvu akontaciju. Gospođi Campan cijela je priča bila neobična i nejasna, pogotovo što je znala

---

¹⁶³ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 214.-215.

¹⁶⁴ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 190.-191.

¹⁶⁵ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 187.-189.; C. Tschudi, *Marie Antoinette*, str. 138.-139.

¹⁶⁶ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 205.

da kraljica ne viđa i ne podnosi kardinala Rohana. Za kardinala Louisa od Rohana može se reći da je bio kraljičin najveći neprijatelj. Mržnju prema kardinalu kraljica je naslijedila od svoje majke kod koje je on bio ambasador. Marija Terezija redovito je slala pisma kćeri, ali i grofu Mercyju u kojima je izražavala veliko nezadovoljstvo kardinalom, koji je neprestano pokazivao raskoš i održavao zabave i koji je, unatoč svojem vjerskomu pozivu, bio slab na žene. U Beču je zbog svojega razuzdanoga i rasipničkoga ponašanja izazvao pravu senzaciju i brojni plemići povode se za njegovim ponašanjem, što je caricu šokiralo i ona je naposljetku tražila opozivanje kardinala s položaja. Tako da kraljica nikada nije imala osobnoga razloga za mržnju prema kardinalu, ali zbog majčinih pisama odlučila je da s kardinalom nikada neće razgovarati. Kardinal je po povratku u Francusku i dalje nastavljao raskošan i rasipan život.¹⁶⁷

Po savjetu gospođe Campan, Boehmer je zatražio audijenciju, ali kraljica ga nije željela primiti. Kada je saznala od gospođe Campan što je draguljar zapravo htio, iznenađena i zbunjena odmah je pozvala Boehmera. Draguljar je ispričao kraljici neshvatljivu priču kako je neka grofica Valois de La Motte (1756.-1791.) ,koja je bila prisna kraljičina prijateljica izjavila da kraljica želi kupiti ogrlicu i da će joj u tome pomoći kardinal Rohan. Kraljica nije poznavala nikakvu groficu Valois i rekla je draguljaru da sastavi pismeno izvješće o cijeloj neobičnoj priči i naposljetku je to pismo predala kralju.¹⁶⁸ Kraljica je u cijeloj ovoj situaciji vidjela samo ime kardinala Rohana za kojeg piše bratu: „*Kardinal je zlouporabio moje ime, kao kakav gadni, nespretni tvorac lažnoga novca.*“¹⁶⁹ Kralj je nakon što je pročitao izvješće odlučio reagirati i javno uhititi kardinala 15. kolovoza 1785. godine, na blagdan Uznesenja Djevice Marije koji je ujedno kraljičin imendan. Na dvoru je bila gužva jer je kardinal trebao održati misu, a poslije bi nastupilo čestitanje imendana. Kardinal koji je bio odjeven u svoje službene haljine pozvan je prije mise u kraljev kabinet u kojem su ga čekali kralj i kraljica. Kralj je bio izravan i odmah ga upitao što je bilo s dijamantnom ogrlicom koju je kupio u kraljevo ime. Kardinal je objasnio da je mislio da je ogrlica uručena kraljici, da mu je jedna grofica Valois pokazala kraljičino pismo i on je vjerovao da preuzimajući narudžbu na sebe ugađa kraljici.¹⁷⁰ Kraljica je na ovu izjavu burno reagirala rekavši: „*Kako ste gospodine mogli misliti, vi kome nisam uputila nijednu riječ već osam godina, da sam upravo vas izabrala da vodite te pregovore i to*

---

¹⁶⁷Imbert de Saint-Amand, *Marie Antoinette and the end of old regime*, Charles Scibner's sons, New York 1890., str. 62.-64.

¹⁶⁸ Isto, str. 90.-91.

¹⁶⁹ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 150.

¹⁷⁰ I. de Saint-Amand, *Marie Antoinette and the end of old regime*, str. 97.-100.; M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 196.-197.

*posredstvom jedne takve žene.*¹⁷¹ Kardinal je rekao da mu je sada jasno da je nasamaren, obećava da će platiti ogrlicu. Potom je pokazao poruku grofice Valois kojom od njega traži ogrlicu, a koja je bila potpisana s „Marie Antoinette de France.“ Kralj je odmah utvrdio da je poruka lažna i začudio se što jedan princ iz kuće Rohan ne zna da se kraljica službeno potpisuje samo sa svojim krštenim imenom. Kralj je naposljetku zatražio i pismeno izvješće koje je bilo jednako zbunjujuće kao i sama priča. Kralj je odlučio uhititi kardinala unatoč njegovim molbama da to ne učini. Javno uhićenje pred očima dvora u kraljevome predsoblju, i to pripadnika obitelji Rohan, bilo je tada nešto neviđeno. Rohan je nekako uspio obavijestiti slugu, koji je pohitao da spali sve spise koji se tiču ovog slučaja. Kasnije se saznalo da su to bila krivotvorena kraljičina pisma.¹⁷² Kraljica je cijelim slučajem bila duboko pogođena. Kralj je po prvi puta ozbiljnije stao na kraljičinu stranu i sam je izjavio da je to bila „*najtužnija i najgroznija stvar na koju je ikada naišao.*“¹⁷³ Kraljica je nedugo poslije uhićenja izjavila: „*što se mene tiče, ja sam ushićena što više ništa nećemo čuti o toj odvratnoj aferi.*“¹⁷⁴ Jedan problem bio je što je kraljica gledala samo kardinalovu krivnju i njegovim uhićenjem ona je bila zadovoljna, a drugi problem bio je što je plemstvo više bilo zgroženo time što je kralj sramotno uhitio pripadnika privilegirane klase, nego samom njegovom odgovornosti u cijeloj aferi. Svećenstvo se također uvrijedilo jer je njihov pripadnik uhićen na neprimjeren način.

5.10. Afera s dijamantnom ogrlicom

Skandal je bio ogroman, car Josip II. pisao je svojemu bratu Leopoldu: „*Samo se u Francuskoj može dogoditi da se nađe jedan kardinal, kraljev glavni svećenik, bez vjere i poštenja i da bude uhićen kao falsifikator pisma, lopov i varalica.*“¹⁷⁵ Nije prošlo dugo vremena kada se počelo govoriti da se kraljica samo željela riješiti kardinala i da je uhićenje njezino djelo. Kardinalu je ponuđeno da kralja javno zamoli za milost ili da mu sudi pariški Parlament. Rohan je izabrao Parlament, a kraljica je i sama naginjala toj odluci, jer je bila uvjerena u kardinalovu krivnju i željela je da se njezino ime javno opravda pred očima cijeloga svijeta. Na sudu se javno rasvijetlila afera iako su mnoge stvari i danas nepoznate.¹⁷⁶

Grofica de la Motte bila je kći jednoga osiromašenoga plemića i služavke i zaista je rođena kao davni nezakoniti predak osiromašene i za mnoge izumrle kraljevske obitelji Valois.

---

¹⁷¹ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 212.

¹⁷² M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. I, str. 311.-312.

¹⁷³ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 221.

¹⁷⁴ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 150.

¹⁷⁵ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 213.

¹⁷⁶ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 198.

U dobi od dvadeset četiri godine Jeanne se udala za policijskoga oficira iz nižega plemstva, Nicolasa de La Mottea (1755.-1831.). Grofici je bilo poznato da je Marija Antoaneta darežljiva i nastojala je dobiti njezinu zaštitu. Kako bi prišla kraljici, tri je puta izvodila padanje u nesvijest u salonima Versaillesa ne bi li skrenula kraljičinu pažnju, ali nijednom ta priča nije došla do kraljice.¹⁷⁷ Negdje oko 1783. godine grofica je upoznala kardinala Rohana kojem je ubrzo postala ljubavnica. Grofica je ubrzo shvatila kardinalovu opsjednutost da stekne kraljičinu naklonost. Iskoristila je situaciju i rekla da je ona prisna kraljičina prijateljica i da će se zalagati za kardinala, a da bi potvrdila svoju priču kardinalu pokazuje krivotvorena pisma Marije Antoanete naslovljena „mojoj rođakinji grofici od Valoisa.“ Od kardinala je za svoje usluge zagovaranja kod kraljice primala novac s kojim je započela raskošan život kako bi pokazala da je zaista kraljičina prijateljica. Uskoro je kardinal dobivao krivotvorena pisma od kraljice u kojem ga kraljica moli za diskretnu uslugu, kupnju dijamantne ogrlice. Kupovina se uskoro zaključuje u biskupskoj palači, a kardinal prima od grofice krivotvoreni ugovor s kraljičinim potpisom.¹⁷⁸ Kako bi se pokazalo da je kraljica sada zaista u prijateljskim odnosima s kardinalom organizira se noćni susret kardinala i kraljice u vrtovima Versaillesa, tj. u Venerinom gaju. Grof de la Motte pronašao je u vrtovima Palais-Royala, gdje su se okupljale prostitutke, djevojku pod imenom Nicole d'Oliva (1761.-1789.) koja je fizičkim izgledom dosta ličila na kraljicu. Dogovoren je susret, mladu prostitutku obukli su u haljinu od muslina sa šeširom na glavi, upravo onako kako je kraljica izgledala na poznatome portretu Vigee-Lebrun, koji je bio javnosti dobro poznat jer su kraljicu kritizirali da izgleda nedolično u toj haljini koja izgleda kao donji veš. Na glavi je nosila veo i bila je skrivena u polumraku.¹⁷⁹ Gluma je uspjela, lažna kraljica kardinalu je dala ružu uz riječi: „*Vi se možete nadati da je sve što je bilo zaboravljeno.*“¹⁸⁰ Susret je uspio, kardinal je bio sada siguran u kraljičinu naklonost. Kada je dijamantna ogrlica dobivena od Boehmera, grof de La Motte odnio ju je u London gdje je prodao pojedinačne dragulje za apsurdno nisku cijenu. Kada su na red došle prve isplate shvatilo se da nešto nije u redu. Nedugo nakon što je uhićen kardinal, uhićena je i grofica, kao i Nicole d'Oliva, a grof de La Motte ostao je na slobodi u Londonu.¹⁸¹

Jedno je sigurno, po svim dokazima i iskazima kraljica o cijeloj aferi ništa nije znala i na nijedan način u nju nije bila upletena. Problem je bio što je kraljičina reputacija bila loša i

---

¹⁷⁷ I. de Saint-Amand, *Marie Antoinette and the end of old regime*, str. 76-77.

¹⁷⁸ Isto, str. 78.-82.

¹⁷⁹ Isto, str. 84.-85.

¹⁸⁰ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 158.

¹⁸¹ Isto, str. 170.; M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 198.-199.

prije afere, a kada se slučaj počeo javno iznositi na sudu pokrenuo je lavinu mržnje prema kraljici. Pamfleti su svakodnevno pronalazili inspiraciju u sočnim detaljima cijele priče koja je imala sve elemente potrebne za predstavu – omražena i rasipna kraljica, kardinal koji je varalica, cijela galerija lupeža, svodnika i krivotvoritelja te naposljetku osiromašena plemkinja iz davno zaboravljene dinastije.¹⁸² Suđenje u Parizu završeno je 1786. godine. Nicole d'Oliva oslobođena je, ostali manji pomoćnici protjerani sa zaplijenjenom imovinom, grofica de La Motte dobila je okrutne kazne bičevanja, žigosanja slovom V za „voleuse“ (kradljivica) i doživotni zatvor. Kardinal je oslobođen, morao se javno ispričati za „strašnu nepromišljenost“ jer je povjerovao da ima noćni sastanak s francuskom kraljicom, morao je od kralja i kraljice javno zatražiti oprost, odreći se svih svojih položaja, dati donacije siromašnima i zauvijek je bio protjeran s dvora. Presudom je kraljičina reputacija bila ugrožena, a na vijest o oslobođenju kraljica je prema kazivanju gospođe Campan gorko plakala.¹⁸³ U biti je kardinalovim oslobođenjem kraljica najviše izgubila jer je bila moralno optužena. Kada je kardinal optužen za strašnu nepromišljenost prikriveno se zapravo priznalo da je zbog prethodnoga kraljičinoga ponašanja bilo moguće zamisliti scenu u vrtu ili kupovinu ogrlice. Ujedno plemstvo nije pretjerano skrivalo da se nalazi na strani kardinala Rohana, a narod je nakon oslobađajuće presude bio oduševljen. Zapravo je to oduševljenje bilo usmjereno prema kraljici koja je u cijeloj parnici ispala najveći gubitnik.¹⁸⁴

5.11. Madame Deficit

Afera dijamantne ogrlice uzrokovala je promjene u kraljičinoj osobnosti. Počela je sve manje raditi za austrijske interese pa je rekla kako joj nije ispravno da „dvor u Beču imenuje ministre francuskoga dvora“ što su bile prve naznake prave francuske vladarice.¹⁸⁵ Kraljica se sve više povlačila u krug svoje djece koji su joj postali glavna preokupacija. Fizičke promjene dogodile su se s napunjenim tridesetim rođendanom 1785. godine kada je kraljica odlučila da se treba ozbiljnije odijevati. Kraljica se počela debljati i njezino zdravlje bilo je narušeno. Sve se više žalila na glavobolje i zadihanost. Karakter Marije Antoanete prije afere dijamantne ogrlice bio je popustljiv i podložan tuđim utjecajima, a nakon afere kraljica je izgradila čvršći karakter koji je sada sve više dolazio do izražaja kao kontrast neodlučnome i apatičnome kralju. Kraljica se sve više udaljavala od kruga Polignacovih. Cijeli je dvor zamijetio sve veću

---

¹⁸² Isto, str. 168.-169.

¹⁸³ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 200.

¹⁸⁴ Isto, str. 202.-204.

¹⁸⁵ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 234.

hladnoću Marije Antoanete prema vojvotkinji Yolandi Polignac koja se na neko vrijeme udaljila iz Versaillesa i otišla u Englesku.¹⁸⁶

Luj XVI. hrvao se s financijskim problemima koji su bili tako ozbiljni da su prijetili financijskim bankrotom. Ministar Calonne (1783.-1787.) pred kralja je iznio jasne brojke u kojima se doznalo da je Francuska u velikom deficitu za milijardu i dvjesto pedeset milijuna livri. Kralj je tu situaciju pokušao opravdati skupim ratom u Sjedinjenim Američkim Državama, ali je narod zapravo svu krivnju svaljivao na kraljicu. Od sada pa nadalje, kraljicu pogrdno nazivaju „Madame Deficit“.¹⁸⁷ Kraljičin negativan položaj pokazao je jedan odlazak u operu gdje je izviždana. Kraljica je radila na poboljšanju svoje reputacije, pa je tako od gospođe Vigee Le Brun (1755.-1842.) naručila portret sa svojom djecom. Portret je trebao predstavljati kraljicu kao kraljevsku majku jer je položaj majčinstva bio jedini adut koji je kraljica mogla iskoristiti. Odlučeno je da će se portret javno prikazati u pariškome salonu, ali se na kraju portret povukao, jer je kraljičina nepopularnost bila toliko velika da su se bojali demonstracije. Zbog toga je ostavljen samo prazan okvir na koji je netko pričvrstio ceduljicu s natpisom: „Pazite se deficita“.¹⁸⁸ Dodatni udar na kraljicu bio je i bijeg grofice Jeanne de La Motte iz zatvora. Grofica je pobjegla u Englesku gdje je objavljivala publikacije u kojima je na najgori mogući način ponižavala kraljicu, što je dalo nove ideje brojnim pamfletima u kojima se i kraljicu prikazivalo kao bolesno izopačenu i nemoralnu osobu.¹⁸⁹

Kraljica je prolazila i kroz obiteljske probleme, njezino najmlađe dijete, beba Sophie, umrla je nekoliko tjedana prije svoga prvoga rođendana, što je kraljicu duboko pogodilo jer je uvijek osjećala veliku povezanost sa svojim kćerima koje je smatrala osobnim vlasništvom, za razliku od muške djece, koja su pripadala državi. Kraljičin najstariji sin, dauphin, pokazivao je znakove ozbiljne bolesti.¹⁹⁰ U pismu svojem bratu opisala je dauphinove patnje: „*Njegovo tijelo je iskrivljeno, jedno rame više je od drugoga, kralježnica izbočena s pomalo nepravilnim kralješcima. Već neko vrijeme ima stalne vrućice i zbog toga je jako mršav i slab.*“¹⁹¹ Svi simptomi koje je kraljica opisala ukazivali su na bolest tuberkuloze kralježnice. Maloga

---

¹⁸⁶ C. Tschudi, *Marie Antoinette*, str. 148.-151.; A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 235.-237.

¹⁸⁷ Alice Birkhead, *Marie Antoinette*, George G. Harap & company, London 1914., str. 96.-97.

¹⁸⁸ Lydia Katherine Duggins, *The power of portrait: Marie Antoinette and the shaping of a reputation through art*, M. S Thesis, Texas Christian University 2011., str. 330.-35.

¹⁸⁹ H. Belloc, *Marie Antoinette*, str. 241.-243.

¹⁹⁰ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 240.-242.

¹⁹¹ Isto, str. 242.

dauphina premjestili su u dvorac Meudon u kojem se trebao liječiti iako je njegovo stanje iz dana u dan bilo sve lošije. Kralj i kraljica redovito su posjećivali sina nekoliko puta dnevno.

Nemogućnost saniranja velikoga deficita dovela je do Calonneova otpusta koji je kraljica pozdravljala jer nikada nije voljela ministra. Novi ministar financija postao je Etienne Lomenie od Briennea (1787.-1788.) kome je kraljica bila naklonjena. Uštede na dvoru koje su bile započete još u doba Calonnea nastavile su se intenzivnije pod Brienneovom upravom. Ukinuta su čak sto sedamdeset i tri položaja u kraljičinome kućanstvu, ali i druga kućanstva doživjela su velike redukcije. Plemići nisu bili zadovoljni ovim mjerama štednje jer su ostajali bez svojih položaja. Unatoč mišljenju javnosti da je uzdržavanje dvora krivo za veliki državni dug, prema podacima iz 1788. godine, dvorski izdaci iznosili su samo između 6% i 7% ukupnih državnih izdataka, dok je više od 41% odlazilo na otplatu nacionalnoga duga.¹⁹²

5.12. Skupština državnih staleža

Dana 8. kolovoza 1788. godine službeno je objavljena odluka o zasjedanju Skupštine državnih staleža koja se nije sastajala od 1614. godine, a njezino zasjedanje u doba ove financijske krize neprestano se zahtijevalo. Odlučeno je da će se povećati udio trećega staleža za koje se smatralo da su kraljevi saveznici u suprotnosti sprvim i drugim staležom čiju je moć ministar Brienne nastojao oslabiti. Uskoro je postalo vidljivo da Brienneove mjere nisu pomogle u vraćanju financijskoga povjerenja. Javnost je sve više zahtijevala da novi ministar financija postane Jacques Necker (1732.-1804.), švicarski protestant kojega kraljica nije voljela. Kraljica je ovaj puta više gledala interese javnosti nego svoje osobne, pa je i ovaj puta utjecala kod kralja da imenuje Neckera ministrom financija koji je izguran s toga položaja prije sedam godina.¹⁹³ Upravo je ovaj kraljičin utjecaj bio opasan jer je ona zagovarala imenovanje prethodnoga ministra koji je brzo postao neomiljen. Zato što je zahvaljujući njezinome utjecaju imenovan Necker, javio se strah kod kraljice te je zapisala: „*Ja zadržim pri pomisli da sam ja bila ona koja ga je ponovno pozvala. Moja je sudbina da donosim nesreću i ako on opet uslijed vražjih smicalica ne uspije ili pak potisne kraljev autoritet, svijet će me mrziti još više do sada.*“¹⁹⁴

Zasjedanje Skupštine državnih staleža započelo je dana 4. svibnja 1789. godine svečanom povorkom kraljevske obitelji i svih predstavnika državnih staleža. Svećenstvo je odjenulo svoje crkveno ruho, plemstvo crnu svilu, bijele hlače, čipkaste kravate, šešire s

¹⁹² Isto, str. 238.; M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. I, str. 232.-234.

¹⁹³ C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 229.-230.

¹⁹⁴ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 183.

perjanicama i mačeve oko pasa, dok je treći stalež trebao imati običnu crnu odjeću bez mačeva. U Versaillesu je toga dana bilo živo kao i za vrijeme cijeloga zasjedanja državnih staleža. Prolazak kraljice narod je pozdravljao tišinom, ali namjerno su uzvikivali: „Živio vojvoda Orleanski!“ kako bi uvrijedili kraljicu. Svima je bilo poznato da je vojvoda Orleanski na svojem posjedu u Parizu razvio veliku propagandu protiv kralja i kraljice.¹⁹⁵ Prije zasjedanja održana je svečana misa u kojoj je biskup u propovijedi namjerno optužio pretjeranu raskoš dvora, na što je publika pljeskala, što se do tada nikada nije dogodilo u jednoj crkvi. Službeno zasjedanje započelo je sljedećega dana u dvorani Menus Plaisirs te je na njemu pored kralja prisustvovala i kraljica. Iako su se neprestano čuli povici „Živio kralj! Živjela kraljica!“, mnogi su primijetili da su kraljici ti pozdravi bili upućeni samo kako bi se ugodilo kralju.¹⁹⁶

Za vrijeme političkih borbi koje su obilježile zasjedanje državnih staleža, kraljica je prolazila kroz obiteljske patnje jer je njezin najstariji sin naposljetku umro, što je kraljicu duboko pogodilo. Nakon smrti dauphina, kralj i kraljica povukli su se u dvorac Marly, a tu geografsku odvojenost iskoristio je treći stalež koji je donio presudne odluke. Treći stalež jednoglasno se proglasio Nacionalnom skupštinom i izjavio namjeru da se neće maknuti iz Versaillesa dok ne sastave novi Ustav. Kako im nije bilo dopušteno da zasjedaju u jednoj od uobičajenih dvorana, zastupnici su se premjestili u jednu od dvorana Versaillesa, odnosno u jedno od teniskih igrališta gdje su svi prisegnuli. Ovi događaji još su jednom bili uvreda za Monarhiju.¹⁹⁷ Uskoro je Nacionalna skupština pretvorena u Ustavotvornu nacionalnu skupštinu sa snagom donošenja zakona. Predlaže se nacrt Deklaracije o ljudskim pravima koja je svoj uzor crpila iz američke Deklaracije o neovisnosti. U međuvremenu je zbog dvorskih spletki ministar Necker po drugi puta opozvan iz službe, a na njegovo mjesto imenovan je novi ministar Breteuil. Neckerov nestanak bio je u javnosti popraćen žestokim nezadovoljstvom. Nezadovoljstvo u narodu konačno je kulminiralo 14. srpnja 1789. godine kada su izbili neredi u Parizu. Narod je u potrazi za oružjem i barutom osvojio veliku utvrdu Bastilju u kojoj se nalazio zatvor.¹⁹⁸

Zanimljivo je da kralj nije shvaćao opasnost pada Bastilje, kao što nije shvatio da je riječ o revoluciji, pa je u svojem dnevniku napisao za taj dan da se ništa nije dogodilo. No, padom Bastilje započelo je novo poglavlje u francuskoj povijesti, jer je sada pokazano da je vladar u

---

¹⁹⁵ I. de Saint-Amand, *Marie Antoinette and the end of old regime*, str. 181.-187.; A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 242.-243.

¹⁹⁶ I. de Saint-Amand, *Marie Antoinette and the end of old regime*, str. 188.-198.

¹⁹⁷ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 259.-260.

¹⁹⁸ Isto, str. 262.-263.

potpunosti nemoćan pred vladavinom svjetine. Kralj je uskoro vratio ministra Neckera, po treći puta na mjesto ministra financija, kako bi udovoljio željama naroda. U Versaillesu su polako shvaćali opasnost, pa su krenule velike migracije. Iz dvora je otišla obitelj Polignac, grof i grofica Artois, prinčevi po krvi Conde i Conti, kao i čitač Marije Antoanete, opat Vermont. Kraljici su ovi oproštaji jako teško pali i osjećala se veoma usamljeno iako je bila svjesna da je njihov odlazak bio nužan. Počelo se govoriti i o bijegu kraljevske obitelji u utvrdu Metz na sjeverozapadu Francuske. Unatoč savjetovanju da kraljica sdjecom također ode u emigraciju, Marija Antoaneta to nije prihvatila zbog svojega poimanja dužnosti. Iako je bila svjesna svoje nemoći, niti u jednom trenutku nije željela napustiti svojega supruga. Kralj je kasnije izjavio da mu je žao zbog toga što nije sa svojom obitelji pobjegao u Metz, jer mu se druga prilika više nikada nije ukazala.¹⁹⁹

5.13. Pohod na Versailles

Diljem Francuske započinjali su seljački ustanci koji su sijali veliki strah i paniku. Iako su kralj i kraljica bili lišeni velikoga dijela kraljevskoga autoriteta, Versailles je sve više ostajao prazan, cijeli dvor je i dalje nastojao zadržati staru dvorsku rutinu, unatoč događajima koji su svakodnevno potresali Francusku. Sve veći problem predstavljala je nestašica kruha. Dana 5. listopada rutina u Versaillesu još je djelovala poprilično normalno. Kraljica je toga dana bila u Petit Trianonu, a kralj je bio u lovu.²⁰⁰ Toga dana u Parizu izbilesu pobune zbog nestanka kruha, skupina žena opljačkala je stražarnicu i uzela oružje te se u velikoj koloni zaputila prema Versaillesu gdje su namjeravale od kralja tražiti žito i brašno. Uskoro su kralj i kraljica obaviješteni o tome da velika povorka žena maršira prema Versaillesu.²⁰¹ U Versaillesu je nastala uzbuna, rešetkasta ulazna vrata po prvi putase od vremena Luja XIV. zatvaraju. Na dvoru je vladalo mišljenje da bi se kraljevska obitelj trebala skloniti iz versajske palače, ali kralj nije želio postati bjegunac. Unatoč tome što je dan bio maglovit i kišovit, velike povorke žena stigle su do Versaillesa između 5 i 6 sati poslijepodne. Kralj je na zahtijevanje kruha obećao izaslanicima da će otvoriti sve moguće zalihe. No, sada je nastao metež zbog toga što je izvorni cilj osiguravanja hrane nadvladala zamisao da se kraljevsku obitelj udalji iz Versaillesa i fizički prebaci u Pariz. Šuškalalo se da su u metežu sudjelovali i muškarci prerušeni u žene. Žene su neprestano prijetile kraljici i tražile njezinu glavu. U noći se metež polako smirio i odlučeno je

---

¹⁹⁹ Isto, str., 264.-267.; H. Belloc, *Marie Antoinette*, str. 284.-285.

²⁰⁰ S. Zweig, *Marija Antoanet: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 225.

²⁰¹ C. Tschudi, *Marie Antoinette*, str. 186.-187.

da će sve žene ostati u dvorcu.²⁰² Kralj i kraljica uobičajeno su se povukli na spavanje. Oko 4 sata ujutro, u dvorcu se sve više mogla čuti buka. Skupina žena prodrla je u unutrašnjost dvorca i u kraljičine odaje, a stražari koji su čuvali kraljičinu spavaonicu ubijenisu. Kraljičine dvorske dame svoju su gospodaricu na brzinu obukle i kraljica je pobjegla kroz tajno stubište koje se nalazilo pored njezinoga kreveta, a vodilo je prema kraljevoj sobi. Kraljevska obitelj okupila se u kraljevskim odajama, gdje su se užurbano savjetovali što će sljedeće učiniti. Gomila ljudi prodrla je u kraljičinu sobu, ali je nisu uspjeli pronaći. Stoga su u dvorištu ispred balkona kraljevih odaja izbili veliki nemiri, pa se kralj pojavio na balkonu s kraljicom i svojom djecom. Kada su se nemiri smirili, postalo je jasno da kralj nema nikakvu alternativu i da će se morati povući u Pariz. Nacionalna garda koja je trebala štititi kralja obećala je da će to raditi i u Parizu i da će mu tamo moći pružiti veću zaštitu. Velika povorka pratila je kraljevsku obitelj do palače Tuileries u Parizu, koja će postati njihov novi dom. Izmorene žene pratile su povorku u kojoj su nosile na kopljima odrubljene glave kraljevih čuvara.²⁰³

5.14. Zatočeništvo u Tuileriesu

Odlazak u Pariz praćen mnoštvom naroda bio je još jedan u nizu pokazatelja koliko je kraljevsko dostojanstvo opalo. Palača Tuileries bila je nepripremljena za dolazak kraljevske obitelji. Sagrađena je još u šesnaestom stoljeću za vrijeme Katarine Medici (1519.-1589.) i imala je gotovo četiristo prostorija i protezala se na tri paviljona te bila spojena s Louvreom. U njoj nitko nije živio još otkad je Luj XV. nakratko u njoj boravio za vrijeme svojega djetinjstva. Odaje same palače bile su u ruševnome stanju. Većina ih nikada nije niti bila završena, a ostatak su zauzeli sluge i njihovi rođaci. Unatoč nepripremljenosti, kraljevska obitelj smjestila se i uskoro je svoje odaje uredila s namještajem dovezenim iz Versaillesa ili s onim kojega su zatekli u palači.²⁰⁴

Položaj kraljevske obitelji bio je nedorečen. Zapravo, oni nisu u pravome smislu riječi bili zarobljenici, ali brojni događaji s kojima će se susretati pokazat će da zapravo ta sloboda ima svoje granice. Kraljica se puno bolje nosila s cijelom situacijom od kralja i u javnosti nastojala pokazati strpljenje prema francuskome narodu. Tako je i sama napisala: „*Razboritost i strpljenje moja su sudbina. Iznad svega i hrabrost. I mogu vam reći da mi je potrebno puno više hrabrosti kako bih izdržala svakodnevne patnje nego što mi je trebalo da preživim opasnu*

---

²⁰² A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 272.-273.; C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 272.-273.

²⁰³ H. Belloc, *Marie Antoinette*, str. 304.-306.

²⁰⁴ Maxime de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. II, James R. Osgwood, Mcilvaine & co., London 1893., str. 54.-55.

*pogibelj one noći 5. listopada.*²⁰⁵ Život se u palači pokušavao vratiti u normalu prema obrascima koji su bili uspostavljeni u Versaillesu, iako sve u puno skromnijem obujmu. Tako je kraljica nastavila rutinu i svakoga dana javno odlazila sa svojom obitelji na misu, sa svojim dvorskim damama izrađivala je vezove, čitala, igrala skraljem biljar i vodila brigu o odgoju svoje djece. Mali dauphin koji je zamijenio preminuloga brata, postao je osobita atrakcija u vrtovima Tuileriesa jer su vrtovi bili otvoreni javnosti, pa mu se narod uvijek divio.²⁰⁶

Iako je Marija Antoaneta u Tuileriesu bila više izložena javnim uvredama, od nje se i dalje očekivala tradicionalna dobrohotnost koja je bila dužnost francuske kraljice. Tako je kraljica, unatoč svojem teškomu političkom položaju, i dalje pomagala siromašnima što je i u prošlosti često činila. Unatoč tome što je kraljevska obitelj dobivala prihode za koje se i dalje moglo smatrati da su velikodušni s obzirom na siromaštvo naroda, prva pričest najstarije kćeri Marije Antoanete pokazala je da je financijska moć uvelike smanjena te kći nije dobila na poklon dragulje koje bi inače u normalnim okolnostima dobila.²⁰⁷ Kralj i kraljica trudili su se prihvaćati političke promjene koje su se događale, a koje su gotovo uvijek išle u pravcu smanjivanja njihovih prava kako ne bi izazvali pretjeranu mržnju javnosti. Tako su razvijali paralelan svijet u kojem su tajno neprestano zamišljali kako pobjeći iz Francuske. Najveći problem organiziranju bijega bila je kraljeva patološka neodlučnost koja je uvijek usporavala sve planove, kako u prošlosti, tako i u budućnosti. Neprestano se govorilo o tome kako kraljicu treba odvojiti od kralja i zatvoriti u samostan. U rano ljeto 1790. godine kraljevskoj obitelji nije bilo teško pobjeći jer im je bilo dopušteno kretanje, doduše u smanjenom radijusu, ali opet izvan samoga Pariza. To su ljeto proveli u dvorcu Saint Cloud, a kralj je svakodnevno odlazio u lov i na jahanje.²⁰⁸

Kraljica se nadala pomoći iz Austrije, ali je 1790. umro car Josip II., pa je tako Marija Antoaneta izgubila „prijatelja i brata“ od kojega je mogla dobiti pomoć. Novi car Leopold nije imao pretjerani kontakt sa svojom sestrom i Marija Antoaneta nije mogla očekivati preveliku potporu od njega, pogotovo što je i sam prema Francuskoj sve više pokazivao ekspanzionističke težnje zbog njezine nastale situacije. Kraljica je razvila široku tajnu prepisku s prijateljima u

---

²⁰⁵ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 281.

²⁰⁶ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 249.

²⁰⁷ Isto, str. 285.; Imbert de Saint-Amand, *Marie Antoinette at the Tuileries, 1789-1791*, Charles Scribner's sons, New York 1891., str. 36-37.

²⁰⁸ I. de Saint-Amand, *Marie Antoinette at the Tuileries, 1789-1791*, str. 41.-47.; M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 261.-262.

inozemstvu. Odlazak brojnih pripadnika kraljevske obitelji u inozemstvo i njihove ideje i djelovanje uvelike su štetili kraljevskoj obitelji.²⁰⁹

U srpnju 1790. godine Marija Antoaneta privremeno se vratila svojoj političkoj ulozi iza kulisa, pa je započela tajne pregovore s radikalnim aristokratom, grofom Mirabeuom (1749.-1791.). Mirabeau je smatrao da u novome Ustavu koji se izrađivao, još ima mjesta za Monarhiju. Iako ga kraljica nije voljela, u dogovoru s kraljem pokrenuli su suradnju u kojoj su grofu isplaćivali 5000 livri mjesečno u najstrožoj tajnosti. Mirabeau je smatrao da bi bilo najbolje da kralj ode iz Pariza u Rouen koji se nalazio u rojalističkome dijelu države.²¹⁰

Grof Fersen postao je kraljičina najprisnija osoba od povjerenja i gorljiv zagovornik njihovoga bijega. Bez obzira jesu li oni i dalje bili ljubavnici, Fersen je o kraljici imao visoko mišljenje. Ona je za njega bila patnica, junakinja koja je iskorištavana i pogrešno prosuđivana. Osim ideje bijega kao izlazne situacije, počelo se govoriti i o građanskome ratu koji bi možda mogao ponovno uspostaviti autoritet kralja u Francuskoj, iako su kralj i kraljica neprestano odbacivali tu mogućnost.²¹¹ Dana 14. srpnja 1790. u Parizu se pripremala velika proslava godišnjice pada Bastilje nazvane „Fete de la Federation“. U samim događajima sudjelovali su kralj i kraljica i cijeli događaj privukao je tristo tisuća ljudi te izazvao veliku popularnost u javnosti. Na svečanosti su se mogla čuti klicanja: „Živio kralj!“. Međutim, unatoč ovome prividu potpore, situacija kraljevske obitelji bila je jednako neizvjesna.²¹²

5.15. Pripreme za bijeg

Kralj i kraljica neprestano su razmatrali pitanje bijega i gledali su može li taj bijeg zaista poboljšati njihov položaj. Sama kraljica govorilaje da želi, „*u ovu nesretnu zemlju vratiti red i mir da moje siroto dijete ima sretniju budućnost nego što je naša vlastita jer su oni već vidjeli previše užasa i previše krvi da bi ikad ponovno bili zaista sretni.*“²¹³ Kraljici je glavna preokupacija bila da uspiju osigurati kraljevsko dostojanstvo za svojega sina, a bijeg iz Francuske bi možda ugrozio te mogućnosti.

Građanska konstitucija svećenstva koja je uključivala narodne izbore biskupa i svećenika, u srpnju 1790. ponovno je pred kraljevsku obitelj postavila test njihove odanosti novome sustavu. Kralj je bio rastrgan između svoje odanosti Crkvi i položaja vladara koji je

---

²⁰⁹ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 255.-257.

²¹⁰ Isto, str. 246.-254.; C. D. Yonge, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, str. 301.

²¹¹ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 289.-290.

²¹² I. de Saint-Amand, *Marie Antoinette at the Tuileries, 1789-1791*, str. 58.-70.

²¹³ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 289.

trebao biti odan novoj situaciji u svojoj državi, pa je uzaludno pokušao pridobiti papu Pia VI. (1775.-1799.) da dopusti prisegu, ali je papa to odbijao. Kralj je i ovaj puta popustio i potpisao dekret. Proslava uskrсне nedjelje 24. travnja 1791. godine trebalo je pokazati da kralj zaista prihvaća ovu promjenu i da će prihvatiti sakrament pričesti iz ruku svećenika koji je prisegnuo državi, a ne papi.²¹⁴

Kraljevske tetke također su se našle u teškoj situaciji jer su oduvijek bile velike vjernice, pa su jednostavno odlučile otići u Rim gdje će proslaviti Uskrs. Bijeg kraljevskih tetki ispaao je katastrofa za cijelu kraljevsku obitelj jer je njihov odlazak izazvao veliku pozornost javnosti.²¹⁵ Neprestano se raspravljalo o njihovome zahtjevu, a sve zbog toga što bi „dvije stare dame radije slušale misu u Rimu nego u Parizu“.²¹⁶ Napokon je postignut dogovor i tetke su puštene iz Francuske, ali njihov odlazak pokazao je da je položaj kraljevske obitelji zaista neizvjestan i ovaj odlazak pokrenuo je aktivnije razmišljanje o bijegu.

Kralj se ozbiljno razbolio. Počeo je patiti od visoke temperature i iskašljavati krv. Zbog toga su u Nacionalnoj skupštini pokrenuli raspravu o regentstvu, a kako je Marija Antoaneta bila izrazito omražena, novi Ustav uklonio je mogućnost da ona bude regentica svome sinu, što je do tada mogla biti. Kako bi testirali koliki je domet njihove slobode, kraljevska obitelj odlučila je da će uskrsnu misu provesti u dvorcu Saint Cloud, gdje bi lakše bilo primiti pričest od neprisegnutoga svećenika. Sada su do izražaja došle negativne posljedice bijega kraljevskih tetki, jer je njihovo smještanje u kočije u dvorištu palače izazvalo velike demonstracije i nemire. Svi su se bojali da kraljevska obitelj zapravo planira pobjeći, a nacionalna garda koja se obvezala da će štiti kralja ovom je prilikom odbila očistiti prolaz kraljevskoj kočiji. Postalo je jasno da kraljevska obitelj ne uživa slobodu i time se definitivno otvara aktivno planiranje bijega.²¹⁷

Odlučeno je da će se kraljevska obitelj smjestiti u Montmedy koji se nalazio unutar Francuske, ali je bio u blizini granica Habsburške Monarhije, a ujedno se nalazio u pokrajini Lotaringiji odakle je otac Marije Antoanete.²¹⁸ Grof Fersen aktivno se uključio u planiranje bijega pa je za kraljevsku obitelj naručio prostranu kočiju, berlunku, koju je osobno platio. Kako je kočija bila planirana za dugačka putovanja, bila je iznimno dobro opremljena i raskošna jer

---

²¹⁴ Isto, str. 293.-294.; I. de Saint-Amand, *Marie Antoinette at the Tuileries, 1789-1791*, str. 103.-111.

²¹⁵ M. Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 272.-273.

²¹⁶ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 295.

²¹⁷ M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. II, str. 112.-114.

²¹⁸ G. Lenotre, *The flight of Marie Antoinette*, J. B. Lippincott company, Philadelphia 1906, str. 30.,45.

se u njoj trebala prevoziti prurušena kraljevska obitelj. Zbog toga je berlinka zapravo bila kućica na kotačima i sadržavala je sve pogodnosti koje bi mogle zatrebati kraljevskoj obitelji. Velike rasprave vodile su se o tome tko će sve putovati u toj kočiji, a naposljetku je odlučeno da će to biti kralj, kraljica, dauphin, kći Marija Terezija, gospođa Elizabeta i markiza od Tourzela (1749.-1832.), koja je bila dauphinova nova dadilja. Grof i grofica od Provanse također će pobjeći, ali u odvojenome angažmanu.²¹⁹

Pripreme su pomno vođene u najstrožoj tajnosti i nakon par predloženih i neuspješnih odlazaka, konačno je odlučeno da će datum polaska biti 20. lipnja 1791. godine. Toga dana Marija Antoaneta pokušala je odati dojam svakodnevice, pa je organizirala izlet u vrtovima Tivoli na koji je povela kćer Mariju Tereziju i dauphina. Kraljica je čak vojnicima Nacionalne garde napomenula da sutradan budu spremni na sličan izlet. Dauphin je u pola deset navečer otišao u svoje odaje na večeru, a poslije mu se pridružila i njegova dadilja, markiza od Tourzela. Grof i grofica od Provanse došli su na večeru, a svi su otišli na spavanje netom prije dvadeset i tri sata. Kralja su posljednji put vidjela dvojica sobara koji su službeno navukli teške zastore njegovoga kreveta.²²⁰

Kada je palača utihnula, započeo je bijeg. Unatoč kašnjenju, bijeg je uspješno izveden iz palače Tuileries. Kraljevska obitelj bila je prurušena kako bi izazvala manje pozornosti. Tako je cijelo putovanje bilo zapravo organizirano za barunicu Korff u koju je bila prurušena markiza od Tourzela, kraljica je bila dječja guvernanta i zvala se madame Rochet, kralj je bio sobar, gospodin Durant, madame Elizabeta bila je komorkinja, dauphin je prurušen u djevojčicu i zajedno sa svojom sestrom predstavljao je djecu barunice Korff.²²¹ Unatoč početnom strahu koji ih je pratio, putnici su se u kočiji ubrzo opustili kada su vidjeli da su uspješno izašli iz Pariza, pa je tako Luj XVI. izgovorio: „*sad kad mi je stražnjica u sedlu, namjeravam biti posve drugačija osoba od one koju ste dosada poznavali.*“²²²

5.16. Uhićenje u Varennesu

U sedam sati ujutro 21. lipnja, kraljevski sobari ušli su u kraljevu spavaću sobu u kojoj su zatekli prazan krevet. Kada su ušli u dauphinovu sobu, i ondje zatekli prazan krevet, sobari su odlučili o tome obavijestiti kraljicu, ali odustali su jer još nije bilo predviđeno njezino buđenje. Uskoro se doznalo da ni Marija Terezija nije u svojoj spavaonici i u sedam i četrdeset

---

²¹⁹ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 260.-261.

²²⁰ G. Lenotre, *The flight of Marie Antoinette*, str. 26.-30.

²²¹ Isto, str. 46.

²²² A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 309.

i pet, kada bi započelo obredno buđenje kraljice, utvrdilo se da je i njezina soba prazna. Uskoro se cijelom palačom i Parizom proširila vijest da su pobjegli. Ispred palače okupljalo se bijesno mnoštvo koje je bilo dodatno razgnjevljeno kada se pročitala izjava koju je ostavio Luj XVI.²²³

Nakon početnoga uspjeha i redovitoga mijenjanja konja, putnike je zadesila prva nesreća jer se jedan konj spotaknuo, pao i za sobom povukao sve druge, zbog čega je pukla orma koja je morala biti popravljena. To je značilo da je pobrkan planirani raspored i da kočija kasni dva sata od planiranoga. Zbog ovoga kašnjenja, kraljevski draguni koji su trebali na putu čekati kralja povučeni su.²²⁴ Nakon što je kočija popravljena, putovanje je nastavljeno, iako je zavladao panika jer su vidjeli da nema ni traga dragunima. U jednome trenutku prepoznat je kraljev identitet, a prepoznao ga je mladić po imenu Drouet (1763.-1824.), koji je bio veliki pobornik revolucije. Uskoro se vijest o kraljevome bijegu proširila pa se posumnjalo na ovu kočiju, a i netko je čuo da se kao smjer kretanja spomenuo Varennes.²²⁵

Oko 11 sati navečer, kraljevska obitelj stigla je u mali gradić Varennes u kojem su tražili odmorne konje koji su trebali zamijeniti njihove izmorene. Traženje konja izazvalo je pozornost i kočija je zaustavljena te su tražene putne isprave, a dok su se putne isprave provjeravale, svi su putnici zamoljeni da ostanu u gradu. Kraljevska obitelj odsjela je u kući gradonačelnika grada, upravitelja Saucea. Uskoro se u gradu pokrenula lažna uzbuna za požar jer se na taj način budilo stanovnike u kriznim situacijama. To je napravljeno jer je došla obavijest da se u gradu nalazi skrivena kraljevska obitelj u bijegu pa se na taj način željelo upozoriti stanovnike. U ovome trenutku još nije bio izdan nalog za službeno uhićenje, pa je kraljevska obitelj imala mogućnost bijega, ali ovdje je ponovno nastupila neodlučnost Luja XVI. koja je usporila tu mogućnost. Uskoro su pripadnici Nacionalne garde opkolili kuću, a oko šest sati ujutro došli su izaslanici Nacionalne skupštine s naređenjima da se kralj mora smjesta vratiti u Pariz. Sada je u potpunosti postalo jasno da je kraljevska obitelj uhvaćena i da je bijeg propao.²²⁶

5.17. Povratak u Pariz

Sramotno putovanje koje je uslijedilo bilo je prava noćna mora. Vrijeme je postalo nesnosno vruće, kraljevskoj obitelji nije bilo dopušteno zatvoriti prozore kočije, pa je sva prašina s ceste ulazila unutra i lijepila se na znojem natopljenu odjeću. Iako su za 22 sata iz Pariza stigli u Varennes, povratak do Pariza trajao je gotovo četiri dana. U kočiji su smjestili

---

²²³ I. de Saint-Amand, *Marie Antoinette at the Tuileries, 1789-1791*, str. 144.-149.

²²⁴ Isto, str. 152.-155.

²²⁵ Isto, str. 155.-158.

²²⁶ Isto, str. 159.-175.

dvojicu izaslanika Nacionalne skupštine, Petiona (1756.-1794.) i Barnava (1761.-1793.). Putovanje su neprestano pratili stanovnici koji su psovka i uvredama vrijeđali i ponižavali kraljevsku obitelj. Tako je kraljica jednom prilikom nudila hranu gladnim ljudima kroz prozor kočije, a sam narod joj je vikao „ne diraj to, sigurno je otrovno!“.²²⁷

Sam doček u Parizu bio je iznimno hladan. Zabranjeni su svi znakovi poštovanja prema kralju. Kraljica je neprestano za vrijeme cijeloga putovanja, unatoč uvredama, nastojala zadržati svoje plemenito držanje, što je većinom izazivalo negativne komentare o njezinome uznositome ponašanju koje ni ova situacija nije uspjela slomiti. Zbog uhićenja kraljevske obitelji u Varenessu, reputacija Luja XVI. pretrpjela je ozbiljan udarac. Kraljica je izgubila i ono malo ugleda koji joj je preostao, a sada se po prvi puta narod gotovo u jednakoj mjeri okomio i na kralja koji je prikazivan kao licemjerna, tjelesno odvratna i debela osoba koju su nazivali Lujem Lažnjakom ili debelom svinjom, a ujedno ga se prikazivalo i kao veliku pijanicu.²²⁸

Unatoč bijegu, Nacionalna skupština i dalje je pokušavala pomiriti tradicionalnu Monarhiju s reformama. Ako je položaj kraljevske obitelji prije bijega bio neizvjestan, sada je nakon bijega postao još neizvjesniji. Kraljica je ponovno doživjela brojne psihičke i fizičke promjene. Naglo je mršavjela i s trideset i šest godina gotovo posve posjedila. Kraljica je i dalje u javnosti nastojala zadržati dražesno ponašanje. Privatno je gotovo neprestano bila utučena.²²⁹ Kraljica je s Barnavom, koji ju je pratio na putu iz Varennesa, započela voditi tajne razgovore. Barnava je kraljici pokazao uvjerenje da revolucija mora završiti u korist liberalnih reformi. Kraljici je objašnjavao da je pogrešno shvatila prirodu revolucije i da, ako otvoreno prihvate novi Ustav, njihov položaj polako će se popraviti. Tako je kralj naposljetku, 14. rujna 1791. prihvatio Ustav, koji mu je uvelike ograničio moć, ali ne i posve. Kralj je mogao birati ministre i imao je pravo veta. Problem je bio što se kraljica nigdje nije spominjala u odredbama Ustava, pa su tako uvrede na račun kraljice i dalje slobodno nastavljene. Odredba veta kralja je dovodila u neugodan položaj jer je imao pravo staviti zabranu na sve ono što mu nije odgovaralo, što je naravno otvaralo mogućnost da postane u narodu neomiljen. Kraljica je privatno taj Ustav smatrala čudovišnim i apsurdnim.²³⁰ Bijeg grofa od Provanse u inozemstvo doveo je do novih poteškoća jer se počelo šuškatii da će se on proglasiti regentom jer je smatrao da je kralj ostao u zatočeništvu. Iako je bilo upitno za koga bi trebao postati regent – za Luja XVI. – ili za njegova sina. Kraljica je sve svoje nade polagala u brata cara Leopolda II. Ona je smatrala da

---

²²⁷ S. Zwig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 277.-282.

²²⁸ Isto, str. 283.-284.; A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 323.

²²⁹ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 324.

²³⁰ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 290.-296.

bi car trebao Francuskoj zaprijetiti vojskom kako bi opomenuo Francuze da se odnose bolje prema svojem kralju, ali da se ne koristi otvorena sila. Zbog toga je Marija Antoaneta razvila tajnu korespondenciju u kojoj je potajno zagovarala prijetnju vojskom, ali se plan na kraju nije obistinio.²³¹

Barnave je radio na poboljšanju nove uloge Marije Antoanete kao kraljice. Kraljica je trebala aktivno poticati emigrante da se vrate, što bi odalo dojam da je država sada sigurnija i da sami vladari imaju povjerenja u novu situaciju. Zbog toga je Barnave uvjerio kraljicu da pozove natrag svoju prijateljicu, princezu Lamballe. Kraljica se na početku opirala toj zamisli, ali je na kraju popustila i princeza se vratila na svoj stari položaj službene nadzornice njezina kućanstva.²³²

5.18. Nasilje i bijes

Dana 20. travnja 1792. godine Luj XVI. objavio je rat austrijskoj vladarskoj kući. Marija Antoaneta je vjerovala da Austrija kreće u misiju kako bi spasila francusku kraljevsku obitelj, a ne u osvajački rat, tako da je kraljica sada trebala igrati dvostruku ulogu; privatno se nadati uspjesima Austrije, a javno podržavati francuske interese. Car Leopold II. umro je početkom ožujka, a na prijestolju ga je naslijedio njegov sin, Franjo II. (1792.-1835.), kojeg Marija Antoaneta nije nikada upoznala. Postalo je jasno da novi car očekuje nešto u zauzvrat te da ovaj rat neće biti isključivo za spašavanje kraljevske obitelji, ako to uopće i bude. Neprijateljstvo prema Mariji Antoaneti je dodatno naraslo zbog toga što je ona bila Austrijanka.²³³

Kraljica je smatrala svojom dužnošću obavještavati grofa Mersyja i Fersena o svim pojedinostima koje uspije doznati o tijeku rata, pa se postavlja pitanje je li kraljica zapravo bila izdajica zato što je odavala neke stvari Austrijancima koji su tada bili neprijatelji Francuske. Kraljevo učestalo korištenje veta dovelo je do velikih demonstracija 20. lipnja. Nacionalna garda u vrtove Tuillersa pustila je razjarenu svjetinu koja je provalila u palaču u potrazi za kraljem i kraljicom koje su namjeravali ubiti. Gotovo sva vrata u palači bila su razbijena, mnogo toga bilo je uništeno, ali su svi članovi kraljevske obitelji uspjeli preživjeti. Marija Antoaneta tom prilikom morala se sakriti iza jednoga stola kako je svjetina ne bi ubila.²³⁴

---

²³¹ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 326.-329.; S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 287.-290.

²³² A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 331.

²³³ Isto, str. 335.-337.; Imbert de Saint-Amand, *Marie Antoinette and the downfall of royalty*, Charles Scibner's sons, New York 1891., str. 23.-31.

²³⁴ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 301.-307.

Kralj je nakon ovoga napada čitao priče o engleskome kralju Karlu I. (1625.-1649.), pa je stalno govorio Mariji Antoaneti da je sve ovo što se događa u Francuskoj točna imitacija onoga što se dogodilo tijekom Engleske revolucije. Neprestano su kružile priče da će Tuileries biti napadnut, no ovaj puta većom žestinom nego što se dogodilo prvi puta.²³⁵ Dana 9. kolovoza u Parizu su se počele širiti vijesti da će se navečer dogoditi napad. Zbog toga se palača pripremala za obranu. Kralja su čuvale elitne trupe, švicarska kraljevska garda te neki pripadnici Nacionalne garde, iako su oni bili politički manje pouzdani. Također, došlo je još naoružanih plemića vjernih kralju, njih tristotinjak, koji će pomoći u obrani. Zbog ove krize čak je preskočen kraljev *coucher* što se gotovo nikada nije dogodilo. Marija Antoaneta te večeri nije otišla spavati.²³⁶ Kako bi kralj podigao moral vojnika, odlučio je održati smotru, pa je oko pet sati ujutro obišao položaje. Pripadnici Nacionalne garde kralja su dočekali s podrugljivim povicima, tako da je smotra bila neuspjeh. Upravo zbog toga što Nacionalna garda nije odavala dojam da će zaista štititi kralja, postavilo se pitanje skrivanja kraljevske obitelji u Skupštini, smještenoj na suprotnoj strani Tuileriesa²³⁷ U osam sati ujutro, kada se izvana čula sve glasnija buka, kraljevska obitelj odlučila se povući u Skupštinu. Kralj je vjerovao da će njegov odlazak iz Tuileriesa skrenuti pozornost svjetine i ublažiti njezin bijes. Izaslanici u Skupštini dočekali su kralja i kraljicu i ponudili im azil. Marija Antoaneta neprestano je bila uzrujana jer nije znala što se vani događa. Sat i pol nakon povlačenja kraljevske obitelji u Skupštinu, započeo je strašan pokolj u Tuileriesu. Problem je bio što je kralj zaboravio narediti prekid paljbe kada se povukao iz palače, pa je švicarska garda ostala do smrti braniti palaču. Pokolj je bio stravičan; ljude su bacali kroz prozore, ubijali ih u podrumima, stajama, tavanima, pa čak i u kapeli. Dvorište je bilo prekriveno krvlju, leševima, odsječenim udovima. Užarena svjetina kroz grad je na kolcima nosila glave pripadnika švicarske garde.²³⁸

Tu noć kraljevska obitelj prenoćila je u obližnjemu stanu koji se nalazio u sklopu jednoga samostana. Samostan je pružao oskudan smještaj gdje su sve sobe bile s podovima od cigle, a zidovi su bili u lošem stanju. Kraljici je bila potrebna odjeća, jer joj je ova bila natopljena znojem, ali sva njezina odjeća poharana je, kao i svi njezini predmeti u njezinim odajama u Tuileriesu. Francuski narod formirao je Nacionalni konvent, a kralj je suspendiran sa svih svojih položaja. Monarhija je bila službeno gotova. Samostan je bio privremeno

---

²³⁵ Isto, str. 308.; I. de Saint-Amand, *Marie Antoinette and the downfall of royalty*, str. 273.-274.

²³⁶ I. de Saint-Amand, *Marie Antoinette and the downfall of royalty*, str. 275.-288.

²³⁷ Isto, str. 284.-190.

²³⁸ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 346.-347.

odredište i u Skupštini se razglabalo gdje će zatočiti kraljevsku obitelj te je Komuna odabrala Temple.²³⁹

5.19. Zatočeništvo u Templeu

Već je bio mrak kada je kraljevska obitelj stigla u srednjovjekovno zdanje Temple, koji su zapravo činile dvije odvojene građevine – mala i velika kula. Cijela obitelj bila je zatočena u maloj kuli, a velika se kula tek trebala osposobiti da se u njoj može stanovati. Kraljevska obitelj sadaje živjela u potpuno drugačijim uvjetima nego što je navikla. Bila je neprestano nadzirana, a prema kralju su se svi odnosili s nepoštovanjem, pa su mu se obraćali s monsieur ili samo s Luj. Kako nisu sa sobom imali dodatne odjeće, u sljedeća dva mjeseca bit će im dostavljane različite potrepštine poput plahti, čarapa, rublja, šešira i dodatne odjeće. Usprkos lošim uvjetima, kraljevska obitelj uspjela je stvoriti vlastiti način života. Hrana koja im je posluživana začudo je i dalje bila velikodušna. Kako su u zatočeništvu bili osuđeni jedni na druge cijeloga dana, razvili su obiteljski život za kojim je Marija Antoaneta možda uvijek čeznula, u kojoj je prava dadilja svojoj djeci bila majka, a pravi učitelj otac. U sedam sati navečer svakoga dana ispred Templea dolazio bi izvikivač koji bi objavljivao aktualne novosti i tako je kraljevska obitelj mogla čuti što se sve događa u Francuskoj. Tako su doznali da su se dogodile promjene u kalendaru i Ustavu. Kako je ukinuta Monarhija, kraljevska obitelj službeno je dobila prezime Capet. Tako je sada kraljičino pravo ime glasilo Marija Antoaneta Capet.²⁴⁰

S vremena na vrijeme ispred Templea okupljala se svjetina koja je vrijeđala kraljevsku obitelj, s prijetnjama da će ih ubiti. U jednome trenutku ekstaze ispred prozora nosili su odrubljenu glavu kraljičine prijateljice princeze Lamballe. Iako kraljica nije vidjela glavu, kada su joj rekli što se dogodilo, ona se prestravljeno ukočila i onesvijestila.²⁴¹

Kralj je početkom listopada odvojen od obitelji i odveden u veliku kulu, a krajem listopada ostatak obitelji preseljen je u obnovljene odaje u velikoj kuli koje su bile ugodnije uređene za život. Kraljevsku obitelj sve su više pretresali. Uklonjena su im pera, papir i tinte, škare, pa čak i sapun za brijanje za koji su smatrali da je otrov. Izvan kule, u Parizu neprestano su izbijali nemiri, a kada je otkrivena kraljeva tajna škrinja, počelo se govoriti o njegovome suđenju. Naime, otkrili su tajnu kraljevu korespondenciju zbog koje su ga mogli optužiti za

---

²³⁹ Isto, str. 347.-349.; A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 312.-315.

²⁴⁰ S. Zweig, *Marija Antoaneta, Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 320.-323. A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 351.-358.

²⁴¹ M. de la Rocheterie, *The life of Marie Antoinette*, vol. II, str. 292.-293.

izdaju. Zbog toga je 11. studenoga kralju obznanjeno da će mu se suditi i službeno je odvojen od obitelji.²⁴² Kralju su dodijeljeni odvjetnici iako mu je bilo jasno da je zapravo samo suđenje namješteno i da će biti osuđen. U biti je kralj trebao biti ubijen, ne toliko zbog svojih djela, nego zbog toga što je predstavljao, a to je bio kralj Francuske u uvjetima kada je Francuska zapravo republika. Iako se govorilo o deportaciji cijele obitelji u Sjedinjene Američke Države, naposljetku je ipak prevagnula giljotina. Ono što je sve začudilo bilo je da je za kraljevu smrt glasovao i njegov rođak, vojvoda Orleanski ili novoimenovani Philippe Egalite (Filip Jednakost). Kralju je bilo dopušteno da se oprostí sa svojom obitelji. Prizor je bio strašan; kraljica je neprestano plakala i držala dauphina Luja Karla, kojem je otac naglasio kako treba oprostíti neprijateljima koji su ga osudili na smrtnu kaznu. Kći Marija Terezija glasno je vrištala. Kralj je pokušao utješiti obitelj tako što je slagao da će se još sutra vidjeti, no to se nije dogodilo. Kralj je pogubljen oko deset i trideset sljedećega dana, a gradom su se čuli radosni uzvici. Kada je kraljica čula da su smaknuli njezinoga muža, nije mogla progovoriti, zapala je u agoniju, a djeca su neutješno plakala.²⁴³

5.20. Udovica Capet

Nakon kraljeve smrti Marija Antoaneta zatražila je službenu crninu. Kralj je supruzi za uspomenu ostavio njihov vjenčani prsten i paketić s uvojcima kose koju Konvent nije dopuštao da kraljica dobije, ali se jedan od tamničara sažalio i kradom dostavio kraljevu ostavštinu kraljici, a tu situaciju opravdao pljačkom. Kraljica je bila neprestano utučena, nije mogla jesti i odbijala je izlaziti na zrak. Kraljičino zdravlje naglo se pogoršavalo i sve je više učestalo krvarila. Moguće da je prolazila ranu menopauzu iako su brojni simptomi bili vjerojatno prvi znakovi raka maternice. U svakome slučaju, kraljica je bila zapravo bolesna žena.²⁴⁴

Postavilo se pitanje o kraljičinoj budućnosti sada kada nema kralja. Rojalistički krugovi u inozemstvu odmah su proglasili dauphina novim kraljem, Lujem XVII., a grof od Provanse se proglasio regentom Francuske, što je izazvalo neodobravanje francuskih emigranata i Austrijanaca. Postojale su mogućnosti da će kraljica biti razmijenjena za neke značajne zarobljenike. Unatoč tome što je mržnja prema kraljici bila velika, u povijesti nije bilo pravoga suđenja kraljicama, jer one nisu imale značajnu ulogu, a pogotovo nakon smrti kralja ostale su

---

²⁴² A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 317.-319.

²⁴³ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 362.-365.; S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 329.-331.

²⁴⁴ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 369.-370.,374.; A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 323.-326.

bez ikakve uloge. Slabo kraljičino zdravlje potaknulo je i zamisao o milosrđu, da se kraljicu možda protjera u Sjedinjene Američke Države.²⁴⁵

Zbog kraljeve smrti čuvanje preostale obitelji u kuli bilo je smanjeno pa je kraljevska obitelj mogla više komunicirati s vanjskim svijetom i javljali su se neki prijedlozi bijega, ali kraljica je odbijala te prijedloge jer su se uvijek ticali samo nje, a nikako ne cijele njezine obitelji. Kako je austrijska vojska polako nanosila poraze Francuzima, ponovno se narod okomio na kraljicu koja je i dalje bila živa. Režim je postrožen pa su obitelj neprestano uznemiravali s noćnim pretresima i Robespierre (1758.-1794.) je predložio Konventu da kraljica zbog svojih zločina treba biti izvedena pred Revolucionarni sud.²⁴⁶

Uskoro su kraljicu odvojili od njezina sina, što je Mariju Antoanetu duboko potreslo. Ovo odvajanje djeteta od roditelja bilo je zbog ideološke namjere da se dauphina preodgoji u novome duhu Francuske revolucije. Dauphina su neprestano tukli zbog plakanja pa je nakon nekoga vremena prestao plakati kako više ne bi dobivao batine. Zatvorenici su mu davali vino i opijali ga, naučili su ga grubim izrazima i prostotama, a dijete je shvatilo da samo takvim ponašanjem može udovoljavati tamničarima. Mjesec dana nakon ovoga odvajanja odlučeno je da će kraljicu odvojiti od njezine kćeri i od ostatka obitelji u Templeu te da će je premjestiti u novi zatvor Conciergerie.²⁴⁷

Kraljicu su prebacili u novi zatvor preko noći. U novome zatvoru kraljica je bila optužena za urotu protiv Francuske i bila je poznata pod nazivom „zatvorenica broj 280“. Ćelija u kojoj je bila zatočena bila je oskudno opremljena, s ciglenim podom, vlažnim zidovima, jednim stolom, običnim stolicama, s krevetom za kraljicu i s krevetom za čuvara. Kraljica je bila nadgledana 24 sata i u najintimnijim situacijama. Tako je nuždu morala obavljati iza maloga paravana iako je skoro sve bilo vidljivo. Upravitelj zatvora i njegova žena bili su ljubazni prema kraljici te su joj nastojali ugoditi što više unatoč njihovoj neimaštini. Kraljica je postala jedna od znamenitosti Conciergeriea i svakodnevno ju je obilazilo mnoštvo ljudi koji su je željeli vidjeti u očajnome položaju. Kraljica se u ovim oskudnim uvjetima okrenula vjeri pa je tako postala izrazito pobožna osoba, iako je u mladosti uvijek govorila da je ništa neće moći učiniti pobožnom.²⁴⁸

---

²⁴⁵ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 372.-373.

²⁴⁶ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 329.-331.

²⁴⁷ Campan, *Memoirs of Marie Antoinette*, str. 398.-401.

²⁴⁸ Antonia Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str.379.-381.

Kraljici su i dalje nudili mogućnost bijega od kojih je najpoznatija „urota karanfila“ i „urota vlasuljara“, obje neizvršene. Kako je financijsko stanje revolucionarne vlade bilo gotovo jednako loše kao i za vrijeme Monarhije, počelo se raspravljati o tome da Marija Antoaneta bude taotkinja za koju će zatražiti otkupninu, ali car Franjo II. nije izrazio veliku želju da spasi svoju tetku.²⁴⁹

5.21. Suđenje i kraljičina smrt

Nakon „urote karanfila“, uslijedila su duga kraljičina ispitivanja u kojima su je pokušavali okriviti za pokušaj bijega iako nisu uspjeli. Nažalost, odluka o kraljičinoj sudbini bila je donesena i prije njezina suđenja. U potpunosti je odbačena mogućnost razmjene, jer su smatrali da je za rojaliste Luj XVII. dovoljan talac, a kako bi narod sačuvali „užarenima“, trebalo im je dati novu žrtvu, a ovaj puta je to trebala biti Marija Antoaneta. Mariji Antoaneti dodijeljeni su odvjetnici, ali dano joj je nedovoljno vremena da se sastavi njezina obrana.²⁵⁰

Od maratonskih saslušanja i optužbi za kraljicu najbolniji je dio kojim se udaralo na njezino majčinstvo. Sina Marije Antoanete, koji je imao osam i pol godina, naveli su na niz lažnih iskaza; kako su ga majka i tetka seksualno zlostavljale te da su ga te dvije žene povrijedile u međunožju. Sve ovo trebalo je biti aludiranje na kraljičinu reputaciju pohotnice koju su stvorili pamfleti u prošlosti.²⁵¹ Marija Terezija bila je zgrožena bratovim optužbama, ali šteta je učinjena. Među ostalim optužbama bile su stare izmišljotine kako je poslala novac svojemu bratu Josipu II., kako je imala lezbijske veze s vojvotkinjom Polignac, kako je u Versaillesu organizirala orgije, a u skladu sa šovinističkim pogledima jakobinaca prema ženama, optužena je i za manipulaciju mužem.²⁵² Kraljica je na suđenju izgledala sablasno. Bila je jako blijeda zbog neprestanoga krvarenja pa su joj na suđenju dopustili da sjedi jer su se bojali da će se, ukoliko bude stajala, zbog iscrpljenosti, onesvijestiti, što bi u narodu moglo izazvati suosjećanje. Kraljica je na sva pitanja dostojanstveno odgovarala i uspjela je do zadnjega trenutka održati pribranost i ponos kojega su promatrači zbog toga opisivali kao njezinu oholost i bahatost. Kada je kraljica službeno osuđena na kaznu smrti, bilo joj je dopušteno koristiti pribor za pisanje te je tako uputila svoje posljednje pismo gospođi Elizabeti, u kojem se na emotivan način riječima oprostila od svojega života i svoje obitelji. Nažalost, ovo pismo nikada nisu isporučili Elizabeti, koja je godinu dana nakon kraljičine smrti i sama završila pod

---

²⁴⁹ Isto, str. 382.-384.

²⁵⁰ S. Zweig, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, str. 372.-376.

²⁵¹ A. Fraser, *Marija Antoaneta: Putovanje*, str. 392.

²⁵² Isto, str. 390.

giljotinom.²⁵³ Kraljici su u zadnjemu trenutku odlučili uništiti ono malo dostojanstva koje je imala. Tako se morala presvući pred stražarima koji su joj odrezali kosu i zavezali ruke. Kraljicu su do giljotine na Place du Carrousel prevezli seljačkim kolima koja su vukli konji. Cijelim putem pratila ju je užarena svjetina koja je kraljici pljuvala u lice i uzvikivala najgore uvrede. Kada je izlazila iz kočije i penjala se na giljotinu, krvniku koji joj je trebao odrubiti glavu, stala je na stopalo i rekla „nije bilo namjerno, oprostite“. Kraljica je okončala svoj život giljotinom 16. lipnja 1793. u dvanaest i petnaest sati, na opće odobravanje svjetine.²⁵⁴ Sahranjena je u zbirnoj i neoznačenoj grobnici. Godine 1815. njezino tijelo je ekshumirano i prebačeno u tradicionalno počivalište Burbonaca, crkvu Saint-Denis.

6. ZAKLJUČAK

Francuska revolucija nije uspjela zadržati mit o izopačenoj, razvratnoj i rasipnoj kraljici. Stvorena je karikatura u koju su mogli vjerovati samo nepismeni i siromašni seljaci i građani koji su tražili krivca. Svega par godina nakon završetka revolucije i dolaska Napoleona na vlast cijela slika Marije Antoanete ublažava se. Za jednoga suvremenika Francuske revolucije, seljaka ili građanina nije bilo upitno da je jedan od glavnih krivaca kraljica, a uz nju i kralj. Današnja slika o Francuskoj revoluciji koja je srušila *Ancien régime*, Monarhiju i feudalizam, svoje početke nalazi u puno širem kontekstu. Ekonomski, gospodarski i ideološki uzroci (prosvjetiteljske ideje) koji su započeli desetljećima prije nego što je Marija Antoaneta uopće došla u Francusku, zamjenjuju kraljičinu aktivnu ulogu. Štoviše, Marija Antoaneta danas je često u literaturi o Francuskoj revoluciji jedan sporedan lik, koji se spominje u kontekstu njezine tragične smrti ili popularne, ali neistinite anegdote o tome da je rekla gladnim Francuzima: „*Ako nemaju kruha neka jedu kolače*“. Izjavu je prvi puta zabilježio Rousseau (1712.-1778.) 1766. godine u svojim „Ispovijestima“ kada je Marija Antoaneta imala tek jedanaest godina, a odnosila se na neku princezu, moguće Mariju Tereziju, španjolsku princezu i suprugu Luja XIV., a moguće je da je sama izjava izmišljena u potpunosti. Kraljica nije zadržala ulogu žrtvenoga jarca koju joj je dodijelio narod jednostavno zbog toga što nije realno okriviti jednu osobu za tako kompleksan problem, ali unatoč tome, mišljenja o kraljici i dalje su oprečna. Nakon završetka Francuske revolucije nastala je poplava memoara i izvještaja očevidaca. Ako za neka razdoblja možemo reći da ima premalo izvora, za Francusku revoluciju slobodno možemo reći da ih ima i previše. Svi koji su imali i najmanji kontakt s uvažanim

---

²⁵³ Isto, str. 398.-399.

²⁵⁴ A. Castelot, *Marija Antoaneta*, str. 391.-392.

ličnostima nastojali su zabilježiti svoja sjećanja, a promjena života dovela je do poplave sentimentalnih uspomena na nekadašnji život. Kako su izvori i sjećanja često oprečna, tako su i djela koja su nastala na tim izvorima često oprečna. Stoga se u brojnim životopisima koji su tiskani u 19. stoljeću može često osjetiti autorova naklonost prema Monarhiji, starome režimu i kraljici koja je često idealizirana ili suprotno stajalište u kojemu autor nastoji opravdati kraljičinu tragičnu sudbinu njezinim djelima i situacijom u tadašnjoj Francusko jer svaka velika reforma zahtjeva i žrtve. Moderni životopisi negdje su na tragu realnijega prikaza i nastoje izbjegavati priču o izopačenoj kraljici kao jednoj istini ili idealiziranome tragičnome liku kao drugoj istini. Zapravo, često je istina negdje na pola puta i Marija Antoaneta obična je osoba, kao i sve druge, sa svojim vrlinama i manama, ali i odgovornosti za svoje postupke. Možda nije baš osrednji karakter kako ju pomalo porugljivo naziva Stefan Zweig (1881.-1942.) u svojoj biografiji, ali teško da je i heroina, unatoč svojoj nesretnoj smrti. Zapravo je u jednome bitnome smislu Marija Antoaneta žrtva od samoga rođenja. Iako je rođena s najvišim počastima i u tada najvećemu luksuzu, njezin život je od samoga početka predstavljao samo zalog velike politike, žrtvu javnog dobra. Morala se pokoriti majčinoj želji i udati se za francuskoga dauphina kako bi učvrstila francusko-austrijski savez. Posljedice zbog toga političkoga značaja prate je od samih početaka. Neomiljena i pogrdno nazivana „Austrijankom“, slabo obrazovana i nepripremljena za svoju ulogu trebala je Francuskoj osigurati svjetlu budućnost. Trebala je biti kapetanom na broju koji tone. Luj XVI. bio je slab karakter, previše neodlučan, pasivan i nezainteresiran za svijet oko sebe, sušta suprotnost svojoj supruzi. Njezin čvrst karakter i snaga volje još su više dolazili do izražaja pored vladara od kojega se očekivala sposobnost. Njezina austrijska obitelj neprestano je očekivala da će Marija Antoaneta za njih činiti usluge u Francuskoj. Namijenili su joj ulogu tajnoga i skrivenoga špijuna, ali Marija Antoaneta nije bila nadarena za politiku, čak nije ni voljela politiku i na tome području nije bila uspješna. Nije mnogo uspjela pomoći svojoj obitelji koja je svojim zahtjevima bila previše kontradiktorna, pomalo i licemjerna, jer su kraljicu često grdili za ustupke koje su oni sami skriveno tražili. Onoga trenutka kada je njezin karakter dovoljno očvrsnuo da konačno postane kraljicom Francuza već je bilo kasno, šteta je bila učinjena. Dovedena je na francuski dvor kao djevojčica od svega petnaest godina, ali nitko joj nije dopuštao da bude dijete. I najmanje djetinjaste pogreške na dvoru na kojem nije bila poželjna dizale su veliku prašinu. Odrasla je na bečkome dvoru koji je, iako po mnogočemu kopija Versaillesa, ipak bio mnogo blaži, humaniji po pitanju života. Naviknuta na takav stil života, a ujedno i na prosvjetiteljski duh vremena, kraljica je od samih početaka tražila novi, jednostavniji i privatniji način život. Ali Versailles gotovo nikada nije slijedio duh vremena. Život na takvome dvoru bio je kao u vremenskoj kapsuli, izoliran od

svih događanja i društvenih promjena, statičan i rutinski još od Luja XIV. Ironično je da je povijest dodijelila Mariji Antoaneti ulogu simbola staroga režima koji je uživao u tome bombastičnome i bogatome sjaju iako ona sama nije uopće voljela te običaje. Od početka je težila jednostavnosti što je njezina prva greška. Plemići nisu željeli jednostavnost jer ona nije utjelovljavala njihovu moć, a običan narod nenaviknut na tu jednostavnost nije gledao na te procese s odobravanjem jer je u toj jednostavnosti kraljica gubila svoja obilježja i postajala je obična, privatna osoba. A ako jedna kraljica postaje kao i svaka druga osoba, postavlja se pitanje po čemu je kraljica onda uopće drugačija od ostalih? Problem u toj jednostavnosti leži što je ona u najmanjoj mjeri podrazumijevala novčanu uštedu, više se odnosila na stil života, manje dvorske etikete, manje javnosti, a više privatnosti. Zbog toga Marija Antoaneta nije uspjela pronaći saveznika ni u plemstvu, a niti u narodu. Zapravo kraljici je bila od samoga početka namijenjena isključivo javna uloga pasivne vladarice koja pažljivo slijedi stoljetne dvorske običaje i koja je došla u Francusku kako bi podarila nasljednika. Ovdje je bio prisutan još jedan problem, punih osam godina nije bilo djece. Narod je prema kraljici toliko ohladio da u trenutku kada je rođen prestolonasljednik, javnost više nije ni vjerovala da je to zaista kraljevo dijete. Psihološki pritisak koji je neprestano vršen na kraljicu imao je za posljedicu što je utjehu pronalazila u ostalim životnim užicima. Kada su u pitanju životni užici, nedvojbeno je da je kraljica u njima uživala. Uostalom, rođena je u jednome profinjenome, feminiziranome razdoblju rokokoja, a od kolijevke naviknuta na dostupnost gotovo svega što poželi, u tim užicima često je bila rastrošna. Ovdje možda leži njezin najveći propust, odnosno što nije shvatila odgovornost svojega položaja i što nije prepoznala duh svojega vremena, a to je da Monarhija i društvo nisu više jednaki kao u vrijeme Kralja Sunca i da je narod sve siromašniji. Kraljevska obitelj na veliko je trošila državni novac, međutim, to je bilo tradicionalno budući da je i cijeli Versailles i njegov dvorski sustav izgrađen uz pomoć državnoga novca. Apsolutistički vladar bio je utjelovljene države, prema tome, nikada nije postojala velika odgovornost za trošenje novca. Nije postojala ideja o zarađivanju novca, a propitivanje ispravnosti odluka jednoga vladara i opravdanosti njegova trošenja bila je nezamisliva. Ali Monarhija je pod Lujem XVI. toliko oslabila da kraljevski ugled više nije što je nekada bio. Marija Antoaneta od samoga početka bila je u takvome okruženju. Okružena najsjajnijim plemstvom mogla je vidjeti kako običan narod živi samo na ljupkim rokoko slikama koje su ionako previše idilično prikazivale život naroda. Štoviše, od kraljice se očekivalo da bude prva dama države, profinjena, moderno obučena, sponzor umjetnika i glazbenika. Iza sebe je ostavila bogatu ostavštinu umjetničkih djela po kojima se cijela epoha francuske umjetnosti nepravedno naziva „stilom Luja XVI.“, a kralj je s umjetnosti imao najmanje dodira te bi pravilnije bilo reći

„stil Marije Antoanete“. Kraljica je zapravo bila žena koja je željela biti ženstvena i uživati u najljepšim stvarima oko sebe. Stoga ne čudi što je danas Marija Antoaneta popularna modna ikona, jer je još u 18. stoljeću svojim postupcima ostvarivala konzumerističke težnje modernoga društva. Iako su brojne uštede započele onoga trenutka kada je kriza u Francuskoj javno objavljena, teško se moglo očekivati da će te uštede biti drastične ili da će naići na široko odobravanje. Prvenstveno je protiv tih ušteda bilo plemstvo, a s njima nije bio oduševljen ni prekobrojni aparat služinčadi koji je živio od tradicionalnoga sustava. Marija Antoaneta još je na bečkome dvoru pokazivala znakove ovisničke naravni, prvo prema sestri Mariji Karolini, a u Versaillesu se pod pritiskom stranoga i nepoznatoga, osjećaj ovisnosti još više razvio. Najprije prema princezi Lamballe, a poslije u još većoj mjeri prema vojvotkinji Polignac. Neobično ponašanje još se jednom može potkrijepiti težnjom za jednostavnošću i privatnošću, ali dvor i narod nisu to očekivali od kraljice, pa je cijela priča o prijateljstvu prenesena kao izopačena lezbijska veza. Zapravo kraljicu su osuđivali zbog gotovo svega što je napravila, iako problem možda i nije toliko ležao u samoj kraljici, koliko u cijelome društvenome sustavu. A kako je kraljica bila na čelu toga društvenoga sustava lako je uočljiv razlog njezine nepopularnosti. Jednostavno, kraljica se našla na krivome mjestu u krivo vrijeme, ali time se nikako ne umanjuje njezina odgovornost. Revolucija je prema njoj bila okrutna, ponižena prvenstveno što je žena, Austrijanka, ponižena kao majka, pa naposljetku i kao kraljica. Sve neugodnosti toga položaja ne mogu se razumjeti ako se to promatra s današnjega aspekta, jer kraljevske obitelji danas nemaju pretjeranu moć, ali ono što se događalo francuskoj kraljevskoj obitelji krajem 18. stoljeća bilo je nezamislivo i okrutno čak i suvremenicima, ali i generacijama poslije. Marija Antoaneta nije shvatila okolnosti svojega novoga položaja i društvenih promjena unutar revolucionarne Francuske. Ovdje opet leži njezina odgovornost jer se neprestano nadala da će se život kad-tad vratiti u njezinu kraljevsku normalu i da će njezin sin jednoga dana biti kralj. Promjene koje su se dogodile nikada privatno nije prihvatila, a javnosti je preslabo pokazivala da se snalazi na novome položaju. Ali javnost nije ni željela da njihova kraljica prihvati promjene, oni su samo zahtijevali njezinu kaznu. Zato su odbačene sve mogućnosti da se kraljicu protjera u neku strani zemlju za što je bilo primjera u povijesti. Kraljica je morala biti ubijena kako bi se nakon kraljevoga pogubljenja uklonila i posljednja veza sa starim režimom. Zapravo, narod kraljičinom smrću ništa nije dobio, razdoblje političkoga terora tek je sljedilo. Uzaludnost kraljičinoga pogubljenja otvorila je samo put novome shvaćanju i razumijevanju uloge Marije Antoanete u francuskoj povijesti.

7. POPIS LITERATURE

1. Belloc, Hilaire, *Marie Antoinette*, Doubleday, Page & Company, New York 1909. (e-izdanje.<https://archive.org/details/marieantoinette00unkngoog>)
2. Birkhead, Alice, *Marie Antoinette*, George G. Harap & company, London 1914. (e-izdanje.<https://archive.org/details/marieantoinette00birk>)
3. Campan, Madame, *Memoirs of Marie Antoinette*, PF Collier & Son, New York 1910. (e-izdanje.<https://archive.org/details/memoirsofmariean00camp>)
4. Carpentier, Jean, Lebrun, Francois, *Povijest Francuske*, Barbat, Zagreb 1999.
5. Castelot, Andre, *Marija Antoaneta*, Izdavačko poduzeće Rad, Beograd 1968.
6. Duggins, Lydia Katherine, *The power of portrait: Marie Antoinette and the shaping of a reputation through art*, M. S Thesis, Texas Christian University 2011. (e-izdanje.<https://repository.tcu.edu/bitstream/handle/116099117/4303/DugginsL.pdf>)
7. Fraser, Antonija, *Marija Antoaneta: Putovanje*, Mozaik knjiga, Zagreb 2012.
8. Fussenegger, Gertrud, *Marija Terezija*, Alfa, Zagreb, 1986.
9. Lenotre, G. *The flight of Marie Antoinette*, J. B. Lippincott company, Philadelphia 1906. (e-izdanje.<https://archive.org/details/flightofmarieant00lenorich>)
10. Nolhac, Pierre de, *Marie Antoinette: The Queen*, Simpkin, Marshall, Hamilton, Kent & co., London 1898. (e-izdanje.<https://archive.org/details/marieantoinetteq00nolhuoft>)
11. Nolhac, Pierre de, *Versailles and the Trianons*, Dodd, Meand & Company, New York 1906. (e-izdanje. https://archive.org/details/versaillestriano00nolh_0)
12. Roberts, John Maddox, *Povijest Europe*, AGM, Zagreb 2002.
13. Rocheterie, Maxime de la, *The life of Marie Antoinette*, vol. I, James R. Osgwood, Mcilvaine & co., London 1893. (e-izdanje. <https://archive.org/details/lifemarieantoin03rochgoog>)
14. Rocheterie, Maxime de la, *The life of Marie Antoinette*, vol. II, James R. Osgwood, Mcilvaine & co., London 1893. (e-izdanje. <https://archive.org/details/lifemarieantoin01rochgoog>)
15. Saint-Amand, Imbert de, *Marie Antoinette and the end of old regime*, Charles Scribner's sons, New York 1890. (e-izdanje. <https://archive.org/details/marieantoinettee00imbe>)

16. Saint-Amand, Imbert de, *Marie Antoinette at the Tuileries, 1789-1791*, Charles Scribner's sons, New York 1891. (e-izdanje. <https://archive.org/details/marieantoinettea00imbeuoft>)
17. Saint-Amand, Imbert de, *Marie Antoinette and the downfall of royalty*, Charles Scribner's sons, New York 1891. (e-izdanje. <https://archive.org/details/marieantoinetted01imbe>)
18. Skupina autora, *Velika ilustrirana povijest svijeta, 13. dio (1714-1790)*, Otokar Keršovani, Rijeka 1974.
19. Skupina autora, *Povijest svijeta, drugi dio*, Marjan tisak, Split 2005.
20. Strasik, Amanda Kristine, *Portraying the queen: public and private representations of Marie-Antoinette in late eighteenth-century France*, M. S Thesis, Texas University 2010. (e-izdanje. <http://ufdc.ufl.edu/UFE0041753/00001>)
21. Tschudi, Clara, *Marie Antoinette*, Swan Sonnenschein & co., London 1898. (e-izdanje. <https://archive.org/details/cu31924024293825>)
22. Tschuppik, Karl, *Marija Terezija*, Naklada Binoza, Zagreb 1934.
23. Zöllner, Erich, Schüsser, Therese, *Povijest Austrije*, Barbat, Zagreb 1997.
24. Zweig, Stefan, *Marija Antoaneta: Slika jednog osrednjeg karaktera*, Narodna prosvjeta, Sarajevo 1958.
25. Yonge, Carles Duke, *The Life of Marie Antoinette: Queen of France*, Harper & Brother Publishers, New York 1876. (e-izdanje. <https://archive.org/details/lifemarieantoin00yonggoog>)
26. Youngusband, Lady, *Marie Antoinette: her early youth (1770-1774)*, Macmillan & co., London 1912. (e-izdanje. <https://archive.org/details/marieantoinette00youngooog>)

INTERNETSKI IZVORI:

1. *A myth is created – Maria Theresa and Schönbrunn*, <http://www.habsburger.net/en/chapter/myth-created-maria-theresa-and-schoenbrunn>, (02.07.2016.)
2. *The Feast of St. Nicholas*, <http://www.habsburger.net/en/chapter/feast-st-nicholas>, (01.07.2016.)

